

ТОҲИР МАЛИК

БЕЗАНГАН КЕЛИНЧАК

865	877
И. Манук	М 22
Безмуром	
Келинчак	
	70000

Kitob shu erda ko'rsatilgan muddatdan
kechiktirilmagan holda topshirilishi shart

ilgari berilmalar miqdori _____	
2017-758-20a 6/111-405	

87.7

М 22

Тоҳир Малик

БЕЗАНГАН КЕЛИНЧАК

865

«Sano-standart» нашриёти
Тошкент – 2018

УЎК: 821.512.133

КБК: 87.7

М 22

Малик Тоҳир.

Безанган келинчак – Т.: «Sano-standart» нашриёти,
2018. – 176 бет.

Кўпчилик ҳамма нарсани бойликка сотиб олса бўлади деб ўйлаб, аввало ўзларини бойликка сотишади. Бир бўлак олтин гўё қорани оқ, хунукни чиройли, адолатсизни одил, наслсизни аслзода, кексани ёш, пасткашни ботир қилишга етадигандай туюлади. Аслида эса аксинча: бойлик – олтин кетидан қувиш жаннат йўлидан адашиб дўзах жари томон боришдан ўзга нарса эмас.

Биз мол-мулкимизни назорат қила олсаккина бой ва мустақил бўламиз. Аксинча, мол-мулкимиз бизни назорат қилса, ҳақиқатда фақир яшаймиз. Чўнтак тешилса, уни пул билан тўлдиришининг ҳеч бир фойдаси йўқ. Дунёнинг энг катта фожиаси камбағаллик эмас, бойликка тўймасликдир. Дунёнинг энг бойи тежамкорликни билган, энг қашшоғи эса хасис одамдир.

Бойлик кетидан бекорга қувиб, ҳеч нарсага эриша олмасдан, ўзгаларнинг дуосини олмасдан, ўзи-ўзидан ҳам кўнгли тўлмасдан, ҳамма нарсасини бой берган, омадсиз, ҳаётида бирорта ҳам одамни бахтли қила олмаган инсоннинг ўлими қандай даҳшат!..

Мазкур китобда шу каби муаммолар хусусида баҳс юритилади.

УЎК: 821.512.133

КБК: 87.7

ISBN 978-9943-5467-2-1

© Тоҳир Малик, 2018

© «Sano-standart» нашриёти, 2018

Захиота Акм

БЕЗАНГАН КЕЛИНЧАК

Бисмиллиҳир роҳманир роҳийм

«Одамларга дунё ҳаёти мисолини келтиринг. У худди бир сув кабидир-ки, биз уни осмондан ёғдиргач, баҳорда у сабабли ер ўсимликлари бир-бирига аралашиб, қалинлашиб кетур, сўнгра кузда шамоллар учириб кетадиган хашакка айланиб қолур. Аллоҳ ҳамма нарсага қодирдир» (Қуръони Карим маъноларининг таржимаси, Каҳф сурасидан).

(Мазкурга кўплаб олимлар тафсир битганлар. Шулардан бири будир: Ояти каримада ёшлик баҳорга, кексалик куз фаслига ўхшатишда ва шу билан бирга умрнинг, дунё ҳаётининг ниҳоятда қисқа, ўткинчи эканлиги уқдириляпти. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам дунёнинг вақтинчалик эканига ишора қилиб: «Менинг наздимда дунё гўё ёз иссиғида бир отлик йўловчи дарахтнинг соясида озгина дам олиб, сўнг яна кетгани кабидир», деганлар. Мазкур ояти каримада дунё тириклиги ёмғир суви билан яшнаб ўсган ўт-ўланга ташбиҳ этилади. Чунончи, ўсимлик ўсиб, камолотга эришиб, ундан фойдаланадиган вақт етгач, ногоҳ ундан сув узилиб қолиши сабабли қуриб зое бўлур. Худди шунингдек, одам фарзанди ҳам дунёда ўсиб-улғайиб, орзуларини ҳосил этмоқчи бўлиб турганида қўққисдан ажали етиб, умр дарахти қуриб ва тириклик суви узилиб, орзу чечакларини ўлим ели ҳар тарафга учириб юборадир». Байт:

Ногаҳон тан боғига етса зимистони ажал,
Жон яғочидин сочилғой ҳар тараф япроғлар).

* * *

«Дарҳақиқат (кофир) инсон ўзини бой-беҳожат кўргач, албатта, туғёнга тушади, ҳаддидан ошади. (Эй инсон) албатта, ёлғиз Роббингнинг Ўзига қайтишинг бордир (ўшанда бу туғёнларинг учун ҳисоб-китоб қилиниб, жазоланишинг аниқдир)»(Алақ сурасидан).

* * *

«Эй Одам фарзанди, билгилки, бу дунёда тўплаган бойлигинг меросхўрларга қолади. Ундан емоқ ва хузурини кўрмоқ кўпинча бошқаларга насиб бўлур. Унинг ҳисоб-китоби ва надомати эса сенинг бўйнингга тушгай. Қабрда сенга фақат ҳаётлик вақтингда қилган яхши амалларинггина ёрдам бергай» (Ҳадиси қудсийдан).

* * *

«Бойлик ёмонликлардан сақланадиган кишилар учун зарарсиздир. Мана шундай кишилар учун соғлик бойликдан ҳам яхшироқдир ва кўнгил шодлиги (Аллоҳга шукр айтиш лозим бўлган) неъматлардан биридир».

* * *

«Икки иллат борки, сизларга улар туфайли зарар етишидан хавфдаман: бу кибру ҳавога эргашиш ва орзу-ҳавасга берилишдир. Кибру ҳавога эргашиш – Ҳақдан тўсилиш, орзу-ҳавасга берилиш эса, дунёни яхши кўришдир. Огоҳ бўлинглар! Аллоҳ таоло дунёни суйган бандасига ҳам, суймаган бандасига ҳам беради. Иймонни эса, фақат суйган бандасига

ато этади. Эсда тутинглар! Диннинг ҳам, дунёнинг ҳам фарзандлари бор. Сизлар дунё фарзандлари эмас, дин фарзандлари бўлинглар. Билинглари-ки, дунё сизларга орқа ўгирувчи, охират эса пешвоз чиқувчидир. Огоҳ бўлинглар! Бу кун амал куни, унда ҳисоб йўқ. Яна огоҳ бўлинглар-ки, ҳисоб куни яқин, у кунда амал қилиш йўқ!»

* * *

«Ҳақиқий бойлик мол кўплиги эмас, кўнгил тўқлигидир».

* * *

«Дунё севгиси ҳар хатонинг бошидир. Бир нарса-ни севсанг, у сени кўр ва соқов қилиб қўяди».

* * *

«Дунё ва охират икки кундош кабидир. Бирини нақадар хурсанд қилсанг, иккинчисини шу қадар ранжитган бўласан» (*Шарафли ҳадислардан*).

* * *

Пайғамбар алайҳиссалом вафот этганларида ортларида на бир динор ва на бир дирҳам, на бир қул ва на бир чўри қолдирдилар, балки совутларини бир яҳудийга ўттиз соъ таомга гаровда қолдириб, дунёдан ўтдилар (*Ибн Аббос*).

* * *

Камбағаллик – дунёда офат, охиратда роҳатдир. Бойлик – дунёда роҳат, охиратда офатдир (*Ийсо ибн Марям*).

* * *

Дунё ила охират икки оиласи бор кишига ўхшар. Инсон бирини рози қиларкан, иккинчисини ранжитади.

Дунё – мўминларнинг бозори, кеча ва кундуз – сармоялари, гўзал амаллар – тижорат моллари, жаннат – фойдалари, жаҳаннам эса зарарларидир (Абу Бакр Сиддиқ).

* * *

Ҳазрати Умарнинг қизлари Ҳафса онамиз оталарига ачиниб: «Бир оз ўзингизга қаранг, маза-ли таомлар енг», деганларида, амиралмўъминин аччиқланиб: «Ҳазрати Пайғамбаримизнинг хотини-сан, у Зотнинг қандай яшаганларини биласан, нега менга бошқачароқ яшашни таклиф қиласан?» – дедилар.

* * *

Аллоҳ хоҳласа, бу дунёда беради, хоҳласа, охиратга қолдиради. Аллоҳ даргоҳидаги ажр-мукофотлар таваккул қилганлар учун дунё манфаатларидан янада устун ва битмас-туганмасдир.

* * *

Аллоҳдан қўрққан кимса жаҳл қилмайди ва хоҳлаган ҳар ишини бажаравермайди. Агар охират бўлмаса эди, дунёни бу тарзда кўрмас эдингиз.

* * *

Энг жоҳил инсон охиратини бировнинг дунёси учун сотган кишидир.

* * *

Дунёнинг азизлиги мол билан, охиратнинг азизлиги солиҳ амаллар билан.

* * *

Очкўзлик – камбағаллик, қаноат – бойликдир. Кимнингки кўзи одамларнинг мол-мулкида бўлма-са, уларга муҳтож бўлмайди.

* * *

Дунёсини тарк этиб, фақат охирати учун амал қилган одам ҳам ёки охиратини тарк этиб, фақат дунёси учун амал қилган одам ҳам сизларнинг яхшиларингиз эмас. Балки унисини ҳам, бунисини ҳам ушлаган одам яхшиларингиздир (*Умар ибн Хаттоб*).

* * *

Кумайл ибн Зиёд ривоят қиладилар-ки: «Ҳазрати Али билан бирга юрар эдик. Жаббон қабристонини ёнидан ўтаётганимизда, мазор томон қараб:

– Эй қабрда ётганлар, эй суякларини чириб, тупроққа қориганлар, эй қоронғуликларда ёлғиз қолганлар, сизларда нима гап? Биздан сўрасангиз, молларингиз тақсимланди, болаларингиз ўксиз ва етим қолди ва хотинларингиз бошқа турмуш қуришди. Бизда мана шундай хабарлар. Сизларда

қандай хабарлар бор? – деб сўрадилар. Сўнгра мен томон бурилиб:

– Эй Кумайл, агар уларга жавоб қилиш учун изн берилганида: «Озуқнинг энг яхшиси тақводир», деб айтишган бўлар эди, – дедилар. Бир оздан кейин эса йиғлаб, бундай дедилар:

– Эй Кумайл, қабр – амаллар сандиғидир. Буни фақат ўлганингдан кейин биласан...

* * *

Орзу-таманнога берилмаслик энг шарафли бойликдир, орзунинг ўзи ёмон бир амалдир.

* * *

Сен орзуларга таяниб қолишдан эҳтиёт бўлгин, чунки у аҳмоқликнинг бўлақларидир.

* * *

Агар неъматнинг бир чеккасига эриша олсангиз, ношукр бўлиб ундан узоқлашманг, юз ҳам ўгирманг.

* * *

Дунё ҳаётида одам хастадир. Завқу сафо сурган одам охири пушаймон бўлгусидир. Фақир одам хазиндир. Бой одам балога гирифтордир. Молининг ҳалолининг ҳисоби, ҳаромининг азоби бор, шубҳали фойдалардан озор топилгусидир (*Али ибн Абу Толиб*).

* * *

Молни топиш ва уни ишлата билиш ҳаракатида бўлинглар. Чунки мол сахийлар даражасини кўта-

ради ва бахилларга муҳтож қилмайди. Кишилардан бирон нарса сўрашдан ўзингизни сақланг. Чунки сўрашлик кишининг энг охириги ноиложлик ҳолатидир (*Қайс ибн Осим ибн Синон*).

* * *

Бу дунёда моли омонат, ўзи меҳмон бўлмаган бирон кимса йўқ. Меҳмон деган доимо келади ва кетади, омонат эса эгасига берилиши керак.

* * *

Ҳам дунё, ҳам охираг учун ҳаракат қилмаган одамни хушламайман.

* * *

Бир миллатда ишончли кишилар озаёса, динини сотиб дунё йиғувчилар кўпайса, у миллат орасида фитна болалайди.

* * *

Кўпчилик ёқирмайдиган ўлим ва камбағаллик қандай ажойиб нарсалардир! Аллоҳга қасамки, бойлик ҳам, фақирлик ҳам бир неъматдир. Қайсиси билан имтиҳон қилинсам ҳам, хотиржамман, Бой бўлган кезлар муҳтожларга ёрдам қилиш, фақирликда эса сабр этиш фазилати бор» (*Абдуллоҳ ибн Масъуд*).

* * *

Одамлар камбағалликни ёмон кўрадилар, мен яхши кўраман. Улар ўлимни ёмон кўрадилар, мен яхши кўраман. Фақирликни Раббимга тавозуъли

ва ўлимни Раббимга муштоқ бўлганим учун яхши кўраман.

* * *

Бой биродарларимизга адолат қилмадик. Улар ейдилар, биз ҳам еймиз. Улар ичадилар, биз ҳам ичамиз. Улар қийналадилар, биз ҳам қийналамиз. Уларнинг кўп моллари бор, унга қарашади, биз ҳам улар билан бирга у молларга қараймиз. Улар ҳисоб беришади, аммо биз ҳисоб беришдан озодмиз (Абу ад-Дардо).

* * *

Кимки Аллоҳ билан бой бўлса, у доим бойдир. Кимки касб-кори билангина бой бўлса, у доим камбағалдир... Дунёга эришмоқ хўрликдир, охира-га эришмоқ азизликдир. Азизликни кўйиб хўрликни истаган киши эса аҳмоқдир.

* * *

Пул – чаён-дир, агар ҳалолидан топмасанг ва ўрнида ишлатмасанг, яқинлаша кўрма. Чунки чакса, захари сени ўлдиради.

* * *

Дунё шайтоннинг дўконидир, ундан бирон нарса ўғирлама-ки, шайтон уни олишга келиб, сенинг до-дингни бермасин.

* * *

Дунё – Аллоҳнинг экинзори, одамлар – шу экин-зорнинг экини, ўлим – ўроқ, жонни олувчи фаришта

алайҳиссалом – шу экинни ўрувчи, қабристон – уни янчуви, жаннат ва дўзах – хавойи хоҳишларнинг уйидир. Бир гуруҳи жаннатда, бир гуруҳи дўзахда бўлади.

* * *

Дунёни йўқотиш қаттиқдир, лекин жаннатни йўқотиш ундан ҳам қаттиқ. Охиратнинг маҳри дунёни тарк қилишдир.

* * *

«Олтин-кумуш чаёндир. Унинг афсуини ўрганмагунча қўл узатмагилки, сени ҳалок қилур. Унинг афсуни (дуоси ва йўли) ҳалолдан топиб, ҳақ-ростга харж қилмоқдир».

* * *

Эҳ, бизлар бу дунёда фақир ва бечораҳол бўлишдан қўрқамиз. Аммо охиратда фақир, ночор ва расвойи жаҳон бўлишдан қўрқмаймиз. Ҳолбуки, биз – бандаларнинг яхши амалларга фақиру камбағал бўлишимиз бу дунёдаги камбағаллигимиз ва ночорлигимиздан қўрқинчлироқ ва уятлироқдир (*Яҳё ибн Муоз*).

* * *

Қим бойни икром қилиб, камбағални хорласа, лаънатлангандир (*Абдуллоҳ ибн Аббос*).

* * *

Пул – мунофиқларнинг тизгини, улар оташдан қочмоқчи бўлиб турганларида пул тизгин бўлиб туради (*Сумайт ибн Ожлон*).

* * *

Аллоҳ таоло Одам билан Ҳаввони ерга туширган-
нида улар дунё ҳидини топишди ва жаннат бўйини
йўқотишди. Икковини қирқ кун дунёнинг бад бўйи
ўраб олди (*Заҳҳок*).

* * *

Камбағаллар ҳам, бойлар ҳам учта нарсани их-
тиёр этишган. Камбағалларнинг ихтиёр қилган
нарсалари – нафснинг роҳати, қалбнинг юмшоқ,
ҳисобнинг енгил бўлиши. Бойларнинг ихтиёри –
нафснинг чарчаши, қалбнинг машғуллиги ва қаттиқ
ҳисоб (*Шақиқ Зоҳид*).

* * *

Фақир улки, унинг овқати – нима топса, ўша
бўлади, либоси авратини ёпишга етади, макони
қаерда ўлтирган бўлса, ўша ердир (*Абу Туроб Нах-
шабий*).

* * *

Дунёда севинтирувчи бирон нарса йўқки, кети-
дан хафа қилувчи бир нарса келмаса.

* * *

Арзимаган бир дунёлик кишини буюк ухровий
масаладан қолдириб юборади (*Абу Ҳозим*).

* * *

Ким дунёликни қаттиқ истасаю, унга бу берил-
са, бунга ҳеч қачон қаноат қилмайди, яна истайди.

Ким охиратликни қаттиқ истаса-ю, унга бу берилса, у ҳам бунга қаноат қилмайди, яна иштайди. На дунёлик орзуларининг, на-да охиратлик орзуларининг сўнги бордир.

* * *

Қалбада пок туйғулар ва охират қўрқуви бўлган бир пайтда нафснинг ҳавоии орзуларига берилган бир ҳаёт келади-да, унинг тинчлигини бузиб, ўзига бир жой очмоқчи бўлади.

* * *

Фақат қалбида охират тушунчаси бўлган кимсагина ёмонликлардан узоқ тура олади (*Абу Сулаймон Дороний*).

* * *

Дунё ҳаётида қўлга киритолмаган нарсаларинг учун қанчалик ачинсанг, охират тушунчаси қалбингдан шунчалик ўчирилади (*Молик ибн Динор*).

* * *

Кишининг юрагида дунё ҳаёли ва охират ҳаёли юзма-юз келади. Қай бири ғолиб чиқса, иккинчиси унга тобеъ бўлади (*Сайёр ибн Ҳакам*).

* * *

Ким дунё ҳаётига кўнгил бериб, фақат унигина севса, уни охиратдан устун қўйса, Аллоҳ ўша одамни олти жазога раво кўради. Буларнинг учтаси бу дунёда яна учтаси охиратдадир. Бу дунёдаги жазолар:

– охири кўринмайдиган орзу-истаклар кишанлари исканжасида қолиш;

– тўйиш нималигини билмайдиган очкўзликка мубталолик;

– ибодат лаззатидан махрум бўлиш. Охиратдаги жазолар:

– қиёмат куни даҳшатли қўрқув ҳисси;

– қийин ҳисоб-китобга дучор бўлиш;

– чексиз ғам-андухга ботиш.

* * *

Эндиликда кимники кўрсанг фосиқ бўлиб, ўттиз минглаб ақча билан дўзах тагига шўнғиб бораётганини кўрасан. У нега шундай қилади? Ахир у Аллоҳ таоло берадиган насибасини арзимайдиган нарсага сотяпти-ку?! Яна кимни истасанг, у ўз давлати, мол-мулкани ўринсиз ерга сарф қилаётган шайтон йўлига кирмоқчи бўлаётганини кўрасан. Унинг ўзи ҳам инсофга келмайди ва бошқалар насихатини қабул ҳам қилмайди.

* * *

Пулни ўйлаб сарф қилиш ярим фойдадир.

* * *

Дунё ҳаёти уч кун: кеча, бугун, эрта. Кеча ўтди, эртанинг бўлиши номаълум. Шундай экан, бугунги кунни қадрлаш керак.

* * *

Дунё кезиб охиратини топганини кўрмадик, лекин охиратини қидириб дунёсини топганини кўрдик.

* * *

Мен шундай инсонларни кўрдимки, улар учун дунё ҳаёти шу сизлар кезиб юрган тупроқдан ҳам тубан. Дунё ортдими ё йўқ бўлдими, унга кулиб боқдими, бунга кулиб боқдими – ҳеч аҳамият бермайдилар.

* * *

Одам уч нарсадан афсусланиб бу дунёдан кўчади: тўплаган моли ва бойлиги билан тўймайди, орзуларига эришолмайди, охират ҳаёти учун ҳозирлигини қилолмайди (*Ҳасан Басрий*).

* * *

Дунё ва дунё ҳаётидан баҳслашиб, уни ёмонламанг! Агар қалбингизда дунё севгиси бўлмасайди, уни ёдга олмасдингиз. Зеро, ким бир нарсани севса, ўшани кўп зикр этади (*Робиъа Адавийя*).

* * *

Туянинг игна тешигидан ўтиши бойнинг жаннатга ўтишидан кўра осонроқдир (*Ваҳб ибн Мунаббах*).

* * *

Дунёю охират яхшилигини қаноатда, ёмонлигини тамада кўрдим.

* * *

Очкўзни маҳрум, дунёпарастни ғамгин кўрдим.

* * *

Кўрдимки, Аллоҳ дунё қуллигидан озод қилган кишигина ҳақиқий ҳур экан.

* * *

Кўрдимки, умр ва дунёдан кўра тез ўтиб кетадиган, ўлим ва охиратдан кўра яқинроқ, орзудан кўра узунроқ, хотиржамликдан кўра гўзалроқ нарса йўқ экан (*Шайх Нажмиддин Кубро*).

* * *

Дунёдорлар дарвешларга тавозуъ қилса, дин-иймонини сақлаган бўлурлар, дарвешлар дунёдорларга тавозуъ қилса, гуноҳкор бўлурлар (*Абу Али Фарйумодий*).

* * *

Сенки дунёга толибдурсан, дунё сенинг султонингдир, ҳалок бўлмоғинг унинг қўлидадир. Вақтики дунёдан юз ўтирсанг, дунёнинг султони бўлурсан.

* * *

Неъматларнинг энг яхшиси – ҳаракат қилиб эришилгани. Дўстларнинг энг яхшиси – Аллоҳ таолони эслатгани. Қалбларнинг энг нурлиси – ичида молдунё севгиси бўлмагани (*Абул Хасан Харақоний*).

* * *

Ҳеч кимга озор бера кўрма, дунё барчага баробардир (*Муъиниддин Жувайний*).

Аллоҳ ўз қулини севганда бу дунёда унинг ғамларини кўпайтиради ва ундан нафратланганда молу дунёсини кенгайтиради.

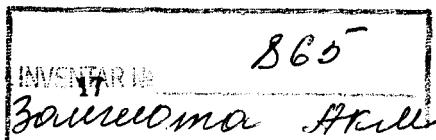
Ҳар бир нарсанинг закоти бор, ақлнинг закоти охират андишасидир.

Агар дунё ҳалол бўлса ҳам ва охиратда ҳисоб сўралмаса ҳам, борди-ю менга берилсайди, сиз нажосатдан қандай жиркансангиз, мен ҳам дунёдан шундай жирканардим.

Дунё ҳаётининг масъулиятсиз, ифлос ва ғайриахлоқий йўриғига кириш осон, лекин чиқиш қийин (Фузайл ибн Иёз).

Дунёдаги улушинг сени, албатта, қидириб топади. Сен ундан кўра охиратдаги улушингга мухтожроқсан. Бинобарин, сен охиратдаги улушингни танла (Муоз ибн Жабал).

Қалбида олтин ва кумушларни яхши кўрган одам сариқ чақа эвазига минглаб одамларнинг қонини тўкиши мумкин.

* * *

Олтин-кумуши бўлмаган одам камбағал эмас, балки касб-хунари бўлмаган киши камбағалдир (Мажидиддин Хавофий).

* * *

Бу дунёнинг неъматлари бамисоли илоҳий ғазабга учрагандай нопок кишиларга насиб бўлади.

* * *

Баданинг учун дунёни, кўнглинг учун охиратни лозим тут. Дунё танни семиртиради, охират фикри кўнгилини ўстиради (Суфён Саврий).

* * *

Бир бандага дунё молидан нима етса, сахий бўлса ҳам, Аллоҳ наздидаги даражаси пасаяди (Абдуллоҳ ибн Умар).

* * *

Мулк, уй, фарзанд Аллоҳ томонидан берилган омонатдир. Агар хоҳласа, уни қайтариб олиши мумкин (Ҳамид Бағдодий).

* * *

Дунё ҳаёти қисқа, охиратдаги азоб эса оғирдир. Ҳар иккаласининг фарқини ўйлаб, тайёргарлик қилиш лозим (Имом Раббоний).

* * *

Пулнинг қаердан ва қандай келаётганини билмоқчи бўлсанг, қаерга сарф қилинаётганига қарагин (*Имом Аъзам*).

* * *

Инсонларнинг энг катта фалокати бу дунё учун ҳам, охират учун ҳам бирон амал қилмаслигидир (*Саҳл ибн Абдуллоҳ Тустарий*).

* * *

Хукмдорларнинг ва қиролларнинг дабдабали яшашларига қарама, уларнинг қандай тезлик билан бу оламдан кўчиб кетаётганларига ва ҳаётларининг хотимаси ёмонлигига қара (*Мутарриф ибн Шиххир*).

* * *

Бугуннинг чорасини кўриб, эртага эҳтиёжи қолмаган киши ақлидир (*Абу Райҳон Беруний*).

* * *

Кундалик ризқ кўп, қайғураверма. Шу билан бирга мол орттираман, деб ўзингни кўп қийнайверма. Чунки ҳар ким ўз насибасидан ортиқ битта ҳам дон ея олмайди.

* * *

Мол-дунёнинг сени алдамасин, чунки асраган мол-дунёнинг бошқаларники бўлади. Уларни сарф эта олсанг, ўша сеники бўлади.

* * *

Бойликни топишибди-ю, ақл-идрокни йўқотишибди. Ажабо, топган нарсалари билан йўқотган нарсаларининг баҳоси бир хилмиди? (Абу Али ибн Сино).

* * *

Улар бу дунёга шунчалар алданганлар-ки, барча нарсаларнинг тарк бўлишини билганлари ҳолда, талон-тарождан жуда қўрқадилар. Ҳолбуки, яланғоч кишининг ўзини ўғрилар талон-тарож қилишидан қўрқиши ажаб ғалати ишдир. Инсон бу дунёга яланғоч ҳолда келиб, яланғоч ҳолда кетади. Аҳвол шундай бўла туриб, улар ўғриларнинг номини ҳатто эшитмай туриб, юраклари така-пука бўлади. Ўлим онлари етганда бойликлари ўзлариники эмаслигини тушунадилар. Афсуски, вақт бой берилган бу пайтда надоматлардан заррача наф йўқ. Кўзлари очиқлигида уларнинг бойликларидан ажраб қолиш ваҳимаси этагига тошчалар тўплаб ўзини бой ҳисоблаётган ва бу «бойлигини» йўқотиб қўйишдан чўчиётган болаларнинг нодонларча қўрқуви кабидир. Агар шу тошчалардан бир нечтасини боладан олиб қўйсангиз, у алам билан йиғлай бошлайди. Қайтариб берсангиз, бағоят севинади. Болани бу қилиғи учун ҳеч ким айбламайди. Бироқ, уларга ўхшаган аҳмоқлар эса дунёнинг ўткинчи сарватини ўзининг мол-мулки деб билгани учун бу ёлғончи бойликдан ажралиб қолишдан ўлгудек қўрқадилар.

* * *

Шарқ Ҳақни топди, дунёдан кечиб, Ғарб дунё
топди, Аллоҳдан кечиб

* * *

Бу олам бир бору бир йўқ. Аста-аста кетганлар –
йўқ, аста-аста келгувчилар бор.

* * *

Дунё ҳаваси Тангридан ғофил қолишдир.

* * *

Эй инсон, қўлларингдаги занжирларни еч, хур
бўл! Токай олтиннинг, зеру забарнинг асири бўла-
сан?!

* * *

Эй инсон, бу оламдаги жунбуш ва дабдабага ал-
данма! Уйқуда кўрган тушингда вужудинг қийма-
қийма бўлса ҳам, кўрқма! Зеро, бу дунё бир уйқудан
ибораатдир.

* * *

Ҳазина азият чекканга, ишлаб ғайрат кўрсатган-
га насиб қилади.

* * *

Ҳаддидан ошмасин орзунинг кўпи,
Тоғни кўтаролмас бир сомон чўпи. (Жалолиддин
Румий).

* * *

Бир одамни «сиддик» деб аташингиз мумкин. Бироқ дунё муҳаббати унинг қалбига ўрнашган бўлса, Аллоҳ таоло унга асло назар қилмайди (Абул Ҳасан Али Мазин).

* * *

Мол-дунё ҳасрати қилмасин абгор,
Мангу яшар киши қани, қайда бор?! (Умар Хайём).

* * *

Ҳеч бир мурид Аллоҳга севгиси ҳақиқий бўлмагунича камолга эриша олмайди, мол-дунё ва дунёпарастларни ёмон кўрмагунича, дунё неъматларига эътиборсиз бўлмагунича Аллоҳ таоло уни севмайди.

* * *

Дунё севгиси билан қилинган ибодат қалбга тўсиқ бўлади ва аъзоларни чарчатади (Абул Ҳасан Шозалий).

* * *

Дунёпараст ножинслардан бўйин товла,
Бўйин товлаб, дарё бўлиб тошдим мано.

* * *

Бешак билинг, бу дунё борча халқдин ўтаро,
Ишонмағил молингга, бир кун қўлдан кетаро.
Ота-она, қариндош қаён кетди – фикр қил,
Тўрт оёғлиғ чўбин от бир кун санга етаро (Аҳмад Яссавий).

* * *

Севги кечасининг лаззат бағишлайдиган сифатларига эга бўлмаганлар тилла безаклардан ёрдам кутади.

* * *

Кимнинг бошига қўнаркан давлат,
Барча бўлғай унга қариндош янглиғ.
Бахт унинг уйдан юз ўтирган кун,
Эшигу девори бўлғай гўё тиғ.

* * *

Бир қора чақага чўзилса қўлим,
Бир ярим тангага кесилгани соз.

* * *

Бошқалар молига кўнгил қўймагил,
Сўнгра кўнгил узмоқ жуда ҳам мушкул.

* * *

Ўтиргил очу бечора ялонғоч,
Вале нокасга асло бўлма мухтож.

* * *

Ким агар ўсибди нозу неъматда,
Ҳоли оғир бўлар, қолса кулфатда.

* * *

Пулу мол йиғишни қилурсан хаёл,
Этиб умр сармоясин поймол (*Шайх Саъдий*).

* * *

Дунё бир матоким, унинг кетидан
Хирс қўйиб юрмагил, ўтгил юзидан (Абдурахмон
Жомий).

* * *

Банданинг қалбида дунё шаҳватларидан бир
шаҳват ёки лаззатларидан бир лаззат давом этар
экан, у охиратни севган кимса эмасдир (Абдулқодир
Жийлоний).

* * *

Шоҳликдан, бойликдан айлама сўроқ,
Дунё машмашаси қалбида булоқ.

* * *

Бойлигин орттирмақ бўлиб оҳу воҳ,
Қилган бой, билсайди тинчлик йўлин, оҳ.
Шам шодлиги бошда қалпоғидандир,
Билмаски, жонининг ёви шу кулоҳ (Абдуқодир Бе-
дил).

ДУНЁ ҲАЁТИ

(Абу Ҳомид Ғаззолийнинг
«Мукошафатул кулуб» асаридан)

Илоҳий китоб бўлмиш Куръоннинг кўрсатмалари ва Муҳаммад Пайғамбаримизнинг (алайҳиссалом) хулқларига нолойиқ тарзда ҳаёт кечиришларни қораловчи оятлар жуда кўп. Куръоннинг кўплаб оятлари шу хусус-да тўхталади, одамларни ўз хоҳиш-истагига қараб яшашдан узоқлашишга ундайди ва илоҳий ахлоқ асосларига мувофиқ яшаб ўтишга даъват этади. Пайғамбарларнинг мақсади ҳам шудир. Улар фақат инсонларни илоҳий ахлоқ билан яшашга чақириш учун Аллоҳ томонидан юборилгандирлар. Биз ўқувчиларимизда шубҳа қолдирмаслик мақсадида Куръондан бу мавзудаги айрим оятларни келтирамиз:

«Билингиз-ки, бу дунё ҳаёти фақат ўйин, беҳудалик, зийнат, ўзаро фахрланиш ва мол-дунё ҳамда фарзандларни кўпайтиришдан иборатдир. (У) бамисоли бир ёмғир-ки, унинг (сабабидан униб чиққан) гиёҳ кофирларни таажжубга солур. Сўнгра у қуригач, уни сарғайган ҳолда кўрасиз. Сўнгра у ўтин бўлиб қолур. Охиратда эса (қай бирингиз учун) қаттиқ азоб (қай бирларингиз учун) Аллоҳ томонидан мағфират ва ризолик бордир. Дунё ҳаёти фақат алдов матоҳидир» (Ҳадид, 20).

«Мол-мулк, фарзандлар дунё ҳаётининг зийнати-дир. Роббингиз наздида эса, боқий қолувчи солиҳ амаллар савоблироқ ва орзу қилишга лойикроқдир» (Каҳф, 46).

«Куфрда бўлганларнинг қилган амаллари эса, сахродаги саробга ўхшайди. Ташна одам уни сув деб ўйлар, унинг олдига келгач эса, ҳеч нарса топа олмас ва Аллоҳни унинг (қилган амалининг) олдида топур. Бас, У унинг ҳисоб-китобини мукаммал қилур. Аллоҳ тез ҳисоб-китоб қилувчи зотдир» (Нур, 39).

Кўриниб турибдики, оятлар ғоят равшан ва аниқ. Энди биз фақат шу мавзудаги ҳадислар билан бир қаторда баъзи улуғларимизнинг сўзларини келтирамиз.

Бир куни Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам йўл устида хандаққа ташланган қўй лошини кўрдилар. Ёнларидаги шерикларига: «Нима деб ўйлайсиз, шу қўйнинг эгаси учун бирон қиймати борми?» – дедилар. Улар: «Қиймати йўқ», деб айтишди. Шунда Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: «Нафсимиз измида бўлган Зотга қасам-ки, Аллоҳ наздида дунё шу қўйнинг ўз аҳлига қадрсиз бўлганидан ҳам қадрсизроқдир. Агар Аллоҳ ҳузурида дунёнинг пашша қанотича қадри бўлганида, кофирга ундан бир ҳўплам сувни ҳам раво кўрмасди».

Дунё ва унда Аллоҳ ризоси учун қилинмаган ҳар нарса лаънатга лойиқдир. Абу Мусо Ашъарий ҳикоя қиладилар: Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: «Ким дунёсини севса, охиратига зарар беради. Ким охиратини севса, дунёсига зарар етказди. Абадий нарса ўткинчи нарсадек эмас».

Зайд ибн Арқам ҳикоя қиладилар: «Бир сафар Абу Бакр (р.а.) билан бирга эдик. У сув истади. Унга сув ўрнига асал шарбати келтиришди.

Ичмоқчи бўлиб оғзига оларкан, йиғлади. Ёнидагиларни ҳам йиғлатди. Улар бир оздан кейин тинишди. Аммо Абу Бакр тўхтамай, йиғлашда давом этаверди. Сўнгра ичмоқчи бўлиб, яна оғзига олиб, йиғлади. Ёнидагилар бу ҳолни тушунолмади: «Эй Расулulloҳнинг халифаси, сени йиғлатган нарса нима?» деб сўрашди. Абу Бакр (р.а.) изоҳ берди: «Мен Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам билан бирга эдим. У зот ўзларидан бир нарсани дафтмоқда, узоқлаштирмоқда эдилар. Ҳолбуки, ёнларидан менга ҳеч нарса кўринмасди. «Ё Аллоҳнинг Расули, ўзингиздан узоқлаштирмоқчи бўлаётган нарсангиз нима (нимани ҳайдаяпсиз)?» – дедим. У зот: «Бу дунё ҳаёти менга тамсил ҳолида кўрсатилди. Мен унга: «Мендан узоқлаш», дедим. Йироқлашди, сўнгра қайтиб келиб: «Сен мендан қочяпсан, лекин сендан кейингилар мендай қочмагай!» – деди. Яна Аллоҳнинг Расули бошқа ҳадисларида бундай марҳамат қиладилар: «Ғаройибдан-ғаройиб кимсаларнинг ҳоли шундай бўлади-ки, охираат ҳаётини тасдиқ этадилар-да, дунё ҳаётини Аллоҳ буюрган амрларга мувофиқ ўтказмайдилар».

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам чиқинди ташланадиган жой ёнидан ўтаётиб, унинг олдида тўхтаб: «Дунё ҳаётига келинг!» – деб айтдилар. Сўнгра у ердан чириган бўз парчаси ҳамда суякни олиб: «Мана дунё ҳаёти бу дунёнинг зийнатлари шу латтадай чиришига, бу эса сиз ҳар куни кўрадиганингиз гўзал инсонлар вужуди шу чириган суяк ҳолига келишига ишорадир! Дунё ҳаёти ширин ҳолвадир. Аллоҳ сизни ер юзида ўз ўрнига халифа

қилади. Қандай яшаб, қандай амал қилишингизга қарайди», – дедилар.

Ийсо (алайҳиссалом) бундай дейдилар: «Дунёга топинманг, у сизни ўзига қул қилиб олмасин! Гўзал хулқли бўлиш ва чиройли амаллар қилиш билан Аллоҳ ҳузурида хазина тайёрланг. Бу дунё учун хазина тўплаганларнинг хазинаси офатга мубтало бўлишдан қўрқинчлироқдир. Ҳолбуки, Аллоҳ ёнида хазина тайёрлаганларнинг хазинаси касридан офатга мубтало бўлишдан қўрқиш йўқ». Яна Ийсо (алайҳиссалом) ҳаворийларига хитобан дедиларки: «Эй ҳаворийлар, мен сизлар учун дунёни хор ва паст қилиб бердим-ки, мендан кейин уни олдинги мақомига қўтарманглар. Дунёга Аллоҳга осийлик унинг ёмонлиги ва ифлослиги боис экан, охирагга фақат шу дунёни тарк этиш билан етиб бориш унинг ярамас ва жирканчлигини билдиради. Эй ҳаворийларим, бу дунёдан уни ислоҳ ва обод қилмаган ҳолда ўтинглар, барча хатоларнинг асоси дунёни яхши қўриш эканини билинглар. Бир соатлик лаззат ва роҳат ўз эгасига кўпинча узоқ маҳзунлик келтиради. Дунё сиз учун ёзиб қўйилди, сиз эса унинг устига ўтирдингиз. Канда қилмай, рўза тутинг ва тўкис ибодат қилинг. Дунё шундай нарса-ки, сиз уни излайсиз, у ҳам сизни қидиради. Охирагга талабгор кимса дунёда ризқини тўлиқ олсиз деб, уни дунё қувиб юради. Дунёга талабгор кимсани ўлим келиб, тезроқ ёқасидан тутсин деб, охирагга излаб юради». Мусо ибн Ясор ривоят қиладилар: Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам дедилар: «Молнинг кўплиги сизни алдади. Одамзод молим, молим, дейди. Сизнинг еб тутатганингиз,

кийиб эскитганингиз ёхуд садақа қилиб, мангуликка эришганингиздан бошқа молингиз борми?»

Дунё -уи йўқнинг уйдир, моли йўқнинг молидир. Дунёда фақат жохил ва нодонлар бойлик тўплайдилар. Дунёда фақат жохилларгина мусулмон биродарига душманлик қилади ва бир-бирига ҳасадда бўлади. Фақат ақли калта кишиларгина дунёга очкўзларча берилади. Кимнинг саҳарлаб турган заҳоти энг катта ғам-ташвиши дунёга тааллуқли бўлса, унинг Аллоҳ наздида ҳеч бир қиймати йўқдир. Бундан ташқари, Аллоҳ унинг қалбига тўрт нарсани солади: қалбига ғам-ташвиш жойлайди-ки, ундан абадий қутула олмайди. Шундай машғуллик беради-ки, хайрли амаллар қилай деса, ҳеч ундан қутулишга вақт тополмайди. Яна қалбига камбағаллик хиссини солади-ки, қанча топиб-тутмасин, барибир қаноатланмайди. Интихосиз орзу-ҳавас беради-ки, ҳеч охирига етолмайди. Абу Ҳурайра (р.а.) ҳикоя қиладилар: Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам менга дедилар: «Эй Абу Ҳурайра, дунёни ипидан-игнасигача сенга кўрсатайми?» Мен: «Ҳа, кўрсатинг ё Расулуллоҳ!» – дедим. Кўлимдан тутдилар-да, Мадинанинг дараларидан бирига етаклаб бордилар. У ерда инсоннинг бош суяклари, ичак-чавоқлари, латтага айланган бўз парчалари ва чириган суяклар уюлиб ётган хандақ бор эди. Расулуллоҳ: «Эй Абу Ҳурайра, бу калла суяклари ҳам сизлар каби тирик эдилар, орзу-ҳаваслари ҳам сизларникига ўхшарди. Бугун эса улар терисиз суяк, холос. Кейинроқ булар ҳам чириб, тупроқ ҳолига келадилар. Анави ичак-чавоқлар қандай топсалар топиб, қоринларини тўлдирардилар. Ана у эски латта бўз парчалари улар

кийган либослар эди. Энди бу ерда уларни шамоллар ўйнаётир. Бу суяклар эса, улар миниб юрган уловларникидир. Ким бу дунёни деб йиғламоқчи бўлса, йиғлайверсин!» Расулуллоҳнинг бу сўзларидан кейин йиғимиз тўхтамади, борган сари кучаяверди». Довуд ибн Ҳилол дейдилар-ки: «Иброҳимнинг (алайҳиссалом) саҳифаларида бундай ёзилган эди: «Эй дунё, сен солиҳ зотларга қандаям ҳақирсан. Аммо Мен сени улар учун зийнатладим, фақат улар қалбига сиғинмаслик ҳиссини солдим. Улар сени деб яшамагайлар, Менинг буюрганларимга тобе бўладилар. Эй дунё ҳаёти! Мен сендан ҳам ҳақирроқ ҳеч нарса яратмадим. Сен ҳар қандай ҳолда ҳам арзимас ва оддийсан. Йўқ бўлишга маҳкумсан, сени яратган куним ҳеч кимсанинг сенга абадий эга бўлмаслигига ҳукм чиқардим. Сен сабабли бахиллик ва хасислик билан нақадар хуш кайфиятда яшамасинлар, барибир улар бахтиқародир! О, нақадар бахтли бўлгайлар, қалблари тўғри кимсалар!.. Менинг барча муждаларим ана ўшаларгадир!.. Улар Менинг ёнимга келган чоғларида катта мукофотларимга сазовор бўладилар. Қабрларидан турган вақтларида уларнинг олдлари ёруғ бўлади. Раҳматимга етишгунларича уларни фаришталар зиёрат қиладилар!»

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам дедилар: «Қиёмат куни бир гуруҳ инсонлар келадилар, тоғ каби орзу-ҳаваслари бор. Жаҳаннамга ташланишга амр қилинади». Саҳобалар сўрашди: «Улар намоз ўқирмидилар?» Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам дедилар: «Ҳа, намоз ўқир, рўза тўтар ва кечалари йиғлашар эди. Лекин дунёвий фойда кўндаланг бўлган заҳоти сакраб ўринларидан туриб,

Аллоҳни унутардилар». Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам бир хутбаларида буларни айтган эдилар: «Мўмин одам икки кўркув, икки муддат орасидадир. Булардан бири мозий-ўтмишдир. Бунда Аллоҳ ўзи ҳақида қандай ҳукмлар берганини билмайди. Яна бири мангуликдир. Лекин мўмин банда Аллоҳнинг қандай ҳукм қилишидан хабарсиз. Бинобарин, инсон ўз нафси билан ўзи (охират) учун озиқ ҳозирласин. Бу дунёда охиратни деб, умр бўйи ўлимни ўйлаб, ёшлигида кексалиги учун ҳозирлик кўрсин! Чунки дунё сизлар учун яратилди. Сизлар эса дунёда охиратга ҳозирлик қиласиз. Борлигим қудрат измида бўлган Аллоҳга қасам-ки, ўлимдан кейин ёлғиз жаннат ва жаҳаннам ҳаёти бор».

Ривоят қилинишича, Жаброил (алайҳиссалом) Нух пайғамбардан сўрайдилар: «Эй узоқ умр кўрган пайғамбар, дунё ҳаёти ҳақида нима деб ўйлайсан?» Нух (алайҳиссалом) бундай жавоб берадилар: «Икки эшик-ли уйга ўхшайди. Унинг биридан кириб, бошқасидан чиқдим». Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам бундай дедилар: «Дунё ҳаётига эътиборли бўлинг. Зеро, у Ҳорут ва Морутдан ҳам сеҳргарроқдир».

Яна Пайғамбаримиздан соллаллоҳу алайҳи васаллам ривоят қилинади: Бир куни Расулуллоҳ асҳоблари билан кўришганларида буларни айтдилар: «Сизларнинг ҳар бирингиз Аллоҳ қалбингиздан басиратсизлик-идроксизликни йўқотиб, басиратли-идрокли қилишини истайсиз, шундай эмасми? Шундай бўлгач, хабарингиз бўлсин, дунёда ким Аллоҳ буюрганларига мувофиқ яшамаса, узун ва беҳуда орзу-ҳавасларга қанчалик кўмилса, Аллоҳ унинг

қалбидаги басиратни шу даражада йўқ қилади. Ким дунёда Аллоҳнинг амрларига риоя қилса, узун ва беҳуда орзу-ҳавасларни тарк этса, Аллоҳ унга илм ва ҳидоят беради. Хабарингиз бўлсин, сизлардан кейин бир талай инсонлар келади, жабру-жафо ва қатл йўли билан мол-мулк соҳиби бўладилар, хасислик билан бойлик орттирадилар ва бу билан мақтанадилар. Севги-муҳаббат фақат ҳавойи нафсга берилиш билан бўлади. Сизлардан қай бирингиз у замонларга етиб борса, ҳақли равишда топганига қаноат қилиб, рози бўлсин. Ноҳақлик билан бой бўлиш қўлидан келса ҳам, бу йўлга кирмасин, камбағаллигига сабр этсин. Бошқаларнинг севги-муҳаббатига сазовор бўлишни уддалай олишга қодир экани ҳолда, ҳавойи нафси кўрсатган йўлларга кириб кетмасин. Азизу мўътабар бўлиш қўлидан келса ҳам, хору хокисорликка чидаб, сабр қилсин. Лекин ўзини бундай тутиши билан ёлғиз Аллоҳнинг ризосини талаб этсин. Ўзини шундай тутса, Аллоҳ унга эллик сиддиқ савобини беради».

Ийсо (алайҳиссалом) дейдилар-ки: «Дунёга топинувчиларга уят! Энди қандай ўладилар, дунёни ва дунёдагиларни қандай ташлаб кетадилар?! Дунё ҳаёти уларни алдайди, шарманда қилади. Улар эса дунёга ишониб, суяниб, керилиб юрадилар. Дунё ҳаётига мағрур бўлганларга уят! Дунё шундайки, уларни ағёрлар билан учраштиради, севганларидан айиради. Ваъда қилинган нарсаларни кўрсатади. Жон-жаҳди билан дунё кетида эргашиб юрган ва барча амаллари хатолар билан тўла бўлган кимсаларга уят! Эртага Аллоҳнинг ҳузурида бу гуноҳлари боис қандай шарманда бўлулар!»

Аллоҳ ваҳий юбориб, Мусога (алайҳиссалом) бундай хитоб қилди: «Ё Мусо! Золимларга хос дунё ҳаётининг сенга нима кераги бор?! Золимларга ўхшаб яшаш сенга ярашмайди. Ақлингни ишлатиб, бундай яшашдан қоч! Золимлик билан ўтказилган бу дунё ҳаёти нақадар тубан! Чиройли амаллар билан ўтказилган дунё ҳаёти эса нақадар гўзал! Мен мазлумнинг ҳақини золимдан олиб бериш учун у золимни қадам-бақадам кузатаман».

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам Абу Убайда ибн Жарроҳни тижорат мақсадида сафарга жўнатганлар, у бир талай мол билан сафардан қайтгач, ансорлар унинг келганини эшитгандилар. Расулуллоҳ (алайҳиссалом) билан бирга намоз ўқиётган ансорлар ибодатдан кейин у зотнинг атрофига йиғилдилар. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам уларнинг кайфиятларини кўриб кулимсирадилар ва: «Афтидан, Абу Убайда бир нарсалар олиб келганини эшитгансизлар», – дедилар. Улар: «Ҳа, ё Аллоҳнинг Расули!» – дея жавоб беришди. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам бундай дедилар: «Севининг ва сизларни севинчга ғарқ этувчи амалларни ҳаёл қилинг. Онт ичиб айтаманки, мен сизларнинг фақирона ҳаёт кечиринингиздан кўрқмайман, чунки сизлардан аввалги баъзи қавмлар дунёда мўл-кўллик, маъмурлик ичида яшадилар. Шу боис ўзаро курашиб, маҳв бўлгандилар. Сизларнинг ҳам айни тарзда мўл-кўллик ичида ҳаёт кенира туриб, бир-бирингизга ташланишингиз ва охири маҳву паришон бўлишингиздан кўрқаман».

Абу Саид Худрий (р.а.) бундай ривоят қиладилар: Расулуллоҳ (алайҳиссалом): «Эй умматим, сизлар

учун энг кўп кўрққан нарсам, Аллоҳ ердан чиқарган баракатлардир», дедилар. Сўрашди: «Ё Аллоҳнинг Расули, баракатлар нима?» «Дунё зийнатларидир», – дедилар. Яна Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васаллам дедилар-ки: «Қалбларингизни дунёда кўпроқ бойлик орттириш фикри билан банд қилманг».

Аммор ибн Саид ҳикоя қиладилар: «Ийсо (алайҳиссалом) ёнларида ҳаворийлари билан бир қишлоққа борган эдилар. Қишлоқ аҳолисини кўчаларда ва соҳилларда ўлик ҳолда топдилар. Ҳаворийларига дедилар-ки: «Эй ҳаворийлар, булар Аллоҳнинг ғазабига учраганлар, шунинг учун ўликлари бу ҳолда ётибди. Агар шу сабаб билан ўлган бўлмасалар эди, дафн этилардилар». Шунда ҳаворийлар Ийсодан (алайҳиссалом) уларнинг қиссасини билмоқчи бўлдилар. Ийсо (алайҳиссалом) эса Аллоҳдан бу воқеанинг тафсилотини маълум қилишни сўрадилар. Аллоҳ ваҳий орқали: «Тун кирганда уларга нидо қил, сенга жавоб берадилар», деб билдирди. Тун кирди. Ийсо пайғамбар: «Эй қишлоқ аҳли!» деб уларга хитоб қилдилар. Бир овоз: «Лаббай, ё Ийсо!» деб жавоб қилди. Ийсо (алайҳиссалом): «Бу ҳолга тушишингизга нима сабаб бўлди, ҳикоя қилинг», – деб сўрадилар. Овоз: «Кечқурун соғсаломат ётган эдик, эрталаб ўзимизни жаҳаннамда кўрдик», – деди. Ийсо (алайҳиссалом): «Бунга нима сабаб бўлди?» – деганларида, овоз: «Дунёга ўчлигимиз ва Аллоҳ йўлидан чиққанларга итоат этганимиз», – дея жавоб берди. Ийсо (алайҳиссалом) «Дунёни шу қадар севармидингиз?» – деб сўрадилар яна. Овоз: «Ҳа, гўдак онасини севгандек севардик. Ноз-неъматларга кўмилганда севиардик, ундан

ажраган пайтимизда қайғуриб, йиғлардик», – деб жавоб қилди. Ийсо (алайҳиссалом) бу сафар: «Хўп, у ҳолда дўстларингизнинг ҳоли қандай? Улар нега жавоб бермаётирлар?» – деб сўрадилар. Овоз: «Чунки улар қаттиққўл фаришталар қўлида олов тизгинлар билан жиловланган», – деди. Ийсо (алайҳиссалом) сўнгги марта овоздан ўзи қандай жавоб бераётганини сўради. Овознинг жавоби бундай бўлди: «Мен улар ичида бўлсам ҳам, уларнинг ёмон амалларига қўшилмасдим. Уларга азоб тушди. Мен эсам муаллақ осилиб ётибман. Азобдан халос бўламанми-йўқми, билмайман».

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг бир туялари бўлиб, юришда ҳеч бир туяунинг олдига туша олмасди. Бир куни бир аробий туяси билан келиб, Пайғамбаримизнинг туяларини ортда қолдирди. Шунда Расулуллоҳ (алайҳиссалом) дедилар: «Аллоҳ ўзи юксалтирган нарсасини сўнгида мутлақ пасайтириб ҳам қўяди». Ийсо (алайҳиссалом) дейдиларки: «Денгиз тўлқини устига ким уй қура олади? Мана, дунё ҳаёти шудир. Уни абадий қароргоҳ қиламан, деб ўйламанг». Яна Ийсо (алайҳиссалом)дан сўрадилар: «Бизга шундай нарса ўргат-ки, у туфайли Аллоҳ бизни севсин». Ийсо (алайҳиссалом) бундай жавоб бердилар: «Дунё ҳаётида ҳавойи нафсга берилманг. Шунда Аллоҳ сизни севади».

Абу Дардо ривоят қиладилар: Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам дедилар-ки: «Агар менинг билганимни билсайдингиз, оз кулиб, кўп йиғлар эдингиз. Ҳавойи нафс орзуларига берилиб яшалган бу дунё ҳаёти сизга ҳақир кўринарди. Аллоҳ йўлида ҳаёт кечиршни устун қўйган

бўлардингиз». Абу Дардо Пайғамбаримиздан бу ҳадисни нақл қилганларидан сўнг, бундай хитоб қилдилар: «Менинг билганимни билсайдингиз, тоғ-тошларга чиқиб кетиб, Аллоҳга ёлборардингиз ва ўз ҳолингизга йиғлар эдингиз. Жонингизни жабборга бериб йиғган, кўз қорачиғидай асраган молларингизни ташлаб кетиб, улар ҳеч нарса эмаслигини тан олардингиз. Лекин узун орзу-ҳавас сизларнинг қалбингиздан охират ташвишини сидириб ташлаган. Дунё ҳаёти бирдан-бир орзуингиз бўлиб қолган. Шу сабабли тўғриликдан юз ўтиргансиз. Баъзиларингиз эса қилган ишлари фалокатга олиб боришини ўйламагани учун ҳавойи истакларини тарк этолмаган. Булар ҳайвонлардан ҳам тубанроқдир. Сизларга нима бўлган ўзи, бир-бирингизни севмайсиз, бир-бирингизни тўғри йўлга солмайсиз? Аҳвол шундай-ки, тилда ўзаро биродарсиз. Аммо аслида, ёмонлик сизларнинг бирингизни иккинчингиздан айирган, бирингиз бошқангизни йиқитасиз. Агар тўғри йўлда бўлсайдингиз, бир-бирингизни севардингиз. Сизларга нима бўлган ўзи, дунё ишларида бирингиз иккинчингизга йўл кўрсатасиз-у, охират ишида бундай қилмайсиз? Ҳеч бирингиз дунё ишларида севган ва ёрдам берган кишингизга охират ҳусусида сира насихат қилмайсиз; бу ҳол сизларнинг қалбингиздаги иймоннинг сустигидан юз берди.

Агар дунёни ўрганганингиздай охират ҳаётини ҳам яқиндан билсайдингиз, унга инонсайдингиз, у дунё учун ҳам бирор иш қилар, Аллоҳнинг амр-буйруқларига итоат этган бўлардингиз. Чунки охират ҳаёти сиз учун абадийдир. Йўқ, «Дунё ҳаётига

бўлган севгимиз ажойиброқ!» – деёлмайсиз, чунки дунё ҳаётида ҳам баъзан келажакда қўлга киритишингиз мумкин бўлган нарса учун қўлингиздаги бор-йўқ нарсаларингизни фидо қиласиз (масалан, бир йил кейин эришишингиз мумкин бўлган ҳосил учун ҳозир қўлингизда тайёр турган уруғни сочасиз).

Кутган нарсангиз бўлмай қолиш эҳтимолини била туриб ҳам, заҳмату машаққатларга кўмилиб, нақд нарсангизни қўлдан чиқарасиз. Сиз комил инсон соҳибларига хос аломатлардан маҳрум бўлган ёмон инсонларсиз! Ёки айтинг, Аллоҳнинг Расули Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васаллам тақдим этган ҳақиқатлардан шубҳангиз борми? Агар ундай бўлса, бу гумонларингизни баён этинг, мен эса сизларга ҳақиқатни далиллари билан кўрсатай, қабларингизни нур билан ёритай. Аллоҳга қасам-ки, сизлар ақли ноқис кишилардан эмассиз-ки, маъзур кўрсам. Чунки дунёвий ишларингиздан тўғри ва фойдалиларини фарқлай оласиз, корингизга ярайдиган нарсаларни қўлга киритишни яхши биласиз, уларга эга бўласиз. Сизларга нима бўлган ўзи, бир оз дунёликни қўлга киритсангиз, севиhib кетасиз, лекин озгина дунёликни йўқотсангиз, қайғурасиз?! Шундай ғамгин бўласиз-ки, бу дардингиз юзингиздан билиниб туради, тилингиз уялмай шундан гап очаверади ва шу арзимас йўқотишни мусибатдай таърифлайсиз ва билмайсиз-ки, бу хусусда гуноҳга ботасиз. Аксариятингиз динингиздан кўп амалларини тарк этган. Шундай бўла туриб, юзларингизда оз бўлса-да ўзгариш, қайғу аломатлари йўқ. Ҳолбуки, заррача дунёликни йўқотсангиз, юз-

ларингизда қайғу аломатлари кўриниб қолади. Мен ҳозирча, сизлардан Аллоҳ юз ўтирган, деб ўйламайман. Баъзиларингиз ўзаро севишиб суҳбатлашасиз. Ҳар бирингиз бошқа бирингизни қабул қилганда уни ранжитмасликка тиришасиз, аммо буни фақат «У ҳам мени қабул қилганда хушмуомалада бўлсин», деб қиласиз. Қалбларингизда эса бир-бирингизга нисбатан гинаю адоват ва душманлик мавжуд. Бутун ҳаётингиз ҳою ҳавасдан иборат. Амални унутиш борасида бир-бирингизни ортда қолдириб кетгансиз. Истардим-ки, Аллоҳ мени сизларнинг бу ҳолларингизга солмасин, тинчлик-хотиржамлик берсин ва мени Аллоҳнинг Расулига етиштирсин. Агар у зот ҳаёт бўлсайдилар, сизларнинг бу ҳатти-ҳаракатларингизга чидай олмасдилар. Мана, сизга ҳақиқатларни эшиттирдим, ақлингиз бўлса, Аллоҳнинг наздидаги нарсаларни изласангиз, осонлик билан топасиз. Мен ўзим ва сизлар учун ёлғиз Аллоҳдан мадад сўрайман».

Ийсо (алайҳиссалом) бундай дедилар: «Эй ҳаворийлар, дунё неъматларини кўрганда, диний асосларни тарк этманг. Гап шундаки, кўпинча, дунёга сиғинганлар дунёвий саодатга эришганда диний асосларни тарк этиб кетадилар». Аллоҳнинг Расули, севиқли Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам бундай дедилар: «Эй умматим, мендан кейин шундай дунё ҳаёти келадики, олов ўтинни егандай, бу ҳаёт ҳам сизнинг иймонингизни ейди».

Аллоҳ Мусога (алайҳиссалом) ваҳий қилиб бундай буюрди: «Эй Мусо, охиратингни унуттирадиган дунё севгисига майл қўйма. Агар ҳузуримга дунё севгиси билан келадиган бўлсанг, энг катта гуноҳинг

шу бўлади». Мусо (алайҳиссалом) бир жойдан ўтаётган эдилар. У ерда дуо ўқиб йиғлаб ўтирган одамни кўрдилар, аммо эътибор бермай, йўлларида давом этавердилар. Анчадан кейин ортга қайтдилар. Қарасалар, ўша одам ҳамон дуо қилиб йиғлаётган экан. Шунда ўзларича: «Ё Раб, банданг Сендан кўрқиб йиғлаяпти», - дедилар. Мусо (алайҳиссалом) нинг хаёлларидан шундай ўй ўтиши билан Аллоҳ ваҳий юбориб буларни билдирди: «Ё Мусо, бу кулим дуо ўқиб йиғлаётганида оққан кўз ёшлари билан мияси суюлиб оқиб кетса ҳам ва қўлларини дуо учун кўтариб, қолдан тойгунча турса ҳам, уни афв этмайман, чунки у мени эмас, дунёни севади. Менга эмас, дунёга ва унинг молига ишонади».

Ҳазрат Али дейдиларки: «Кимдаки олти хислат жамланган бўлса, жаннатга тушади, жаҳаннамдан омон қолади: Аллоҳни таниб, унга итоат этса, шайтонни билиб, унга эргашмаса, ҳақни ўрганиб, унга таслим бўлса, ботилни таниб, ундан қочса, дунёнинг ҳавойи ҳаёт эканини билиб, уни тарк этса, охират ҳаётини таниб, унга тайёргарлик кўрса, яъни охират учун ҳам ишласа».

Ҳасан Басрий (раҳимахуллоҳ) дедилар: «Дунё ҳаёти ўзлари учун омонат эканини биладиган ва бу омонатни эгасига қолдириб кетадиган, сўнгра бу дунёдан айб-гуноҳсиз кўчиб кетадиган кишиларни Аллоҳ раҳмат қилсин. Бирон киши сен билан дин масаласида мужодалага киришса (тортишса) ва динингга бирор зарар келтирмоқчи бўлса, сен ҳам у билан мужодала эт. Лекин дунёвий масалада мужодалага киришса ва сенинг дунёингга зарар етказмоқчи бўлса, уни ўз ҳолига қўй».

Луқмони ҳаким ўғлига: «Эй ўғлим, дунё ҳаёти бениҳоя чуқур денгиздир. У ерда кўп кишилар чўқди. Бу ҳаёт денгизида кеманг тақво бўлсин. Кемангинг ашёлари Аллоҳга иймон бўлсин, елкани Аллоҳга таваккал бўлсин. Шундагина умид қиламан-ки, бу ҳаёт денгизида чўкмасдан, омон қоласан. Йўқса, сен учун бошқа қутилиш йўлини кўрмайман».

Ҳикмат аҳлидан баъзилари бундай дейишган: «Дунёда ҳеч бир нарса йўқ-ки, сендан илгари эгаси бўлмаган бўлса. Яна бирор нарса йўқ-ки, сендан кейин эгасиз қолса. Шундай бўлгач, бу қадар қисқа ҳаётни деб ҳавойи нафсинг учун ўзингни ҳалок этма. Аллоҳнинг йўлидан айрилма. Охират учун ҳозирлан. Дунё молининг сармояси ҳавойи нафсдир, топгани эса жаҳаннам оташидир». Бир роҳибдан сўрашди: «Дунё ҳаёти ҳақида нима дейсан?» Жавоб берди: «Танларни қаритади, орзуларни янгилайди, ажални яқинлаштиради ва узун орзу-ҳавасларга кўмади».

Яна бир ҳикмат аҳли: «Дунё бор, лекин мен унда эмасман, дунё ҳаётида ҳавойи нафсга берилмайман. Бундан кейин ҳам дунё бўлади, лекин мен дунё ҳаётига яна алданмайман. Аллоҳ буюрганларидан асло четга чиқмайман. Дунёнинг ёмон ҳаётига аралашмайман», – деди.

Суфён Саврий: «Бу дунёнинг неъматлари худди Аллоҳнинг ғазабига учрагандай нуқул нопок кишиларга насиб этади», – дедилар. Абу Сулаймон Дороний дедилар: «Ким дунёни қаттиқ истаса-ю, унга бу берилса, берилганига асло қаноат қилмайди, яна хоҳлайди. Ким охиратни қаттиқ истаса-ю, унга бу берилса, у ҳам бунга қаноат қилмайди, яна хоҳлайди.

На дунёлик орзуларининг, на охиратлик орзуларининг охири бордир». Бир одам Абу Ҳозимга дерки: «Сенга шикоятим шуки, кун сайин дунёга меҳрим ортиб боряпти. Дунё менинг уйим эмас-ку, намунча уни қаттиқ севмасам?!» Абу Ҳозим шундай жавоб бердилар: «Аллоҳ буюрган машруъ йўл билан топганларингга қаноат қил. Ҳалол бўлмаган бирор нарсани ўзингга мол деб билма. Ҳалол молингни ва ҳалолдан топганингни ўз ўрнида сарфла. Шунда дунё севгиси сенга зарар бермайди».

Фузайл ибн Йёз: «Агар дунё ҳаёти келиб-кетадиган олтин, охират ҳаёти эса, йўқ бўлмайдиган сопол бўлсайди, муҳаққак-ки, бизга маъқул бўладиган одам ҳеч йўқ бўлмайдиган сополни келиб-кетадиган олтиндан устун қўяр эди. Лекин, афсуски, биз йўқ бўладиган сопол (дунё ҳаёти)ни боқий қоладиган олтин (охират ҳаёти)дан юқори қўямиз», – дедилар.

Абу Ҳозим: «Масъулиятсиз яшаб ўтказиладиган дунё ҳаётидан сақланинг. Зеро, менга маълум бўлишича, дунёда ўз хоҳишига қараб яшаган кимса Қиёмат куни келганда тикка турғазилади ва унга бундай хитоб қилинади: «Бу Аллоҳ ҳақир деб ҳисоблаган ҳаётни устун кўрди. Унга сажда қилди».

Иброҳим ибн Адҳамдан: «Аҳволинг қалай?» – деб сўрашди. У бундай жавоб берди:

*Динимиздан узиб олиб, дунёмизни ямадик,
Ҳа, динни ҳам, дунёни ҳам бой бермоққа ярадик.
Ким воз кечса ҳой-ҳавасдан, дунёсига очса жанг,
Аллоҳ йўлин танлаб олса, ўша зотни шарафланг.*

Бу мавзуда айтилган бошқа шеърлар:
Мол-дунёга ўч одамнинг умри узун бўлгани,
Неъматларга ғарқ ўлароқ севинчларга тўлгани.
Бу шундай бир ҳолки, яъни: қаср қуради инсон,
Лекин унга кирган чоғи қаср бўлади вайрон.

* * *

Дунёда ҳар муродинг камол топишин ўйла,
Вале бир кун бисотинг завол топишин ўйла.
Дунё ҳаёти, билсанг, фақатгина соядир,
Соя ташлар, сўнг бирдан ғойиб бўлар қайгадир.

Луқмони ҳаким ўғлига: «Эй ўғилчам, гўзал хулқли бўлиб, дунёни охиратинг билан айирбош қил. Шундай қилсанг, ҳам дунёда, ҳам охиратда фойда топасан. Ёмон хулқли бўлиб, охиратингни бу дунёнинг билан алмашма. Бундай қилсанг, ҳар иккисида ҳам зиён кўрасан», – деб насиҳат қилдилар.

Ибн Аббос (р.а.): «Аллоҳ дунё ҳаётини уч турда яратди: мўминнинг ҳаёти, мунофиқнинг ҳаёти ва кофирнинг ҳаёти. Мўмин дунё ҳаётини Аллоҳ кўрсатган гўзал амаллар билан безаб ўтказди. Охира-ти учун ҳам ҳозирлик кўради. Мунофиқ манманлик билан, ороланиб, дабдабали ва эркин ҳаёт кечи-ради. Кофирнинг иши бутун эътиборини дунё неъмат-ларидан завқ олиб қолишга сарфлашдан иборат», дедилар.

Абу Умома Боҳилий дедилар: «Муҳаммадга (алайҳиссалом) пайғамбарлик вазифаси берилган чоғда, Иблиснинг ёрдамчилари ҳовлиққанича: «Бир пайғамбар жўнатилибди ва бир уммат пайдо бўлибди», дея хабар беришибди. Иблис: «Ўша уммат

нафсининг ҳавойи истакларига берилиб яшашни севарканми?» – деб сўрабди. Ёрдамчилари: «Ҳа, севаркан», – дейишибди. Иблис дебдики: «Нафсининг ҳавойи истакларига берилиб яшашни севсалар, ҳеч зарари йўқ. Бутга топинишлари мутлақо шарт эмас. Мен уларни уч усул билан йўлдан оздираман: ноҳақдан фойда топтириш орқали, топган-тутганларини нолойиқ жойларга харж қилдириш воситасида ва ҳақли жойларга сарфлашдан юз ўгиртириш билан. Жамики ёмонликларнинг асоси шулардир».

Бир одам ҳазрат Алидан (каррамаллоху ваҷҳаху) дунё ҳаётини тавсифлаб беришини илтимос қилганида, бундай жавоб берганлар: «Мен сенга дунё ҳаётини қандай тушунтирсам экан?! Дунё ҳаётида соғлом инсон ҳастадир. Завқу сафо сурган киши охири пушаймон бўлади. Фақир одам хазиндир. Бой киши балога гирифтордир. Ҳалол йўл билан топилган молнинг ҳисоб-китоби, ҳаромдан топилган молнинг азоби бор, шубҳали фойдалардан озор тотилгусидир».

Сайёр ибн Ҳакам: «Кишининг қалбида дунё ва охират ҳаёли юзма-юз келади. Қай бири ғолиб чиқса, иккинчиси унга тобе бўлади», – дедилар. Ҳазрат Али: «Дунё ҳаёти билан охират ҳаёти бир эркакнинг икки хотинига ўхшайди. Бири мамнун бўлса, иккинчиси ранжийди», – дедилар.

Ҳасан Басрий (раҳимахуллох): «Мен шундай инсонларни кўрдим-ки, улар учун дунё ҳаёти сизлар босиб юрган тупроқдан ҳам хор. Дунё ортдими ё йўқ бўлдими, унга кулиб боқдими-йўқми, ҳеч аҳамият беришмайди», – дедилар.

Луқмони ҳаким ўғлига: «Эй ўғилчам, сен дунёга

келган кунингдан бери Аллоҳ кўрсатган ҳаёт йўлидан юрдинг, ҳеч қандай масъулиятни билмайдиган дунё ҳаётига аҳамият бермадинг. Сен ўзинг яшаб турган бу дунё ҳаётидан кўра яқинлашиб келаётган охират ҳаётига яқинроқсан», дедилар.

Саид ибн Масъуд: «Дунё ҳаётига кундан-кунга ҳирси ортиб, охират қайғуси вақт ўтгани сари камайиб бораётган бирор кимсани кўрар бўлсанг, яхши билки, у алдангандир», – дедилар. Амр ибн Ос: «Мен Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам замонларидаги инсонларнинг гўзал хулқли бўлиш учун ҳаракат қилганларидек ҳеч бир кишининг гўзал хулқли бўлишга интилаётганини кўрмадим. Онт ичиб айтаман-ки, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг қўлларига бирор нарса тушса, қўлларидан чиқаётганида бу ундан ортиқ бўларди», – дедилар.

Ҳасан Басрий (раҳимаҳуллох):

«Эй инсонлар! Албатта, Аллоҳнинг ваъдаси ҳақдир. Бас, сизларни дунё ҳаёти сира алдаб қўймасин! Яна сизларни алдамчи (шайтон) алдаб қўймасин!» (Фотир, 5), деган оятни ўқигач, бундай дедилар: «Буни, яъни **«сизларни дунё ҳаёти сира алдаб қўймасин!»** жумласини ким айтаётир? Дунёни яратган Зот айтаётир. Дунё ҳаётини уни яратгандан ҳам яхшироқ биладиган бирон зот бўлиши мумкинми? Ҳушёр бўлинг, эй инсонлар, дунё ҳаётининг алдамчилигидан ҳушёр бўлинг. Дунё ҳаётининг алдоқчилик ҳунарлари кўп. Бир одам бир ҳунарга ўрганса, бу уни яна бошқа ҳунарга ўргатади. Ҳалолдан топган фойдаси боис ҳисоб бериб, ҳаромдан қўлга киритган фойдаси сабабли азоб

тортишини билган инсон боласи қандай қилиб шу дунё ҳаётига ўзини бағишлайди. Охират қайғусини ҳеч эсга олай демайди. Эртага Аллоҳ хузурида ҳисобга тортилишини ҳеч ўйламайди. Амалларини ёлғиз Аллоҳ ризоси учун қилмайди. Дин асосларига зарар келаётганини кўрса ҳам, ҳеч охирати учун қайғурмайди, фақат дунё манфаатига зарар теккандагина йиғлаб-сиқтай бошлайди».

Бир куни Муовиянинг (р.а.) хузурларига икки юз ёшга кирган нажронлик қария келди. Муовия ундан сўрадилар: «Дунё ҳаёти назарингда қандай кўринди?» У жавоб берди: «Бир йиллари бало, бир йиллари роҳатдир. Кун ўтади, тун ўтади, туққан туғади, ўлган ўлади. Туққан туғмасайди, дунёда жонзот тугарди; ўлган ўлмасайди, ер юзи тирикларга тор бўлиб қоларди». Муовия: «Тила мендан, нима истасанг»,-дедилар. Одам: «Ўтган умримни орқага қайтар ёки яқинлашиб келаётган ажалимни даф эт», – деди. Муовия: «Бунга менинг қудратим етмайди», – дедилар. Одам: «Ундай бўлса, менинг сендан бошқа тилагим йўқ», – деди.

Довуд Тоий (рахимахуллох): «Эй одамзод, амалингда эришганда севиндинг, лекин билиб қўй-ки, ажалинг яқинлашди, умринг битаётир. Келажак учун олдиндан йиғанларинг фойдасини бошқалар кўради», дедилар. Абу Ҳозим: «Дунёда севинтирувчи бирон нарса йўқ-ки, кетидан ранжитувчи нарса келмаса», – дедилар. Ҳасан Басрий: «Одамзод уч нарсага афсусланиб, бу дунёдан кетади: тўплаган моли ва бойлигига қоникмайди, ўйлаган ишларини охирига етказа олмайди ва охират ҳаёти учун ҳозирлигини кўролмайди», – дедилар.

Бир кишидан сўрадилар: «Дунё муродига эришиб, ўлжаларга эғалик қила олдингми?» Жавоби бундай бўлди: «Фақат дунёга топинишдан ўзини тия олган кимсагина муродига эришиб, ўлжаларга эғалик қила олади». Абу Сулаймон Дороний: «Фақат қалбида охират ташвиши бўлган кимсагина ёмонликлардан узоқ тура олади», – дедилар. Молик ибн Динор: «Биз, инсонлар, худди яхшиликка ундамаслик ва ёмонликдан қайтармаслик тўғрисида бир-биримиз билан келишиб олганга ўхшаймиз. Бу кетишда бошимизга қандай азоблар тушишини кошки билсайдим», – дедилар. Ҳасан Басрий: «Дунё ҳаётини паст кўрингиз! Аллоҳга қасамки, нафсига берилиб яшалган дунё ҳаётидан ҳам тубанроқ бирон нарса йўқ. Аллоҳ бандаси учун бирон яхшиликни ният қилганида, унга мол-дунё беради, тугагач, яна ато қилади. Агар банда назарида бу дунё ҳақир кўринса, унга эътиборли бўлмаса, Аллоҳ унга янада мўлроқ беради», – дедилар. Бир одам доим бундай дуо қиларкан: «Эй осмону фалакни ўз низомида тутган Аллоҳ, масъулиятсиз дунё ҳаётидан мени қутқар». Муҳаммад ибн Мункадир: «Шундай одамлар бўлади-ки, йилларча рўза тутади, тунлари эрталабгача намоз ўқийди, молини Аллоҳ йўлида харжлайди, Аллоҳ йўлида жиҳод қилади ва ҳаром-харишдан тийилиб юради. Шундай бўлса ҳам, Қиёмат куни Аллоҳнинг ҳузурига келтирилганда, унга бундай хитоб қилинади: «Аллоҳ кичик қилган нарсани кўзи (назари)да катталаштирди, Аллоҳ катта қилган нарсани эса ҳақир кўрди!» Қиёмат куни шундай хитобни эшитганида бу кишининг ҳоли не кечур? Ҳолбуки, баъзилар гуноҳ қилган бўлсалар-

да, бундай дағдағали хитобга қарамайдилар», – дедилар.

Абу Ҳозим: «Аллоҳ йўлида бормоқчи бўлсанг, биронта ҳам кўмакчи тополмайсан, лекин исён йўлига кирмоқчи бўлсанг, ҳар қадамингда сенга ёрдамга шай турган ёвуз одамни учратасан», дедилар. Абдуллоҳ ибн Муборак дедилар: «Масъулиятсиз, кайфу сафо ичра яшаш иштиёқи ва гуноҳлар қалбни бутунлай ўраб-чирмаб ташлайди. Шундай экан, яхшилик ва ҳақиқат туйғулари қалбга қандай қилиб кирсин». Ваҳб ибн Мунаббаҳ: «Кимда-ким дунёдан қўлга киритган бирон нарса сабабли қаттиқ севинса, хато қилган бўлади. Кимда-ким нафсининг ҳавойи орзуларини оёқ остига олса, ўзини орқаворотдан таъқиб этиб келаётган шайтонни қувган бўлади. Кимнинг илми ҳавойи нафсини енгиб олса, шакшубҳасиз зафар қозонади». – дедилар. Бишрга дерлар-ки: «Фалончи вафот этди». Дер: «Дунё йиғди, охиратга кетди, ўзини нобуд қилди». Дерлар: «У шундай-шундай яхшиликлар қилган эди». Дер: «Айтганларингиз унга фойда қилмайди. Чунки у дунёга сиғинар эди». Ҳикмат аҳлидан бири: «Дунё хароб жой, ундан ҳам хароброғи у ерда ҳавойи нафсига берилиб умр ўтказган кимсанинг қалбидир. Жаннат – обод қилинган уй, ундан ҳам маъмурроғи ҳавойи нафсига берилмай, Аллоҳнинг буюрганларига амал қилиб яшовчи кимсанинг қалбидир», - деди.

Жунайд Бағдодий: «Имом Шофиъий (раҳимаҳуллоҳ) дунёда доимо ҳақни сўзлаган киши эдилар. Бир куни диндош биродарларига берган ўғитларида бундай дедилар: «Эй дўстим, дунё ҳаёти сирғанчиқ жойга ўхшайди. Ҳеч кимнинг

оёғи мустаҳкам туropolмайди. Дунё қанчалик обод қилинмасин, охири хароб бўлмоқдир. Унда яшовчиларнинг сўнги манзили қабрdir. Охири севганларидан айрилмоқдир. Дунё ҳашаматининг ниҳояси фақирликдир».

Мол-дунё тўпламоқ қийин. Эй биродарим, Аллоҳдан қўрқ, У Зотнинг ҳалолдан берган ризкига рози бўл! Ғайришаръий фойда йўлини излама. Етиша олмаган, етишишинг гумон бўлган кунларинг учун олдиндан узун орзу-ҳавасларга кўмилма. Чунки сенинг умринг вақтинчалик соядекдир, йиқилишига оз қолган девордекдир. Гўзал амалларни кўпайтир, узун орзу ҳавасларни эса камайтир.

Исмоил ибн Айёш: «Таниқли дўстларимиз ҳавойи нафсга мослашиб яшалган дунё ҳаётини «тўнғиз ҳаёти» деб атардилар ва шундай ҳаёт кечирувчига: «Биздан нарироқ тур, эй тўнғиз», – дердилар. Агар бундан ҳам хунукроқ номни топсайдилар, шубҳасизки, уларга ўша сўзни лақаб қилиб тақардилар», – дедилар. Яхё ибн Маоз Розий (раҳимаҳуллох): «Ақллилар уч тоифадир: ажал етиб келмасидан бурун Аллоҳ йўлига кирганлар, қабрга кирмасидан олдин унга ҳозирлик кўрганлар ва Раббининг ҳузурига бормасидан олдин Уни хушнуд этганлар», – дедилар. Ҳавойи нафсга берилиб ўтказилган дунё ҳаёти шу қадар машъумдирки, у маънода афв сўраш ҳам кишини Аллоҳ йўлидан чиқаради. Шундай бўлгач, феълан ўшандай ҳаёт оғушида яшаганларнинг ҳоли не кечади?

Биндор: «Мол-дунё тўплашга муккасидан кетганлар тўғрилиқ ва тақводан сўз очсалар, билиб қўйки, улар бу ҳолда шайтон масхараларидир. Ким

дунёга сиғинса, дунёнинг олови, яъни ҳирс уни ёндиради, оқибатда маънан қулга айланади. Ким охират ҳаётини ўйласа ва Аллоҳ буюрган асосларга риоя қилса, ўзини бамисоли соф қумуш парчаси деб билаверсин ва бойлигидан истаганча фойдаланса бўлади. Ким Аллоҳга юзланса, тавҳид олови уни шундай қиздиради-ки, Қиёматда беқиёс гавҳар ҳолига келади» – дедилар.

Ҳазрат Али: «Дунё ҳаёти олти нарса: ейилувчи, ичилувчи, кийилувчи, минилувчи, никоҳланувчи ва ҳидланувчидан иборатдир. Ейилувчи нарсаларнинг энг яхшиси асал, ҳолбуки, у арининг чиқиндисидир. Ичилувчи нарсаларнинг энг қимматлиси сув, уни яхши ҳам, ёмон ҳам баб-баравар ичаверади. Кийилувчи буюмларнинг энг қимматлиси ипак, у эса қуртнинг чиқитидир. Минилувчи ашёларнинг энг тузуги от, унинг устида эса, жанг қилинади. Никоҳланувчиларнинг энг шарафлиси аёл, у ҳам ясан-тусанлари сабабли бир қатор ёмон амаллар келиб чиқишига сабаб бўлади. Ҳидланувчи нарсаларнинг энг ёқимлиси мушқдир, унинг асли эса қондан иборатдир», – дедилар.

Бир киши бундай деди: «Эй инсонлар, тадбирли бўлинг! Аллоҳдан қўрқинг. Узун орзу-ҳаваслар ва ўлимни унутиш сизларни алдаб қўймасин. Дунё ҳаётининг ифлос томонларига чўмманг. Бу дунё ҳаётининг ифлос қисми зулмдир, алдовдир. У йилтироқ кўриниши билан сизни алдаб қўяди. Узун орзу-ҳаваслар сиз учун тузоқдир. Сизга безанган келиндай кўринади. Кўплар унга мафтун бўлади, кўнгиллар уни кўрганда титрайди, нафслар унга талпинади. Лекин у неча-неча ошиқларни қатл эт-

ган, ундан қаноат топувчиларни, қанчадан қанча ишқибозларни расвои радди бало қилган. Унга ҳақиқат кўзи билан боқинг, эй инсонлар! Хавойи нафсининг орзуларига берилиб яшашнинг заҳмату машаққатлари кўп.

Аллоҳ бундай яшашни қатъиян қоралаган. Бу дунёда ҳар янги нарса мутлақо эскиргай; қўлга киритилган мол-мулк яна қўлдан чиқиши муқаррардир; азиз ва қадрли бойликлар куни келиб қийматини йўқотади. Кўп озаяди, севги ўлади, эзгулик ҳалок бўлади. Кўзларингизни очинг, эй инсонлар! Ғафлатдан уйғонинг! Аллоҳ хайрингизни берсин, огоҳ бўлинг, ўлмасдан олдин кўзингизни очинг! Сенга ўлим лаҳзаси келганда одамлар бундай дейдилар: «Фалон киши оғир касал. Тузалишдан умиди йўқ эмиш...» Ажабо, бунга шифо бўладиган бирон дори ва ё уни оёққа турғиза оладиган бирон табиб йўқмикин? Табибларни чақирадилар, улар томирни ушлаб кўриб: «Бу энди шифо топа олмайди», дейишади. Сўнгра шивир-шивир яна давом этади: «Фалон киши васиятини ёздирибди!» Ундан кейин айтиладиган гап-лар шу: «Тилдан қолди, келган-кетган дўстларини танимаётир!» Бу асно сен тинмай инграб, ажал терларини тўкасан. Энди бу дунёдан кўчиб кетаётганингни англайсан. Кўзларинг шифтга тикилади, тилинг тутилади, илгари гумон қилган нарсаларинг тўғрилиги юзага чиқади. Яқинларинг ёнингда йиғлашади. Сенга тепангда турган одамларни кўрсатиб: бу ўғлинг фалончи, бу уканг писмадончи, дерлар. Лекин сен гапиролмайсан, тилинг тутидган, оғзинг ҳеч очилмайди. Сўнгра Аллоҳнинг ҳукми келади, руҳинг баданингдан айри-

лади, кўкларга юксалиб кетади. Кейин дўстларинг, яқинларинг келиб, кафанингни тайёрлайдилар, қабринг тепасида кафанингдан тутиб, даст кўтарадилар ва лаҳадга қўядилар. Кейин зиёратчиларнинг кети узилади, сени кўролмайдиганлар ўлимингга севинадилар ва «ух!» тортадилар. Ворисларинг мол-мулкингни бўлиб олишга киришадилар. Сен омонат сифатида амалларинг билан юзма-юз қоласан».

Ҳасан Басрий Умар ибн Абдулазизга ёзган мактубларида бундай дейдилар: «(саломдан сўнгра) дунё ўткинчи ўлароқ қоладиган уйдир, у абадий истиқомат жойи эмас. Одам (алайҳиссалом) жаннатдан дунёга жазо маъносида туширилди. Дунё ҳаётига диққатли бўл, эй мўминлар амири! Дунёдан охиратга кетишда олакетиладиган энг яхши озиқ – ҳавойи нафсга берилиб ўтказиладиган ҳаётдан сақланмоқдир. Дунёда энг аъло бойлик инсоннинг ожизлигини эътироф қилиш ва қабул этиш, Аллоҳнинг қудратига таслим бўлишдир. Бу ҳаёт ҳар бир лаҳзасида кимларнидир ҳалок қилади, маҳв этади. Дунё ўзи учун ишлаганни хору зор қилади, мол-мулк йиғувчини фақир айлайди. Бу алдоқчи ҳаёт киши билмасдан еб ё ичиб қўйган заҳарга ўхшайди. Заҳари борлигини билмаган киши уни иштаҳа билан ейди ва билмайди-ки, унда ўлими яширинган. Алдоқчи ва оҳанраболи дунёнинг ҳою ҳаваслари ҳам шундайдир, кишини адаштиради, охири фалокат содир бўлади. Эй мўминлар амири, бу дунё ҳаётида сен жароҳатли инсонсан, ожиз ва хаста бандасан, сени биров эмас, ўзинг даволамоғинг керак! Маълумки, кишининг хасталиги ортиб кетмаслиги учун у парҳез қилади, иштаҳаси тортган нарса-

ларни ейишдан сақланади. Шунингдек, касаллиги узайиб кетишидан қўрққани сабабли ичаётган до-рилларининг аччиғи ва бемазалигига чидайди. Усти ялтироқ, ичи қалтироқ, хийлагар ва алдоқчи бу дунё ҳаётидан эҳтиёт бўл, эй мўминлар амири! У инсон-ни узун орзу-ҳаваслар билан алдайди. Келинга ўх-шаб безаниб кўринади, кўзлар унга иштиёқ билан термилади, нафслар унга талпинади. Ҳар ким бу дунё ҳаётини никоҳидаги хотиндай қабул қилади. Лекин кўп ўтмай, у эрни ўзгартиради. Кейин аввал-ги алданган эрдан ибрат олиб, ёмонликларни тарк эта олади ва дунё ҳаётининг алдамчилигидан огоҳ қилган Аллоҳнинг ўгитига қулоқ солади. Бу дунё ҳаётига ошиқ киши муроди ҳосил бўлганда ўзини музаффар ҳисоблайди, охиратни унутади, ўткин-чи дунёга мағрурланиб, алданади. Бутун фикр-ёди дунё ҳаёти билан банд бўлади. Кейин шундай пайт келади-ки, оёғи тояди, пушаймонлиги катталаша-ди, ҳасрати кўпаяди, ўлим сархушлиги, алами ва қўлдан кетган нарсаларнинг ғамгин ҳасрати уни сиқади. Шунда у нима истаётганини ўзи ҳам бил-майди. Зеро, дунёга майл қўйган одам хафалик ва машаққатлардан асло қутулолмайди. Бу ҳаёт билан оч одамдай видолашади, чунки охират сафарига чиққанда у ерга ҳозирликсиз кетаётганини кўради. Сақдан бу дунёнинг алдоқчи ҳаётидан, эй мўминлар амири! Ёлғончи дунё ҳаётида яшаётганинда унга энг кўп чап берувчилардан бўл. Зеро, аксар ҳолларда ким бир неъматга эришса, у неъмат уни ёмонликка бошлайди. Дунёда зарарли нарсалар ҳам, фойдали-лари ҳам охири ёвузлик қилади. Мўллик-кенглик кишининг бошини балога тикади. Зотан, ҳар бир

нарса вақт-соати келиб йўқ бўлади. Севинчларда яширин ҳазинлик бор. Чунки қўлдан кетган неъматлар қайта қўлга кирмайди, шу нуқтаи назардан қўлдалигида севинчга сабаб бўлган нарсалар қўлдан кетганда юракни орзиқтирадиган ҳазинлик беради. Келажакда кишига нималар олиб келишини билиб бўлмайди!..

Дунё ҳаётидаги орзулар ёлғондан иборатдир, орзу-ҳаваслар беҳуда ва ботилдир. Улар сафо саналади, вале аслида бахтсизликдир, тирикчилик эса ранжу аламдан иборат. Агар одамзод ақлини ишлатиб, атрофга назар солса, таҳликалар қаршисида турганини кўради. Инсон дунё ҳаётининг неъматлари сабабли, таҳликада, балолари боис кўрқувдадир. Аллоҳ ҳавойи нафсга берилиб ўтказилган умрнинг ёмонлигини хабар қилмаган тақдирда ҳам, бу дунёнинг уйқучиларини уйқудан, ғофилларни эса ғафлатдан уйғотишга қурби етарди. Ҳолбуки, Аллоҳ ҳавойи нафснинг орзуларига берилиб яшашнинг ёмонлиги тўғрисида бандаларига хабар берган ва бундай яшашни тақиқлагандир. Бундай яшашнинг Аллоҳ наз-дида зиғирча ҳам қиймати йўқ. Дунё яралибдики, Раббимиз бундай ҳаётга қиё боққан ҳам эмас. Дунё қулф-калитлари ва хазиналари билан бирга нуқсонсиз ҳолда Пайғамбаримиз Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламга ҳадя этилди, лекин у зот бу неъматларни қабул қилишдан ўзларини олиб қочдилар. Аллоҳнинг амрларига қаршилиқ қилмаслик, У Зотнинг севмаганини яхши кўрмаслик, тубан қилганларини юксалтирмаслик Пайғамбаримиз Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васаллам учун шон-шарафли иш эди. Аллоҳ имтиҳон

учун солих бандаларини баъзи неъматлардан маҳрум этди, иймонсизларнинг янада кўпроқ йўлдан озишлари учун уларга мўл неъматлар берди. Бундан мағрурланганлар ўзларини шарафли инсонлар деб билдилар. Шунинг учун ҳам «Аллоҳ бизга шундай неъматлар ато этади», деб ўйлаганлар. Бундай кишилар билмаслар-ки, оламда яратилган зотларнинг энг хайрлиси Муҳаммад (алайҳиссалом) оч қолган пайтларида қоринларига тош боғлаб юрганлар ва бу ҳам Аллоҳнинг тақдири билан бўлганди.

Яна Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васаллам Раббимиздан қилган ривоятларида айтилишича, Аллоҳ Мусога (алайҳиссалом) бундай буюрган: «Эй Мусо, ўрнида ишлатилмаган бойликни кўрганингда: «Бу жазо тез келадиган гуноҳ!» -деб айт. Аллоҳнинг тақдирига рози бўлган ва исён йўлларига кирмаган фақирликни кўрганингда: «Марҳабо эй Аллоҳ дўстларининг шиори!» – деб айт.

Агар хоҳласанг, бу борада Марям ўғли Ийсога эргаш. У бундай дерди: «Дори-дармоним – очлик, шиорим – Аллоҳдан қўрқув, либосим – гўзал ахлоқ, уловим – оёқларим, ейдиган таомим ва мевам – ер ўстириб етказиб берган нарсалардир, оқшом ётаман – ҳеч нарсам йўқ, тонгда тураман – ҳеч вақоим йўқ, ер юзида ҳеч кимса мендан бойроқ эмас».

Ваҳб ибн Мунаббаҳ дедилар: «Аллоҳ Мусо (алайҳиссалом) билан унинг укаси Хорунни Фиръавн олдига юборганида ваҳий орқали буларни тайинлаган эди: «Фиръавннинг ҳашаматли либослари сизларни ҳайратга солмасин. У эришган дунёга қўнглингиз суст кетмасин. Чунки унинг тақдири Менинг измимдадир. Менинг измим бўлмаса, гап-

лашолмайди, кўзини очиб-юмолмайди (киприк қоқолмайди), нафас ололмайди. У сураётган ҳаёт сизни таҳликага солмасин. У ҳаёт вақтинчалик, кўз-кўз қилиш учун ёзиб қўйилган кўргазмадан иборат, ўткинчи вақтихушлиқдан иборат. Агар Мен хоҳласам, сизларни шундай зебу-зийнатларга кўмиб ташлардим-ки, Фираъвн кўрганида, ҳасаддан кўзлари ўйнаб кетарди. Лекин Мен сизни бундай нарсалардан узоқлаштираман, сизни имтиҳон қиламан. Фаросатли чўпон қўйларини заҳарли ўтлар ўсган жойларда ўтлатмагани каби, Мен ҳам дўстларимни алдоқчи дунё ҳаёти неъматларидан сақлайман, уларни бундай алдамчи неъматлардан маҳрум этаман. Нафснинг ҳавойи орзуларига берилиб яшаш Менга тубан ва ҳақир кўринади. Менинг бандаларим, камолда энг юқори чўққига кўтарилиш учун Мендан кўрқадилар, одобли ва тақво соҳибидирлар. Тақво қалбларида унади, тақволи бўлганлари ҳаракатларидан билинади. Тақво уларнинг кийимлари, устларида кўриниб турган либосдир. Уларнинг қалблари тақводан иборат, шу билан шуурланадилар ва шу туфайли саодатга эришадилар. Шунга эришмоқ уларнинг бирдан-бир амалларидир. Тақво улар учун буюк шарафдир, у билан ифтихор қиладилар, таниладилар. Шундай сифатли бандаларимга дуч келган пайтингизда, улар билан ҳалим-юмшоқ муомалада бўлинг. Қалбингиздан ҳам, тилингиздан ҳам улар учун камтарин сўзлар излаб топинг. Уларга нисбатан такаббурлик қилманг. Билингиз-ки, ким Менинг юқоридаги хислатларга эга дўстларимга қаттиқ муомала қилса, Менга қарши чиққан бўлади».

Ҳазрат Али хутбаларидан бирида буларни айтган эдилар: «Эй инсонлар, билиб қўйинг-ки, сиз муқаррар ўласиз ва ўлгандан кейин албатта тирилтирилиб, амалларингиз билан юзма-юз келтириласиз ва ҳисобини берасиз. Агар эзгу амалларингиз кўпроқ бўлса, мукофотланасиз, ёмон ишларингиз ортиқ бўлса, жазоланасиз. Ўткинчи дунё ҳаёти сизни алдаб қўймасин, чунки дунё ҳаёти турли бало-офатлар билан нақшланган, унинг охири фоний, ғаддордир. Дунёдаги мавжуд ҳар нарса омонатдир. Дунё ҳаёти ер юзида яшовчиларни таҳдид-тараддудга солади, ёмонликлардан қутула олмайсиз. У ер юзида яшовчиларни гоҳ севинчга фарқ этади, гоҳ балоларга кўмади. Замон тўхтовсиз ўтаверади, завқу сафога чўмиб, кайфиятга берилиб яшаш чиркинликдир. Севинчли ва нашъали онлар узоқ давом этмайди. Дунё кишилари нишонга ўхшайди, дунё ҳаёти уларни бўйнига уриб синдиради ва ўлдириб олиб кетади. Ҳар жонли зот ўлим шарбатини тотувчидир. Эй Аллоҳнинг бандалари, бу дунёда сиздан олдин ҳам инсонлар бор эди. Улар сиздан узунроқ умр кўрар, сиздан кучлироқ, сиздан дуркунроқ эдилар. Масканларини сизникидан мухташамроқ қилгандилар, буюк иншоотлар барпо этгандилар. Лекин бу узоқ умрдан фойда чиқмади, шундай пайт келди-ки, улардан ном-нишон ҳам қолмади, овозлари маҳв бўлиб кетди. Вужудлари чириб, йўқликка юз тутди. Қурган бинолари хароб бўлди. Баланд-баланд, ҳашаматли ва бақувват кўринган кўшқу қасрлар қабрга айланди. Кўшқлардаги юмшоқ ёстиқлар ўрнига энди қабрда қаттиқ тошларни ёстиқ қилиб ётибдилар. Кўшқлардан

қабрга, юмшоқ ёстиклардан қаттиқ тошларга ўтдилар!.. Уларнинг эндиги масканлари (қабрлар) узоқда эмас, лекин бу масканларнинг сокинлари (яъни бу масканларда тиниб-тинчиган кишилар) ғариб, бир-бирларига бегонадирлар. Ёнгиналарида дунёда мол-дунё орттириш билан машғул бўлган, бирга ишлаган дўстлари ётибди. Лекин энди қаср қуришда уларга ҳеч ким ёрдам беролмайди. Ётоқлари яқин бўлишига қарамай, қадрдонлари ва қўшниларини зиёрат қилишга келмайдилар. Қандай келсинлар-ки, уларнинг бағирлари ҳам эриди, вужудларини тошу тупроқлар еди. Илгариги қувватли инсонлар кейин ўзларини ўлик ҳолда топдилар, авваллари покиза, терга ботиб юрган вужудлар энди чириб, парча-парча бўлди. Дўстларини ва яқинларини маъюс ҳолда қолдирдилар, ер остига кўчдилар, кетдилар, ортиқ улар учун қайтиш йўқ. Оҳ, қанчалар узоқлашдилар! Олдиларида уларни тирилтириб, тикка турғизадиган кунгача тўсиқ (олис масофа) бор. Эй инсонлар, улар охир-оқибатда нимага дучор бўлган эсалар, сиз ҳам, ҳеч шубҳасиз, ўшанга юзма-юз бўласиз. Қабрга ёлғиз кирасиз, амалларингизга омонатдорсиз. Қабр сизни ҳам ўз ичига олади. Қабрлар ичидан кавлаб чиқарилганингизда, кўкрагингиздаги бор нарсалар ҳам бир тўп бўлиб ўртага чиққанда, ҳақиқатларни яланғоч ҳолда кўрган ва Аллоҳ ҳузурида тикка турғизилган чоғингизда ҳолингиз нима кечади? Ана ўшанда, қилган гуноҳларингиз сабабли, қалбингиз қўрқувдан хаприқади. Пардалар кўтарилиб, айбларингиз, сирларингиз очилди. Бу ерда ҳар нафас қилган яхши амалларининг

мукофотини, ёмон ишларининг жазосини олади». Аллоҳ таоло бундай марҳамат қилади:

«Осмонлардаги ва Ердаги бор нарсалар фақат Аллоҳникидир. У ёмонлик (гуноҳ) қилиб ўтган кимсаларни қилган амаллари билан жазолагай ва эзгу амал қилган зотларни гўзал (савоб, жаннат) билан мукофотлагай» (*Нажм, 31*).

«(Сўнгра ҳар бир кишининг) номаи аъмоли (ўз кўлига) қўйилур. Бас, гуноҳларнинг унда битилган нарсалардан даҳшатга тушиб: «Ҳолимизга вой! Бу қандай китоб-ки, на кичик ва на катта (гуноҳни) қолдирмай, барчасини ҳисоблаб қўйибди?»-дейишларини кўрурсиз. (Улар) қилган (барча) амалларини нақд ҳолда топурақлар. Раббингиз ҳеч кимга зулм қилмас» (*Каҳф, 49*).

Аллоҳ барчамизни Қуръонга амал қилувчилардан ва ҳабибларининг йўлида кетувчилардан айласин. Фазлу карами билан сизу бизни жаннатга киритсин. Ҳамду санага лойиқ зот фақат Аллоҳдир, ҳар қандай шону шараф ёлғиз Унга оиддир.

Ҳикмат аҳидан бири деди: «Кунлар ўк, одамлар эса нишондир. Эй инсон, замон ҳар куни сени ўқлари билан ўқлаётир ва бутун вужудингни ҳар бир ҳужайрасига қадар илма-тешиқ қилиб, кечаю кундуз илгакли игнаси билан тўрлаётир. Кундузлар ҳам, кечалар ҳам бир зумдай ўтиб кетади. Бу аҳволда сенинг вужудинг қандай қилиб соғ-саломат сақланиб қолсин? Агар кунларнинг сенга етказаётган нуқсонлари кўз ўнгингда кўрғазма қилиб ёйиб қўйилсайди, ҳеч шубҳасиз, келиб-кетган у кунлардан ўтаканг ёрилар, сўнг зир югуриб кетардинг, тез келиб-кетган соатларинг нималарга сарфлангани-

ни кўриб жирканардинг. Лекин Аллоҳнинг тадбири тадбирларнинг аълосидир. Дунё ташвишларидан узоқ бўлганда, ҳаёт тотли кўринади, албатта, лекин аслида сен завқ деб ўйлаган нарсалар кимёгарнинг ханталдан олган аччиғидан ҳам аччиқдир. Ҳавойи нафсга берилиб яшалган дунё ҳаётининг иснодлари шу қадар кўпдир-ки, буни тушунтирмоқчи бўлганлар гапира-гапира чарчайдилар. Ё Аллоҳ, Ўзинг бизни тўғри йўлга сол».

Бир ҳикмат аҳлидан дунё ҳаётини тавсифлашни сўрашганда, бу жавобни берган эди: «Дунё ҳаёти сен ичида бўлган ондан иборатдир. Чунки ўтган (умринг) ўтмиш бўлиб қолади, ортиқ ҳеч нарса ли бўлолмайсан. Келажакнинг эса қандай кечишини билмайсан. Вақт шундай нарса-ки, тун кундузининг заволидан хабар беради, туннинг бошланиши куннинг завол топганини билдирувчи ишоратдир. Тинимсиз келиб-кетган ҳодисалар инсонни ўзгартиради, эскиртади, қаритади. Вақтнинг вазифаси жамоаларни сочиб ташламоқ, сараламоқ ва неъматларни йўқотмоқдан иборат. Орзу-ҳаваслар чексиз, умр қисқа, ҳар нимарса эса ёлғиз Аллоҳга қайтади».

Умар ибн Абдулазиз (рахматуллоҳи алайҳ) бир хитобда буларни айтган эдилар: «Эй инсонлар, сизлар бир нарса учун яратилдингиз. Агар уни тасдиқ этсангиз, беақлсиз, инкор этсангиз ҳалок бўласиз. Сиз бу дунёда абадий яшаш учун яратилмадингиз, лекин бу дунёдан охиратга ўтасиз. Эй Аллоҳнинг бандалари, сиз ҳозир шундай дунёдадирсиз-ки, бу ерда сиз учун еганларингизда ҳам, ичганларингизда ҳам қувончу ҳаловат йўқ. Бир томондан, қўлга киритган неъматларингиз туфайли севинсангиз,

иккинчи тарафдан, қўлдан чиқарган нарсаларингиз учун маъюсланасиз. Қаерга кетаётганингизни, қаерда абадий қолишингизни билинг-да, ўша ҳаёт учун ҳаракат қилинг».

Ҳазрат Али (каррамаллоҳу ваҳҳаҳу) бир хутбада бундай деган эдилар: «Эй инсонлар, қанчадан-қанча кишилар борки, неча кунлик умрлари қолганини билмайдилар, лекин улар ҳамон очкўзлик билан дунё пайида бўладилар. Дунёда кўрган зарарларингиз сабабли йиғлаб-сиқтаманг, чунки улар келаверади-кетаверади; қўлга киритган неъматларингиз туфайли жуда хурсанд бўлиб ҳам кетманг, чунки вақти-соати келгач, у неъматлар йўқолади. Мен очкўзлик билан дунё пайида ҳовлиқиб юрган кимсаларни кўрсам, ҳайратланаман, чунки ўлим унинг кетида юрибди-ку, нега у бунчалик ғофил, дейман. Ҳолбуки, ўлим ундан ғофил эмас». Муҳаммад ибн Хусайн: «Аллоҳнинг наздида, ҳавоий нафсга берилиб яшалган ҳаётнинг ҳеч қандай қиймати йўқдир. У Зот дўстларининг бундай ҳаёт суришларига асло рози бўлмайди. Бундай умргузаронлик Аллоҳ наздида бениҳоя тубан ва ҳақирдир. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам бундай яшашдан астойдил қочганлар, саҳобаларни ҳам бундан эҳтиёт бўлишга чорлаганлар», – дедилар.

Шундай қилиб, дунё ҳаётининг қадр-қиммати йўқлигини англаган олим, ориф, фозил ва адиб кишилар оқддий ҳаёт кечирдилар, ҳожатларига ярашасига қаноатланиб, топган бойликларини Аллоҳ йўлида сарф этдилар. Устларини беркитадиган даражада кийиндилар, очликларини қондирадиган даражада таомландилар. Дунёга фоний деб, охратга

боқий деб қарадилар. Бу дунёларидан кўпроқ охи-
ратларини обод қилдилар. Охиратни қалб кўзи би-
лан ҳам, юздаги кўзлар ила ҳам кўришларини ан-
лаб етдилар. Келажакда қалблари билан ҳам охи-
ратга етиб боришларини билганлари учун ҳозирдан
қалбан у ерга кўчдилар. Улар бу дунёда озгина вақт
заҳмат чекдилар, лекин охиратда абадий неъмат-
ларга мушарраф бўладилар-ки, буларнинг ҳаммаси
Аллоҳ таолонинг тавфиқи туфайли амалга ошади.
Аллоҳнинг севганини севдилар, севмаганини сев-
мадилар.

МОЛ – МУЛКНИНГ БЕВАФОЛИГИ

Аллоҳ таоло огоҳ этади:

**«Эй иймон келтирганлар! На мол-дунёла-
рингиз ва на фарзандларингиз сизларни
Аллоҳнинг зикридан (Унга ибодат қилишдан)
чалғитиб қўймасин! Кимки шундай қилса,
бас, ана ўшалар зиён кўрувчи кимсалардир»**
(Мунофиқун, 9).

**«Сизларнинг мол-мулкларингиз ва фарзанд-
ларингиз фақат бир синовдир. Улуғ мукофот эса
Аллоҳнинг ҳузуридадир»** (Тағобун, 15).

*(Ким мол-мулкни ва бола-чақасини Аллоҳнинг
ҳузуридагидан устун қўйса, қаттиқ алданаётгани
шак-шубҳасиздир).*

**«Ҳар кимки дунё ҳаётини ва унинг зеб-зий-
натини истаса ва охиратни истамаса, шу дунёда
уларнинг қилган амалларининг мукофотини
тўлиқ, мукамал қилиб берурмиз. Уларнинг
шу дунёда оладиган ҳиссаларидан камайтирил-**

майди. Лекин охиратда бу жамоанинг насибалари дўзахдан бошқа нарса бўлмайди. Уларнинг дунёда қилган барча амаллари охиратда бефойда ва ботилдир (Худ, 15 – 16).

«Дарҳақиқат, инсон ҳаддидан ошар. (Бунга) сабаб ўзини бой-беҳожат санашидир» (Алақ, 6-7).

«(Эй инсонлар!) Сизлар кўп дунё (мол-мулк) жам қилишга машғул бўлдингизлар. (Хаттоки) шу (мол-дунё тўплаш) муҳаббати (билан) охири қабрга бордингизлар (ғафлатда қолиб ўлдингизлар). (Йўқ!) Ундай қилмасликларингиз керак эди! Яқинда (сизлар) қилган ишларингизнинг оқибатини биласизлар. Яна такрор айтаман-ки, ундай қилмасликларингиз лозим эди! Яқинда дунё муҳаббатининг оқибатини биласизлар» (Такосур, 1 –4).

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам дедилар:

«Сув уруғни ундиргани каби, мол, шухрат севгиси ҳам қалбда нифоқ ундиради. Молга, шухратга ва мансабга берилган кишининг динига етказган зарари қўй тўдасига оралаган икки бўрининг етказган зараридан ошиб тушади».

Аллоҳ Расулидан сўрадилар:

– Умнатларингизнинг энг гуноҳкорлари кимлар?

Жавоб бердилар:

– Мол-мулкни яхшилик йўлига сарф этмаган бойлар! Сиздан кейин бир тўп инсонлар келади, таомларнинг энг тансиғини ейишади, уловларнинг энг яхшисини минишади, хотинларнинг энг гўзалларига никоҳланишади, либосларнинг энг

жозибалисини кийишади, муштдеккина меъдалари бўлади, лекин ҳеч тўйишмайди. Нафслари ҳақалак отган бўлади, қаноат нималигини билишмайди. Шу тор дунёга ташланадилар, тунлари алламаҳалгача ишлаб, яна саҳардан иш бошлайдилар. Аллоҳни қўйиб, дунёга сиғинадилар. Аллоҳга эмас, дунё нафсларининг ҳавойи орзуларига итоат этадилар. Ҳавойи нафсларига бериладилар. Абдуллоҳнинг ўғли Муҳаммаддан у кунларга етиб борган кимсаларга тавсия шуки, ундай бойлар билан учрашиб қолсалар, салом бермасинлар, хасталанганда бориб кўрмасинлар, ўлганда жанозасига қатнашмасинлар, катталарини ҳурмат қилмасинлар. Ким уларга салом берса, беморларини зиёрат қилса, жанозасига қўшилса ва катталарини ҳурмат қилса, исломиятни йиқитишда уларга ёрдам берган бўлади.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Дунёни дунё аҳлига қолдиринг. Ким керагидан ортиқ дунёлик тўпласа, буни инсонлар фойдаланиши йўлида сарфламаса, ўзи билмаган ҳолда, ўзига фалоқат сотиб олган бўлади», дедилар. Яна у зот алайҳиссалом бундай марҳамат қилдилар: «Одамзоднинг дўсти учтадир. Биринчиси, руҳи қабз қилингунча у билан биргадир. Иккинчиси қабригача, учинчиси эса маҳшаргачадир. Руҳи тандан чиққунча дўстлик қилгани молидир. Қабригача дўстликни давом эттиргани – оила аъзоларидир. Маҳшаргача дўст бўлгани эса, қилган гўзал амалларидир».

Ҳаворийлар Ийсо алайҳиссаломдан сўрадилар: «Сенинг ниманг борки, сув ўзра юра оласан, биз эса юролмаймиз?» Ҳазрати Ийсо: «Сиз ўз наздингизда

пулни қандай баҳолайсиз?» – деди. Ҳаворийлар: «Яхши баҳолаймиз», дейишди. Ҳазрати Ийсо: «Менинг назаримда пул билан лой бир қийматдадир», дедилар.

Салмон Форсий Абу Дардога (розияллоху анхумо) буларни ёзган эдилар: «Эй биродар, бу дунёда шукрини қилишга улгурмайдиган даражада мол-мулк орттиришдан сақлан, чунки мен Расулуллоҳ алайҳиссаломдан эшитганман, Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васаллам айтдилар-ки: «Дунёда Аллоҳга итоат этган одам Қиёмат куни ўз молини олдига солганича Сирот кўпригига келади. Энди ўтмоқчи бўлганида моли унга қараб бундай дейди: «Қани, ўт! Сен дунёда Аллоҳнинг менинг зиммамдаги ҳақини ўтадинг, шукрини адо этдинг!» Сўнгра Аллоҳга итоат этмаган бошқа киши келади. Ҳовучида моли бор. Шу мол билан Сирот кўпригидан ўтмоқчи бўлганида моли унга бундай дейди: «Сенинг ҳолингга вой! Аллоҳнинг менинг зиммамдаги ҳақини адо этмадинг, шукр қилмадинг!» Бу сўзларни айтиб улгурар-улгурмас аҳвол оғирлашади. Бу киши ўтмишига афсусланади ва ўлимини тилайди. У ўлиши билан фаришталар: «Олдиндан бир хайрли иш қилиб, охиратга атамади ҳам!» дерлар. Ундан кейин қолган инсонлар эса: «Бу кишидан бизга ҳеч нима қолмаган эди!» – дейдилар. Мол-мулк орттиришга берилманг, дунёга берилиб кетасиз!..»

Абу Дардо ўзига ёмонлик қилган одамга бундай «баддуо» ўқирди: «Ё Аллоҳ, ким менга ёмонлик қилган бўлса, унга соғлик бер, умрини узун қил, мо-

лини кўпайтир». Кўриб қўй, эй биродар, узун умр ва тани соғлик билан бирга мол-мулкнинг кўплигини қандай бало деб ҳисобламоқда. Чунки халқ фойдаланиши учун Аллоҳ йўлида сарф этилмаган ортиқча мол-мулк кишини қутуртиради.

Умар (р.а.) Пайғамбаримизнинг завжаи покизалари Зайнабга егулик ҳадя жўнатгандилар. Ҳазрат Зайнаб: «Нима бу?» деб сўрадилар. «Умар сизга юборди», дейишди. Ҳазрат Зайнаб: «Аллоҳ Умарни мағфират айласин», – дедилар. Сўнгра ўзларига тегишли парда орқасига ўтдилар-да, егуликларни кесиб, бурда-бурда қилдилар, оила аъзолари ва етимларга тақсимлаб, бундай дедилар: «Ё Аллоҳ, бу йилдан кейин менга Умардан бирон ҳадя келмасин». Шундан кейин ҳазрат Зайнаб Расулulloҳнинг руҳи билан қовушган завжаларининг биринчиси (яъни, Муҳаммад алайҳиссаломдан кейин биринчи бўлиб вафот этган аёллари) бўлдилар. Ҳасан Басрий (раҳимаҳуллоҳ) дедилар: «Аллоҳга қасамки, пул азиз қилган ҳар инсонни Аллоҳ хор айлағай». Яна тамсилий ўлароқ дедиларки: «Пулни илк марта шайтон чиқарди. Сўнг уни пешонасига қўйди, ўпди ва бундай деди: «Ким сени севса, у, шубҳасиз, менинг қулимдир».

Умар ибн Абдулазиз (раҳимаҳуллоҳ) хаста эдилар, ўлим тўшагида ётардилар. Муслим ибн Абдумалик зиёратга келгандилар. Амирга дедилар-ки: «Эй мўминлар амири! Шундай иш қилдинг-ки, сендан илгари ҳеч кимса бундай қилмаганди. Болаларингни ҳеч вақосиз тап-тақир қолдирдинг. На пул, на бойлик! (Амирнинг ўн уч нафар боласи бор эди). Бу сўзларни эшитганида амир: «Бошим-

ни кўтаринг!» – дедилар. Унинг қаддини кўтариб, ўтирғиздилар. Шунда дедилар: «Болаларимга пул-бойлик қолдирмаганимни сўйлайсан, мен уларнинг ҳақини улардан тортиб олганим йўқ. Бошқаларга тегишли ҳақни эса уларга бермадим. Фарзандларим икки йўлдан бирини танлайдилар: ё Аллоҳга итоат этиб яшайдилар, бу ҳолда Аллоҳ уларга кифоядир, чунки Аллоҳ солиҳ бандаларининг ҳомийсидир, ёки Аллоҳга ишонмайдилар, бу ҳолда уларнинг қандай аҳволга тушишларининг менга алоқаси йўқ».

Муҳаммад ибн Каъб жуда бой эдилар. Бир куни унга: «Мол-мулкингни болаларингга бўлиб бериб кет», дейишди. «Йўқ, молимни Роббим ёнида ўзим учун қолдираман. Фарзандларимга Эгам хазинасидан ажратиб ҳозирлаб қўйилган», деб жавоб бердилар.

Бир одам Абу Абдга бундай деди: «Ғуноҳ билан кетма: ўғлингга яхшилик қолдир». Бу сўзларни эшитган Абу Абд дарҳол жўнаб кетдилар, бойликларининг катта қисмини садақа сифатида тарқатдилар. Яҳё ибн Муоз дедилар-ки: «Киши учун ўлим онида моли сабабли икки мусибат бор-ки, ҳеч кимса бундай мусибатни эшитган ҳам эмас» Сўрадилар: «Нима экан улар?» Жавоб бердилар: «Қўлидан ҳамма нарса олинадиди, айни вақтда барчаси учун ҳисоб беради» (яъни, ўлганда бутун мол-мулки қўлдан чиқади, айни вақтда қаердан, қандай йўл билан топгани, нимага сарф қилгани тўғрисида ҳар бир моли учун ҳисоб беради).

ҲОҶО ҲАВАС ЁКИ ОРЗУ-ИСТАКЛАРНИНГ БИТМАС-ТУГАНМАСЛИГИ

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам дедилар: «Эй умматим, сиз учун қўрққанларимнинг энг даҳшатлиси икки нарсадир: ҳою ҳавас ва ҳавойи нафсга берилмоқ. Ҳою ҳавас охиратни унуттиради. Ҳавойи нафсга берилиш эса, кишини тўғри йўлдан адаштиради». «Мен уч нарса кишини уч нарсага шак-шубҳасиз, мубтало қилажагига кафилман».

Мол-дунёга бутун борлиғи билан ташланмоқ. Бу шундай қашшоқлик келтиради-ки, ундан кейин ортиқ бойлик бўлмайди. Яъни, бутун борлиғини дунёга бағишлаган кимса, қанчалик бойлик орттирган бўлмасин, ўзини бой кўрмайди.

Дунёда очкўз бўлмоқ. Бу одамга шундай машғуллик келтиради-ки (яъни, одамни ишга шундай боғлаб ташлайди-ки), унда ҳеч бир ибодат, ҳеч бир хайрли иш учун бўш вақт қолмайди. Чиндан ҳам, дунёга тўймайдиган кимсанинг ибодат ва бошқа хайрли иш учун бўш вақти йўқдир.

Дунё молига хасислик. Бу шундай қайғу, шундай ташвиш олиб келади-ки, ундан кейин ортиқ севинч ва фароғат йўқ. Ҳам ўзига, ҳам ўзгага хасислик қилувчи кимса молига кўп мол қўшолмаётганидан сиқилиб юради.

Абу Дардо (р.а.) дедилар: «Эй инсонлар, уялмай-сизми? Бино қурасиз-да, ичида ўтира қолмайсиз. Яна орзу-ҳаваслар билан машғул бўласиз, охирига етолмайсиз. Дунё молини тўплайсиз-да, қаноат қилиб ея олмайсиз. Сиздан олдинги қавмлар сиздан ортиқроқ дунё тўплагандилар ва сиздай ҳою

ҳаваслар билан овора бўлгандилар. Лекин шундай кун келди-ки, дабдабали бинолари мозорга айланди; орзу-ҳаваслари уларни алдади; тўплаган бойликлари маҳв бўлди». Ҳазрат Али Умарга (розияллоху анҳумо): «Икки дўстинг (Пайғамбар ва ҳазрат Абу Бакр)га қўшилишни истасанг, ямоқ кўйлак ва ямоқ пойабзал кий. Ҳою ҳавасга берилма. Тўйиб овқатланма», дедилар.

Ҳазрат Одам ўғли Шис (алайҳимуссалом)га қуйидаги беш нарсани насихат қилиб, унга ўзидан кейин ўғилларига насихат қилишни буюрдилар: «Ўғилларингга айт, дунёга очкўзлик қилмасинлар, ундан ўзларини халос тутсинлар. Мен абадий жаннатда очкўзликка берилдим. Шу сабабли Аллоҳ мени жаннатдан чиқарди. Ўғилларингга айт, хотинларнинг ҳавойи нафсларига асир бўлмасинлар. Мен хотиним ҳавойи нафсига берилиб, мевадан едим. Кейин афсусландим. Ўғилларингга айт, қиладиган ишларининг оқибатини ўйласинлар. Агар мен қиляётган амалларимнинг охирини ўйлаган бўлсайдим, бундай оғир айрилиққа дучор бўлмас эдим. Ўғилларингга айт, қалблари бирон нарсадан ҳадиксираса, ундан узоқлашсинлар. Мен тақиқланган мевадан ея бошлаган пайтимда, юрагим ҳаприққан ва ҳадиксираган эди. Лекин орқага қайтмаган ва узоқлашмаган эдим. Кейин надомат мени боғлагандан боғлайверди. Ўғилларингга ўгит бер-ки, кенгаш билан иш қилсинлар. Агар мен малаклар билан кенгашган бўлсайдим, бундай айрилиққа дучор бўлмас эдим».

Мужоҳид: «Абдуллоҳ ибн Умар менга: «Тонг вақтида шомгача, шом пайтида тонггача бора

оламан, деб керилма. Ўлмасдан олдин ҳаётнинг қадрини бил, уни эзгу ишларга сарфла. Хасталиқдан олдин солиқнинг қадрига ет. Чунки эртага нима бўлишини билмайсан», – деди.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам саҳобаларидан сўрадилар: «Ҳаммангиз жаннатга киришни истайсизми?» Саҳобалар: «Ҳа, ё Аллоҳнинг Расули», – дейишди. Шунда у зот: «Чексиз орзу-ҳавасларни қўйинг, Аллоҳдан ҳаё қилинг», дедилар. Саҳобалар: «Биз ҳаммамиз Аллоҳдан ҳаё қиламиз», – дедилар. Расулуллоҳ алайҳиссалом дедилар: «Шунчаки уялиш – бу Аллоҳдан ҳаё қилиш эмас. Аллоҳдан ҳаё қилиш – қабрни ва маҳв бўлишимизни хотирда тутиш демақдир. Аллоҳдан ҳаё қилиш ичи-ташини ва қалбини ёмон ниятлардан ва ёмон фикрлардан асраш демақдир. Кимки жони охиратда яхши ҳаёт қозонишини истаса, бу дунёнинг дабдабасидан қочсин. Шу нуқтада кишининг Аллоҳдан ҳаё қилиши бошланади ва ҳаё уни Аллоҳ дўстлиги сари элтади. Бу умматимнинг биринчилари дунё завқи ва дабдабаларидан қўл тортиш билан шафоат ва нажот топадилар. Умматимнинг охирчилари эса хасислик ва ҳою ҳавас билан фалокатга учрайдилар».

Уммул Мунзирдан ривоят қилинади: «Бир оқшом Аллоҳнинг расули жамоатга қўшилиб, уларга: «Эй инсонлар, Аллоҳдан уялмайсизми?» – дедилар. Жамоат: «Нега бундай деяпсиз, ё Расулуллоҳ?» – деганда, Расули акрам буларни айтдилар: «Емай-ичмай мол тўплайсиз. Ўзингиз кўрмайдиган кунлар учун чексиз орзу-ҳавасларга бериласиз. Ўзингиз ичида истиқомат қилмайдиган бинолар қурасиз».

Абу Саид Худрий ҳикоя қилади: «Усома ибн Зайд бадалини бир ой кейин бериш шарти билан Зайд ибн Собитдан юз тиллага бир қул сотиб олганди. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам бундан хабар топгач, дедилар: «Бадалини бир ой сўнг бермоқчи бўлиб қул сотиб олган Усомадан хавотирланмайсизми? Усома ҳою ҳавасга берилган одам. Борлиғим қудрат измида бўлган Аллоҳга қасам-ки, мен кўзларимнинг ҳар очилишида яна бир ёпилмасидан бурун руҳим Аллоҳ томонидан олиниши мумкин, ҳисоблайман. Бир ёнимга ўгирилган чоғимда, жоним танимда экан, яна иккинчи ёнимга ўгирилмаслигим мумкин, деб ўйлайман. Оғзимга бир луқма олганда, уни ютмасдан ўлишим мумкинлигига ҳам аминман». Кейинроқ Аллоҳнинг Расули буларни айтдилар: «Эй Одам ўғиллари, агар ақлингиз бўлса, нафсингизни ўлик ҳисобланг. Борлиғим қудрат измида бўлган Аллоҳ номига қасам-ки, сизнинг бошингизга тушиши ваъда қилинган ишларнинг юз бериши муқаррардир. Сиз улардан қочиб қутулолмайсиз».

Ибн Аббос (р.а.) ривоят қилади: «Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам кичик ҳожатга кетдилар ва ҳожатдан кейин таяммум қила бошладилар. Мен яқин жойда сув борлигини айтгандим, менга дедилар: «Менга таъминот берилмади. Балки, сувга етгунча жоним чиқар».

Айтилишича, бир кун Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам қўлларига уч таёқ олдилар. Бирини олдиларига, иккинчисини ёнларига қўйдилар. Учинчи ҳассани эса узоқ ерга отгач, «Нима бу?» – деб сўрадилар. Саҳоба: «Аллоҳ ва Унинг Расули

билувчирок», деганда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам буларни айтдилар: «Манави олдимдаги инсон. Бу ёнимдаги ажал. Анави узоққа отганим эса орзу-ҳавасдир. Инсон ўзидан кўп йироқларда бўлган орзу-ҳавасларга етишмоқчи бўлиб, тинимсиз ишлай бошлайди. Лекин унга яқинроқ жойда бўлгани учун орзу-ҳавасга етишмасидан олдин ажал унинг ёқасидан тутади».

* * *

Кимни дунё айш-ишрати ғарқ айласа,
Шу боис у бу дунёни мадҳ айласа,
Арзимаган нарса учун худди шундай,
Ҳеч шубҳасиз, бу дунёни қоралагай.

* * *

Кимники агарда ўйнаса фалак,
Муроди ушалмас, қийналар юрак.
Ким агар яшаса жуда бахтиёр,
Ахийри ғам уни айлар тору мор.

* * *

Уфф, бездим дунёдан, бездим кунлардан –
Бунёд бўлган улар ғам-ҳузнлардан.
Булардан бир четда қолар на бир шох,
На оддий фуқаро, на қул, на фаллоҳ.
Доғман дунёсига: ёвдир беомон,
Инсон эса унга ошиқдир ҳамон.

* * *

Кунларини сўра, Кисродан сўра,
Кунларини сўра, Қайсардан сўра:

Қайда қолди сарой, ором боғлари?
Мадад беролдими ўлим чоғлари?
На ҳалим-салими қолди дунёда,
На ёвуз-золими қолди дунёда...

* * *

Бир аъробий бир қабилага меҳмон бўлади. Уни иззат-икром қилиб едирадилар, ичирадилар ва чодирга ўрин тўшайдилар. Аъробий ухлаб қолади. Қабила эса йўлга ҳозирлик кўриб, меҳмон ётган чодирни ҳам йиғиштириб кетади. Куёшнинг иссиғидан уйғонган аъробий бундай дейди: «Дунё ҳаёти тикланган чодиринг соясига ўхшайди: бир кунгина туради, шубҳасиз, ўша соя каби қайга кетгани номаълум, зоил бўлади».

* * *

Дунё ҳаёти бир ердан олди-сотди қилиб йўлга чиққан ва йўлда туш чоғи дам олган кимсанинг ором олишига ўхшайди.

* * *

Эҳтиёжидан ортиқча ҳар қандай мол-мулк инсоннинг тўғри йўлдан озишига ва тойиб кетишига олиб боради. Кишининг турли ҳашамат ичида яшаши уни шайтоний ҳаракатларга бошлайди. Бойлигига керилган инсон ҳар тарафлама Аллоҳ йўлидан чиқади.

* * *

Хасис ва қашшоқ бўлиб қолишдан кўрқиб яшовчи кишилар муҳтожларга ёрдам бермайди. Мол-

мулкини ва пулини жуда эҳтиёт қилади. Хасис одам кўпроқ мол-мулк орттириш учун хирс билан ўзини тўрт тарафга уради, бутун кун турли ерларда ва кўчаларда изғиб юради. Кўчалар эса шайтонлар уя қурган жойлардир.

* * *

Дунёнинг аҳволи шундай-ки, ундаги ҳамма нарса ёмонлик ва севинчга сабаб бўладиган ҳодисаларга сарфланади. Бутун дунё аҳлига бундай ҳаётда яшаш осон эмас. Дунё ҳаёти, Аллоҳнинг ҳикмати тақозосига мувофиқ, ғоят мураккабдир... Агар бир кимсанинг дунёвий аҳволи яхши бўлса, яъни куни осонлик билан ўтса, Аллоҳ дунёни унга хизмат қилдирса, у кимса буни шукр билан қарши олиши ва гўзал амаллар ила Аллоҳга юзланиши ва дунёга мағрур бўлмаслиги шарт. Гўзал амаллар билан машғул бўлиш – ёмон ишлардан тийилиш деганидир.

* * *

Фикр дунё лаззатларини кетказади ва охират лаззатларини бой бериш улкан йўқотиш эканини англатади.

* * *

Дунё – ғофиллар яхши кўрган бир мато, Махрум кишилар уни излаш билан машғул. Эга бўлганлар эса уни йиғиб, фойдаланиш билан машғул.

* * *

Тижорат тирикчилик ўтказиш учун ёки бойлик орттириш учун бўлади. Агар хайр ва хасанот-

ни ўйламасдан, фақат бойлик тўплаш учун тижорат қилинса, бу савдо мақбул эмасдир. Зеро, фақат моддият учун ҳаракат қилмоқ «хатоларнинг боши бўлган» дунёга ҳирс қўймоқдир.

* * *

Эй дунё ва дунё неъматларидан завқланган ва кўзларини завқу сафосидан узмаган киши! Сен нафсингни ўзинг идрок этолмайдиган нарса билан машғул қилиб қўйдинг. Эртага Аллоҳ ҳузурига борганингда нима деб жавоб берасан? Уйғон! Ҳар бир инсон устида ҳамиша дунё мусибатлари туради. Дунёнинг иқболи очилса ҳам, ёпилса ҳам шу. Агар бахтинг очилганини кўрсанг, доимо шукр қилиб, кутиб ол. Бахтинг ҳамроҳинг бўлмаса, матонат кўрсат, чида.

(Миразиз Аъзам таржимаси)

ҲИРС ВА УЗУН ОРЗУ

(Ал-Фақиҳ Абу Лайс Ас-Самарқандийнинг

«Танбеҳул-ғофилийн» рисоласидан)

Абу Дардо (р.а.) айтдилар: «Нимагадир олимларингиз кетяпти-ю, жоҳилларингиз таълим олмаптилар. Илм кўкка бурилиб кетмасдан олдин, илмни эгаллаб олинглар. Сизларга ишониб топширилган нарсани зоеъ қияпсизлар. Мен сизларнинг ёмонларингизнинг отларини, ҳамма аъзоларини билиб, зўр даволайдиган табибдан яхши биламан. Улар закот адо қилишмайди. Магар қарзнинг эвазига адо қилишади. Намозларини охирги вақтдагина ўқийдилар ва Қуръоннинг одобидан ташқари эшитадилар ва қулларини озод қилмайдилар».

Фақиҳ айтди: ҳирс икки кўринишда бўлади: ёмон ҳирс, ёмон бўлмаган ҳирс. Уни ташлашлик афзалдир. Ёмон ҳирс: у Аллоҳ таоло буюрган ишлардан бошқаси билан шуғулланиб қолмоғидир. Молни кўпайтириш ёки кўпайган молдан фахрланиш учун йиғади. Ёмон бўлмаган ҳирс: Аллоҳ таолонинг буйруқларидан лозимларини тарк этмаслигидир: молни йиғишни, у билан фахрланишни хоҳлайди. Бу ёмон бўлмаган ҳирсдир. Чунки Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам саҳобаларининг баъзилари дунёни (молни) йиғар, жам қилардилар. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам уларга мункир бўлмадилар. Агар улар тарк қилса, афзалдир. Чунки уни тарк қилиши афзал эканлиги равшан бўлди.

Абу Дардо, Аллоҳ ундан рози бўлсин, бу хабарда равшан қилди-ки, ҳирс қилишлик ёмон, вақтики Аллоҳнинг амрлари зоеъ бўлса. Чунки айтди: «Аллоҳ сизларга таклиф қилмаган нарсаларга ҳирс қиласизлар. Яъни, ризқларингизда, уни талаб қилишда ҳирс қиласизлар ва сизларга ишониб юклатилган нарсани, яъни тоат ишини зоеъ қиласизлар.

«Қулларини озод қилмайдилар», деган гапнинг маъноси: қулларни ишлатган каби дунёга ҳирс қилиб, ҳурларни ҳам ишлатадилар.

Айтдилар: Ҳафса онамиз оталари Умарга, Аллоҳ ундан рози бўлсин, айтдилар: «Эй ота, Аллоҳ таоло сизга яхшилиқни кўп қилди ва ризқингизни кенг қилиб берди, яхши овқатларингиздан емайсизми? Юмшоқ, яхши кийимларингизни киймайсизми?» Умар, Аллоҳ ундан рози бўлсин, «Яқинда ўзингга ҳукм чиқарасан», дедилар. Кейин Пайғамбар алайҳиссаломда нима бўлган бўлса, эслатдилар. У ерда яна ҳазрати Алининг қуллари ва Умарнинг, Аллоҳ ундан рози бўлсин, хотинлари Руқия ҳам бор эдилар. Буларни эшитгандан сўнг икковлари ҳам йиғлаб юборишди. Кейин ул зот айтдилар: «Менинг икки соҳибимнинг йўллари шу эди. Агар мен иккови юрган йўлдан бошқасида юрсам, икковининг йўлидан бошқа йўлга кирган бўламан. Менинг Аллоҳга қасамим-ки, улардек яшашга сабр қиламан. Шояд-ки, мен икковлари билан бирга роҳатли ҳаётни топсам».

Масруқ айтдилар: «Оиша онамиздан, Аллоҳ ундан рози бўлсин, «Эй онажон, Пайғамбар алайҳиссалом уйга кираётганларида қайси гапни кўп айтарди-

лар?» – деб сўрадим. Дедилар: «Уйга кираётганларида энг кўп айтадиган сўзлари: «Агар одам фарзандида икки водий тўла тилла бўлса ҳам, учинчисини хоҳлайди. Одам фарзандининг ичи тупроқ билангина тўлади. Аллоҳ, ким тавба қилса, тавбасини қабул қилади ва Аллоҳ таоло бу дунёни (молни) намозни адо қилишлик учун ва закотни адо қилишлик учун беради».

Анас ибн Молик, Аллоҳ ундан рози бўлсин, Пайғамбар алайҳиссаломдан ривоят қилдилар: «Одам фарзандида ҳамма нарса қарийди, лекин ҳирс ва орзу-истак қаримайди». Али ибн Абу Толибдан ривоят қилинди, Аллоҳ ундан рози бўлсин. Айтдилар: «Сизлардан мен кўрқадиган хавфлироқ икки нарса бор: узун орзу ва ҳавога эргашишлик. Узун орзу охиратни унуттиради. Ҳавога эргашишлик ҳақдан тўсади».

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам айтдилар: «Мен дунёга муккасидан кетганга, унга ҳирслик бўлганга ва унга бахиллик қилганга бойилмас фақирлик, бўшалмас меҳнат ва ғам тушишига кафилман».

Абу Дардодан, Аллоҳ ундан рози бўлсин, ривоят қилинди: «У киши Хумс аҳлига бошлиқ бўлган эди. Айтди: «Сахийлик қилмайсизларми? Ўзларинг ўтирмайсизлар-у, уй қурасизлар. Топмаган нарсаларингизни орзу қиласизлар; емайдиган нарсаларингизни жам қиласизлар. Сизлардан олдингилар уйлар қуришганди, кўп мол жамлагандилар, узун орзулар қилишардилар. Уларнинг масканлари қабрларга айланди. Орзулари ўйлаганларидек бўлиб чиқмади ва йиққанларининг ҳаммаси ҳалок бўлди».

Али ибн Абу Толиб Умар ибн Хаттобга, Аллоҳ улардан рози бўлсин, айтдилар: «Агар биродарингизга учрамоқни хоҳласангиз, кўйлагингизни ямоқлик қилинг, этигингизни тикиб кийинг. Орзуларни камайтиринг ва тўймасдан овқат енг».

Абу Усмон Ҳиндий айтдилар: «Умарнинг, Аллоҳ ундан рози бўлсин, ўн икки ямоқ кўйлагида, хутба ўқиётганларини кўрдим».

Али ибн Абу Толиб бозорга кирдилар. У киши кўпол кийиниб олган эдилар. Айтишди-ки: «Эй мўминларнинг амири! Бундан юмшоқроқ кийим кийсангиз-чи?» Дедилар: «Бу юрак учун тавозуълидир ва солиҳларнинг шиорига ўхшайди. Мўминлар учун иқтидо қилмоғи яхшироқдир».

Абу Зарр Ғифорий айтдилар: «Мен одамларни ҳайвонларнинг табибидан ҳам яхши билгувчиман: уларнинг яхшиси зоҳидлардир; уларнинг ёмонлари дунёдан кифоя қиладиган ҳам кўп олган кимсалардир».

Ҳакимларнинг баъзилари айтишди: «Хатоларнинг оналари уч нарсадир: ҳасад, ҳирс ва кибр. Кибрнинг асли иблисдандир. У такаббурлик қилган вақтда сажда қилмоқдан бош тортди. Сўнгра лаънатланди. Аммо ҳирс Одам алайҳиссаломдан эди. Унга айтилган эди: «Жаннатнинг ҳаммаси сенга ижозатдир, фақат бу дарахтга яқинлашма». Уни ҳирс кўтариб, дарахт мевасидан емоқликка ундади ва жаннатдан ҳайдатди. Ҳасаднинг асли Одамнинг ўғли Қобилдан эди. Укасини ўлдирган вақтда кофирга айланди ва унинг жойи абадий дўзах бўлди».

Шақиқ Балхийдан ривоят қилинди, Аллоҳ ундан рози бўлсин, айтдилар: «Илмимдан тўрт минг

ҳадис чиқардим, тўрт минг ҳадисдан тўрт юзтасини чиқардим ва тўрт юзтасидан қирқтасини чиқардим ва қирқтасидан тўрттасини чиқардим. Бу тўрттаси булардир:

Биринчиси, қалбингни хотинингга боғлама. Чунки у бугун сеники бўлса, эртага бошқаники бўлиши мумкин. Агар унга итоат қилсанг, дўзахга киргизади.

Иккинчиси, қалбингни молингга боғлама. Чунки мол яланғочдир. Бугун сеники бўлса, эртага бошқаникидир. Агар молга қалбинг билан боғлансанг, Аллоҳнинг ҳаққидан ман қилиб қўяди ва сенга фақирлик қўрқинчи киради ва шайтонга итоат қиласан.

Учинчиси, қалбингда тўпланиб қолган нарсаларни ташлагин. Чунки мўминнинг қалби шоҳид ўрнидир. Шубҳа олдида изтироб чекади. Ҳаромдан қочади ва ҳалоллик олдида туради.

Тўртинчиси, жавобини ечмагунча, бир нарсага амал қилмагин».

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам, айтдилар: «Дунёда гўёки ғариб бўлгин ёки йўлдан ўтувчи (ўткинчи) бўлгин ва ўзингни аҳли қубурлардан санагин».

Мужоҳид айтди: Абдуллоҳ ибн Умар менга дедилар: «Агар тонг оттирсанг, нафсингга кечқурунгача яшайман, демагин, агар кечасида бўлсанг, нафсингга эрталабгача яшайман, демагин. Ўлимингдан олдин ҳаётингни ғанимат билгин. Касал бўлмасингдан олдин соғлигингни ғанимат билгин. Албатта, сен эртага исминг нима эканлигини (ўлимми ё ҳаётми) билмайсан».

Фақиҳ айтади: ким орзуларни камайтирса, қисқа қилса, Аллоҳ таоло тўрт хил кароматлар билан хурмат қилади:

Биринчиси, тоатда кучли қилади. Чунки бандда яқинда ўлажагини билса, унга юзланадиган нохуш нарсаларга аҳамият бермайди. Тоатларда кўп ҳаракат қилади ва амалларни кўпайтиради.

Иккинчиси, ғамларини камайтиради, чунки яқинда ўлишини билса, рўбарў келган кароҳиятларни муҳим санамайди.

Учинчиси, ози билан рози бўлади. Чунки яқинда ўлажагини билса, кўп нарсани талаб қилмайди. Унинг ғами фақат охираат ғами бўлади.

Тўртинчиси, унинг қалбини нурли қилади.

Айтилди: қалбнинг нури тўрт нарсадир:

Биринчиси – оч қорин (рўза); иккинчиси – солиҳ дўст; учинчиси – ўтган гуноҳларни эслаш; тўртинчиси – қисқа орзу. Албатта, кимики орзуни кўп қилса, тўрт нарса билан азобланади: биринчиси – итоатлардан дангаса бўлади; иккинчиси – дунёда ғамлари кўпаяди; учинчиси – мол йиғишга ҳарис бўлади; тўртинчиси – қалби қаттиқ бўлади.

Қалбнинг қаттиқ бўлиши тўрт нарсадан: биринчиси – тўлиб қолган қорин; иккинчиси – ёмон дўстнинг суҳбати; учинчиси – ўтган гуноҳларни унутиш; тўртинчиси – узун орзулар».

Мусулмон киши орзуни қисқа қилиши лозим бўлади. Чунки у қайси нафасда ва қайси қадамда ўлишини билмайди. Аллоҳ таоло айтди: «**Бирон жон қай ерда ўлишини била олмас**» (Луқмон, 34). Баъзи тафсирчилар «Қайси қадамда ўлишини», деб тафсир қилганлар. Бошқа оятда: «(Эй Муҳаммад!)

Ҳеч шак-шубҳасиз, сиз ҳам ўлгувчидирсиз, улар ҳам ўлгувчилардир» (*Зумар, 30*). Ва бошқа оятда: **«Бас, қачон уларнинг ажаллари етиб келганида эса уни бирон соат кетга ҳам сура олмайдилар, (уни) муқаддам ҳам қила олмайдилар»** (*Наҳл, 60*).

Мусулмон учун ўлимнинг зикрини кўпайтирмоғи лозим бўлади. Чунки мўмин олти хислатга эга бўлиши керак: 1. Илм – уни охиратга етказди; 2. Дўст – унга Аллоҳ таоло тоатларига ёрдам беради ва гуноҳ ишлардан қайтаради; 3. Душманни билиш ва ундан ҳазар қилиш; 4. Ибрат – у билан Аллоҳнинг мўъжизаларига (оятларига) эътибор беради. Кеча ва кундузнинг алмашиб туриши каби; 5. Қиёматда хусуматчилари кўпаймаслиги учун халойиққа инсоф қилади; 6. Қиёмат куни шарманда бўлмаслиги учун ўлимга етмасдан аввал ўлим учун тайёргарлик кўради.

Ҳасан Басрий (Аллоҳ раҳмат қилсин) айтдилар: «Тавротда бешта сўз ёзилган: Бойлик – қаноатда, саломатлик – узлатда, ҳурлик – шаҳватлардан бош тортишда, муҳаббат – рағбатни тарк этишда ва озгина кунда (дунёда) узун кунларга сабр билан фойдаланишда».

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам айтдилар: «Эй Оиша, менга етмоқни хоҳласанг, дунёдан йўловчи озуқасидек озуқа билан кифоялан. Бойлар билан ўтиришлиқдан сақлан. Кийим йиртилмасдан олдин уни алмаштирма».

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам айтдилар: «Эй Парвардигор! Ким мени яхши кўрса, уни офият ва кифоя қиладиган ризқ билан ризқлантиргин. Мени ким ёмон кўрса, молини ва фарзандларини кўпайтиргин».

Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам айтдилар: «Дунёга рағбат қилишлик ҳафаликни ва ғамни кўпайтиради. Дунёда зоҳидлик қалб ва баданга роҳат беради. Сизлардаги фақирликдан кўркмайман, лекин сизлардаги бойликдан кўркувчироқман; бойлик олдингиларга ёйилганидек, сизлар учун ҳам кенг ёйилиб кетгайдир. Улар тортишганларидек тортишгайсизлар. Сўнгра сизларни уларни ҳалок қилгандек ҳалок қилгай».

Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам айтдилар: «Бу умматдан аввалларининг яхшиси зоҳидлик ва яқинлик биландир. Бу умматнинг охирларининг ҳалок бўлгувчилари бахиллик ва орзулар биландир».

КАМБАҒАЛЛАРНИНГ ФАЗИЛАТЛАРИ

Фақиҳ Абу Лайс Самарқандий (Аллоҳ раҳмат қилсин) Анас ибн Моликдан (Аллоҳ ул зотдан рози бўлсин) ривоят қилдилар:

Фақирлар Пайғамбарга (Ул зотга Аллоҳдан саловат ва саломлар ёғилсин) ўзларидан элчи юборишди. У киши келиб: «Ё Расулуллоҳ, мен камбағалларнинг элчисиман», деди. Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам «Сенга ва сени юборганларга марҳабо», дедилар. Элчи: «Эй Аллоҳнинг расули! Камбағаллар айтишяпти-ки: «Бойлар ҳамма яхшиликларни олиб кетди. Улар ҳаж қилишади, бизнинг қудратимиз етмайди; садақалар қилишади, биз унга ҳам қодир эмасмиз, касал бўлсалар, молларининг ортиқчасини эҳсон қилиб юборишади», деди. Шунда Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам: «Уларга етказгин-ки, ким сабр ва қаноат қилса, унга бойларда бўлмаган

уч фазл берилади. Биринчиси – жаннатда қизил ёқутдан бир уй борки, жаннат аҳли унга дунё аҳли юлдузларга қарагандек қарашди. У ерга камбағал пайғамбар, камбағал шаҳид, камбағал мўмин киради. Иккинчиси – камбағаллар жаннатга бойлардан ярим кун олдин киришади. У ярим куннинг миқдори беш юз йилга тенг. Улар у ердан хоҳлаганларича фойдаланишади. Сулаймон ибн Довуд алайҳумассалом пайғамбарлардан қирқ йил кейин жаннатга кирдилар. Бу ҳолнинг сабаби Аллоҳ таоло у зотга пайғамбарликка подшоҳликни ҳам қўшиб бергандир. Учинчиси – Аллоҳ покдир (Субҳоналлоҳ), Аллоҳга ҳамд бўлсин (Алҳамдулиллаҳ) ва Аллоҳдан бошқа илоҳ йўқ (Ла илаҳа иллаллоҳ) ва Аллоҳ улуғ (Аллоҳу акбар) калималарини фақир киши ихлос билан айтса, бойнинг айтганлари, гарчи бунинг устига ўн минг дирҳам нафақа қилса ҳам, камбағалникига етмайди. Яхши амалларининг ҳаммасида ҳам шу кабидир», – дедилар.

Элчи фақирларнинг олдига бориб, бу хабарни етказди. Улар: «Эй Роббимиз! Розимиз. Эй Роббимиз, биз розимиз!» – дейишди.

Имрон ибн Муслимдан ривоят қилинади: Абу Зарр (р.а.) айтдилар: «Соҳибим Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам етти ишнинг устида эдилар, уларни тарк қилмадим, тарк қилмайман ҳам. Менга ул зот мискинларни яхши кўришни ва уларга яқин бўлишни, ўзимдан паст кишиларга қараб, юқоридагиларга назар солмасликни, қариндошларим юз ўтирсалар ҳам, уларга силаи раҳм қилишни, жаннат хазинаси бўлган «Ла-а ҳавла ва лаа қуввата илла биллаҳ»ни кўп айтишни, одамлардан ҳеч нарса сўрамаслик-

ни, Аллоҳ йўлида маломатчининг маломатидан кўркмасликни ва аччиқ бўлса-да, ҳақиқатни сўзлашни буюрдилар».

Абу Зарр (р.а.) кўлларидан қамчи тушиб кетса, бировга «Олиб бер», дейишни ёмон кўрардилар.

Хайсама ривоят қилдилар. Фаришталар: «Эй Роббимиз, кофир банданга дунёни кенг қилиб, ундан балоларни даф қилгансан», деб айтишади. Аллоҳ уларга: «Унинг охиратдаги азобини бир кўрингларчи», дейди. Улар у азобни кўргач, «Эй Роббимиз, бу дунёда топган нарсалари уларга фойда бермайди», дейишади. Фаришталар яна айтишади: «Мўмин бандангдан дунёни тўсиб, уни балоларга дучор қиласан». Аллоҳ фаришталарга: «Унинг охиратдаги савобини бир кўрингларчи», дейди. Улар уни кўргач, «Эй Роббимиз, уларга дунёда етган мусибатлар ҳеч қандай зарар қилмайди», дейишади.

Абу Зарр Ғифорий (р.а.) ривоят қилдилар: Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам айтдиларки: «Молини кўпайтиришга уринувчи кишилар Қиёмат кунида даражаси паст кишилардир, лекин ким молини мана бундай, мана бундай қилса, унинг оқибати яхшидир. Лекин улар камгинадир».

Фақиҳ айтадилар: Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг «Молини кўпайтиришга уринувчи кишилар Қиёмат кунида даражаси паст кишилардир», деган сўзларининг маъноси бундай: агар бойлар жаннат аҳлидан бўлса, камбағалнинг даражасидан даражаси паст бўлади. «Мана бундай, мана бундай», деб айтган гапларининг маъноси: улар ўнг томонидан, чап томонидан, орқасидан, олдидан садақа қиладилар, деганидир. «Лекин улар камгинадир»,

деган сўзларининг маъноси эса, бундай амал бойларда кам топилишига, шайтон улар учун бу дунёда молларини зийнатли қилиб кўрсатишига далолат этади.

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламдан ривоят қилинишича, шайтон айтarkan: «Бой одам уч ҳолатда нажот топмайди: молини унинг кўзига зийнатли қилиб кўрсатаман, натижада закот бермайди ёки мол топишни унга осон қилиб қўяман, шунда уни ўз йўлида ишлатмайди ёки молни сеvimли қилиб қўяман, шунда ноҳақдан касб қилади».

Абу Дардодан (р.а.) ривоят қилинади, у киши айтдилар: «Мени Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам юбордилар. Савдогар эдим. Мен савдогарликни ибодат билан бирлаштирмоқчи бўлдим. Иккаласи ҳам бўлмади. Савдогарликдан бош тортдим. Ибодатга юзландим. Жоним кўлида Зотга қасам-ки, масжид эшиги олдида бир дўконим бўлса, унда намозимдан хато қилмасам, ҳар куни қирқ дирҳам фойда олсам, у дирҳамларни Аллоҳ йўлида садақа қилсам, барибир у иш менга сеvimли эмас». Айтишди-ки: «Эй Абу Дардо, уни (савдони) нимага ёмон кўрасиз?» «Қиёматда ҳисоби оғир бўлгани учун», дедилар у зот.

Фақиҳ айтадилар: «Мусулмон киши, гарчи ўзи бой бўлса ҳам, камбағалларни яхши кўрмоғи лозим. Чунки камбағалларни яхши кўришда Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламни яхши кўриш бор. Аллоҳ таоло Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламга камбағалларни яхши кўришни ва уларга яқинлашмоқни буюрганлар: «Сиз ўзингизни эртаю кеч Парвардигорининг юзини истаб, Унга

илтижо қиладиган зотлар билан бирга тутинг» (Каҳф, 28). Яъни, нафсингизни фақирлар билан бирга тутинг, улар ўз нафсларини ибодатга боғлашди.

Бу оятнинг нозил бўлиш сабаби қуйидагича:

Уйайна ибн Ҳисн Фазорий қавмининг раиси эди. Бир куни у Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам олдиларига кирганида, Салмон Форсий, Суҳайб Румий, Билол ибн Ҳамома Ҳабаший ва бошқа камбағал саҳобалар (Аллоҳ ҳаммаларидан рози бўлсин) ўша ерда эдилар. Уларнинг устида эски, ямоқ кийимлари бўлиб, бир оз терлашган эди. Уйайна шунда: «Бизларда обрў-шараф бор. Биз олдингизга кирганимизда, уларни ҳузурингиздан чиқаринг, улар бизга ҳидлари билан озор беришяпти ёки биз учун бошқа мажлис чақиринг», деди. Аллоҳ таоло уларни у ердан чиқаришни ман этди ва бундай деб оят индирди: «Сиз ўзингизни эртаю кеч Парвардигорининг юзини истаб, Унга илтижо қиладиган зотлар билан бирга тутинг». Яъни улар беш вақт намозни ўқиб, Парвардигорининг ризоини талаб қилишади.

«Кўзларингиз дунё ҳаёти зийнатларини кўзлаб, улардан ўтиб (ўзга аҳли дунёларга боқмасин)». Яъни, дунё ҳаёти зийнатлари талабида уларни кам кўрманг. **«Ва Биз қалбини Бизни зикр этишдан ғофил қилиб қўйган, ҳавойи нафсига эргашган кимсаларга итоат этманг!»** Яъни, Биздан, Қуръондан юз ўгирганларга ва баъзи нафсининг шахватига эргашган камбағалларга ито-

яқин бўлишни буюряпти. Бу буйруқ барча мусулмонларга Қиёмат кунигача камбағалликлари учун мусулмон фақирларини яхши кўрмоқни, уларга яхшилик қилмоқни ва уларга молу дунёларидан инфоқ бермоқни вожиб этади. Чунки улар Қиёмат кунда Аллоҳнинг йўлбошловчиларидирлар ва улардан шафоат умид қилинади.

Ҳасан (Аллоҳ у зотга раҳм қилсин) Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламдан ривоят қиладилар: Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам айтдилар: «Қиёмат куни бир банда келтирилади. Сўнгра дунёда киши кишидан узр сўрагандек Аллоҳ таоло ундан узр сўрайди. Айтади-ки, «Улуғлигимга ва иззатимга қасам, хорлигинг учун сендан дунёни тўсганим йўқ, балки сен учун фазилат кароматларни тайёрладим. Эй бандам, бу сафларга чиқиб, Менинг розилигимни истаб, сени таомлантирган ва кийдирган кишиларга қара. Уларнинг қўлидан тут, уларнинг иши сенга ҳавола». Бутун инсон-ларни шу куни тер босиб олади. У банда сафлардан юриб, шундай амал қилган кишиларнинг қўлидан ушлаб, жаннатга кирғизади».

Фақих айтадилар: Билинлар! Камбағал киши учун бешта каромат бор: 1) Унинг амали ва савоби намозда, садақада ва бошқа амалларида бойнинг амали ва савобидан кўпроқдир; 2) Агар у бир нарса-ни хоҳлаб, уни ололмаса, шунинг учун ҳам унга ажр берилади; 3) Улар жаннатга биринчилардан бўлиб киришади; 4) Охиратда уларнинг ҳисоби кам бўлади; 5) Уларнинг пушаймонлари ҳам камдир. Чунки Қиёмат кунда бойлар, «Камбағал бўлсак эди», деб қолишади. Фақирлар эса, «Бой бўлсак эдик», деб

орзу қилишмайди. Бу ҳолатларнинг ҳаммаси аниқ хабарларда келган.

Зайд ибн Асламдан (р.а.) ривоят қилинади. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам айтдилар: «Бир дирҳам садақа юз минг дирҳам садақадан яхшироқдир». «Бу қандай бўлди, эй Аллоҳнинг расули?» – деб сўрашди. Жавоб қилдилар-ки: «Бир киши юз минг дирҳамни молидан чиқаради ва уни садақа қилади. Икки дирҳами бор киши бир дирҳамини ич-ичидан рози бўлиб беради. Ўша дирҳам эгаси юз минг дирҳам эгасидан афзалдир».

Ҳасан (р.а.) Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламдан ривоят қиладилар. Саҳобалар Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламдан сўрашди-ки: «Агар бизлар бир нарсани кўриб, хоҳлаб, уни олишга кучимиз етмаса, бизга ажр борми?» Расулуллоҳ айтдилар: «У билан ажр олмасанглар, нима билан ажр оласизлар?»

Заҳҳок айтдилар: «Ким бозорга чиқиб, бир нарсани кўриб, ўша нарсага ҳаваси келса ва ололмаганига сабр қилса, бу иши ўнг минг дирҳамни Аллоҳ йўлида инфоқ қилишдан яхшидир».

Фақиҳ айтадилар: Камбағалларнинг улуғлигига Аллоҳнинг бу сўзлари далилдир: «(Эй мўминлар), **намозни тўқис адо этинглар, закотни беринглар ва пайғамбарларга бўйсунинглар, шояд Қиёмат куни раҳматга эришсанглар**» (Нур, 56). Яъни, Менга ибодат қилинган, камбағалларга закотларингизни беринглар, деб Аллоҳ таоло ўзининг ҳаққи билан камбағалларнинг ҳаққини ёнма-ён санаяпти.

Айтилишича, камбағал – бойнинг табиби, унинг оқловчиси, элчиси, кўриқчиси, шафоатчи-

си. «Табиби» дейилишига сабаб – бой касал бўлиб, камбағалларга садақа қилса, касалидан тузалади. «Оқловчиси» дегани – бой унга садақа берса, камбағал дуо қилади, бой гуноҳлардан пок бўлади ва молини ҳам поклайди. «Элчиси» дегани – бой ўлган ота-онаси ёки қариндошларидан бири учун садақа қилса, садақасининг савоби ўликка етади, демак, камбағал киши бой билан ўтганларининг орасида элчилик қилади. «Қўриқчиси» дегани – бой садақа қилса, фақир унинг ҳаққига дуо этади, камбағалнинг дуоси билан бойнинг моли қўриқланади.

Ибн Аббос (р.а.) айтадилар: «Ким бойни икром қилиб, камбағални хорласа, лаънатлангандир».

Ҳотим Зоҳиддан ривоят қилинади: «Ким тўрт нарсани тўрт нарсасиз даъво қилса, у ёлғончидир. Аллоҳни яхши кўришини даъво қилса-ю, ҳаром этган нарсаларидан тақво қилмаса; жаннатни яхши кўришини даъво қилса-ю, Аллоҳ тоатида молини инфоқ этмаса; Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васалламни яхши кўришини даъво қилса-ю, ул зотнинг суннатларига эргашмаса; жаннатдаги улуғ даражаларни даъво қилса-ю, мискин ва камбағаллар билан суҳбатлашмаса».

Баъзи ҳақимлар айтади: «Кимда тўрт нарса бўлса, у яхшилиқнинг ҳаммасидан маҳрумдир. Ўзидан пастдагилардан ўзини катта тутса, ота-онасига оқ бўлса, камбағални паст санаса ва мискинларни мискинликда айбласа».

Пайғамбар соллalloҳу алайҳи васалламдан ривоят қилинади. Айтдилар-ки: «Менга Аллоҳ таоло мол жамлашни ва савдогар бўлишни ваҳий қилгани йўқ. Баяки Раббимга ҳамд билан тасбеҳ айтишимни,

сажда қилувчилардан бўлишимни ва то ўлим келгунча ибодат қилишимни буюрди».

Абу Саид Худрийдан (р.а.) ривоят қилинади. У киши айтдилар: «Эй одамлар! Қийинчилик ва фақирлик сизларни ризқингизни ҳаромдан талаб қилишга ундамасин. Мен бу айтилаётган сўзларни Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламдан эшитганман. Ул зот айтган эдилар: «Ё Раббим, мени фақир ҳолатда дунёдан ўтказгин, бой ҳолатда ўтказмагин, Қиёмат кунида мискинларнинг зумрасида тирилтирган. Албатта, бадбахтларнинг бадбахти дунё фақирлиги билан охираат азобини жамлаганидир».

Умар ибн Хаттобнинг (р.а.) олдиларига Қодисиядан тушган ғаниматларни келтиришди. Ул зот ўлжаларни диққат билан кузата бошладилар. Кейин йиғладилар. Абдураҳмон ибн Авф: «Бугун хурсандчилик куни бўлса, нега йиғляпсиз, ё амирал мўминин?» – деб сўрадилар. Ҳазрати Умар айтдилар: «Ҳа, қайси бир қавмга бу нарса (яъни молдунё) берилган бўлса, уларнинг орасига душманлик ва адоват тушади».

Ибн Аббос (р.а.) ривоят қиладилар. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам айтдилар: «Ҳар бир уммат учун фитна бор. Умматимнинг фитнаси молдунёдир».

Абдуллоҳ ибн Умар (р.а.) Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламдан ривоят қиладилар: «Аллоҳ учун энг яхши одамлар камбағаллардир». Чунки Аллоҳнинг яхши кўрган бандалари – пайғамбарлар. Уларни камбағаллик билан имтиҳон қилган.

Хасан Басрий хазратлари айтдилар: «Аллоҳ таоло Мусо алайҳиссаломга ваҳий қилди: «Эй Мусо, энг сеvimли бандам, ва Ер аҳлининг энг яхшиси вафот этипти. Бор, уни ювиб, кафанла ва қабрга қўй». Мусо алайҳиссалом уни Имрондан излаб топа олмадилар. Харобда ҳам топилмади. Кейин лой қилаётган бир қавмни учратдилар. Улардан: «Кеча бу ерда касал бўлган ёки ўлган кишини кўрдингларми?» деб сўрадилар. Лойчилар: «Кеча манави харобада бир касални кўрган эдик, балки сиз излаётган киши ўшадир», дейишди. Мусо алайҳиссалом ўша томон кетдилар. Борсалар, бир одам касал ётган экан. Бошининг тагига ғишт қўйилган. Ўзини ўзи даволар эди. Шу пайт боши ғиштан тушиб кетди. Мусо алайҳиссалом йиғладилар ва «Эй Раббим, уни энг яхши бандалардан, деб айтдинг. Лекин мен унинг олдида касалига қаровчи бирор кишини кўрмадим», дедилар. Аллоҳ таоло шунда: «Эй Мусо, агар мен бандамни яхши кўрсам, уни бутун дунёдан тўсиб қўяман», деб ваҳий қилди.

Ваҳб ибн Мунаббах айтадилар: «Иблис Сулаймон алайҳиссаломга шайх суратида келди. Сулаймон алайҳиссалом айтдилар-ки: «Ийсо (алайҳиссалом) умматини нима қилишинг хабарини бер». Шайтон: «Мен уларни Аллоҳдан бошқа илоҳ олишга буюрман», деди. Сулаймон алайҳиссалом: «Муҳаммад (соллаллоҳу алайҳи васаллам) умматига-чи?» – деб сўрадилар. Шайтон: «Мен уларга дирҳам ва динорларни ташлаб қўяман. Уларга бу пуллар «ла-а илаҳа иллаллоҳ» калимасидан ҳам суюмли бўлади», деди. Сулаймон алайҳиссалом: «Сенинг ёмонлигинг-

дан Аллоҳдан паноҳ тилайман», дедилар ва унга қарадилар: у кетиб қолган эди».

Фақиҳ айтадилар: Камбағал киши Аллоҳ берган неъматларни билмоғи керак ва яна билмоғи лозим-ки, албатта, дунёни ундан узоқлаштиргани уни муҳтарам қилганидир. Зеро, бу эҳтиром-хурмат пайғамбарларга ва авлиё аҳлига ҳам қилинган. Демак, у Аллоҳ таолога ҳамд айтмоғи, жазовага тушмаслиги, ҳаёт машаққатларига сабр қилмоғи, Қиёмат кунидаги нарсалар дунёда ололмаганларидан кўра яхши эканини унутмаслиги керак. Фақирлик Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам касблари бўлгани учун ҳам буюқдир.

Фақиҳ ибн Аббосдан ривоят қиладилар. У киши айтдилар-ки: «Бир куни Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам ўтирган эдилар. Жаброил алайҳиссалом билан яна бир фаришта тушди. Жаброил алайҳиссалом айтдилар: «Бу фаришта осмондан биринчи марта тушиши. Раббидан сизни зиёрат қилишни сўради». Озгина ўтмасдан фаришта келиб: «Ассалому алайка, ё Расулуллоҳ», деди. «Валайкассалом», дедилар Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам. Фаришта айтди: «Аллоҳ таоло сизга ҳамма нарсаларнинг хазинасини ва калитини беришини хабар қилган. Сиздан олдин ҳеч кимга бермаган эди, сиздан кейин ҳам ҳеч кимга бермайди ва сизга тайёрлаб жамлаган нарсани камайтирмайди». Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам «Балки уни менга Қиёмат куни жам қилади», дедилар.

Сафвон ибн Сулаймдан ривоят қилинади. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам айтдилар:

«Менга Макка саҳроси тилло ҳолатда кўрсатилди. Айтдим-ки: «Эй Раббим, бир кунни тўқ ўтказаман, бир кунни оч. Тўйганимда, Сенга ҳамд айтаман; оч қолганимда Сенга тазарруъ қиламан».

ДУНЁДАН ЮЗ ЎТИРИШ

Фақиҳ Абу Лайс Самарқандий Зайд ибн Собитдан (р.а.) ривоят қиладилар. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам айтдилар: «Кимнинг нияти охират бўлса, Аллоҳ ҳамма ишларини жам қилиб қўяди. Бойлигини қалбида қилади. Дунё уни излаб келади. Кимнинг нияти дунёталаб бўлса, Аллоҳ унинг ишларини тарқоқ этиб, камбағаллигини кўз олдида кўрсатиб қўяди. Унга дунёдан фақат Аллоҳ ёзгани келади».

Асвад ибн Қайс ривоят қиладилар: «Мен Жундубдан эшитдим, у киши айтдилар-ки, Умар (р.а.) Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг олдиларига кирганларида, у зот қамишдан тўқилган шолча устида ётган эканлар. Икки ёнларида қамишнинг излари билиниб қолган эди. Умар (р.а.) бу ҳолга йиғладилар. Умарни кўриб, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам сўрадилар: «Эй Умар, сизни нима йиғлатди?» Ҳазрати Умар: «Кисро ва Қайсарни эсладим. Уларда ҳамма нарса бор. Сиз пайғамбар бўлиб, ёнларингизда қамишнинг излари билиниб қолибди», дедилар. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам айтдилар-ки: «Дунё яхшиликлари уларга берилгандир. Биз эса, яхшиликлари охиратга кечиктирилган қавмиз».

Валид Али ибн Абу Толибдан (р.а.) ривоят қилади. У киши айтдилар: «Мен сизлардаги икки нарсадан кўрқаман. Орзу-хавасни кўпайтириш ва ҳавойи нафсга эргашиш, чунки узун орзу охиратни унуттиради. Ҳавойи нафсга эргашиш ҳақдан адаштиради. Албатта, дунё орқада қолади. Охират эса, олдинда. Ҳар икковининг ҳам фарзандлари бор. Сизлар охират фарзандлари бўлинглар, дунё фарзандлари бўлманглар. Албатта, бутун амал бор, ҳисоб йўқ. Эртага эса, ҳисоб бор, амал қилиш йўқ». Яъни, бу кунда амалларни кўпайтирингизлар. Чунки эртага амал қилишга имкон топмайсизлар.

Ҳасан Басрийдан ривоят қилинади. У киши айтдилар: «Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳар жумъа қилган хутбаларини тўрт йил изладим, лекин топа олмадим. Ниҳоят, бу хутбалар ансорлардан бирида борлиги маълум бўлди. Уни излаб, Мадинага келсам, у киши Жобир ибн Абдуллоҳ (р.а.) эканлар. Мен у кишидан: «Сиз Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳар жумъа куни қилган хутбаларини эшитганмисиз?» – деб сўрадим. У киши «Ҳа», дедилар ва Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг хутбаларини айтдилар: «Эй одамлар, сизлар учун аломат – белгилар бор, уларнинг олдида тўхтанг, сизлар учун чегара бор, унинг олдида ҳам тўхтанг. Мўмин банда икки хавф орасида бўлади: ўтган умри борасида унга Аллоҳ қандай муомала қилишини билмайди ва қолган умри давомида унга нима тақдир қилганини ҳам билмайди. Мўмин банда нафсидан нафси учун, ҳаётидан ўлими учун, ёшлигидан кексайган пайти учун, дунёсидан охирати учун озуқа тайёрласин. Дунё сизлар

учун яратилган, сизлар охират учун яратилгансизлар. Нафсим кўлида бўлган Зотга қасам-ки, ўлимдан кейин айблаш йўқдир. Дунёдан кейин ёки жаннат ёки дўзах бўлади. Бу сўзимни тугатаман, сизларга ва ўзимга Аллоҳдан мағфират тилайман».

Саҳл ибн Абдуллоҳ Тустарийдан зикр қилинади. У киши молларини Аллоҳ тоатида инфоқ этардилар. У зотнинг онаси ва акалари Абдуллоҳ ибн Муборак ҳузурларига келиб: «Бу ўғлимиз ҳеч нарсани қолдирмай, одамларга бераверади. Бизлар унинг камбағалликка тушиб қолишидан кўрқамиз», деб шикоят қилишди. Абдуллоҳ ибн Муборак ёрдам қилмоқчи бўлиб, Саҳлни чақиртирдилар. Келганларидан сўнг, Саҳл унга айтдилар: «Эй Абдурахмоннинг отаси, агар шаҳарлик бир киши боғ сотиб олса ва шаҳардан боққа кўчиб боришни хоҳласа, шунда ўзи боғда тургани ҳолда шаҳарда бирон нарсасини қолдирадими?». Абдуллоҳ айтдилар: «Агар шаҳардан боққа кўчмоқчи бўлса, шаҳарда ҳеч нарсасини қолдирмайди». Шунда айтдилар: «Бир киши дунёдан охиратга кўчаётган бўлса, қандай қилиб бу дунёда нарсасини ташлаб кетади?»

Фақиҳ айтадилар: Оқил киши дунёдаги ризқига рози бўлади ва мол тўплашга мойил бўлмайди. Охират амаллари билан шуғулланади. Чунки охират қарор топиш ва неъматлар уйидир. Дунё фанийлик уйи, у хиёнаткор, фитнакордир.

Заҳҳок айтдилар: «Аллоҳ таоло Одам билан Ҳаввони Ерга туширганда улар дунё ҳидини топишди ва жаннат бўйини йўқотишди. Иккаласини қирқ кун дунё бад бўйи ўраб олди».

Пайғамбар соллаллоху алайҳи васалламдан ривоят қилинади: «Абадий дунё борлигига ишона туриб, (фоний) дунё учун амал қиладиган кишига жуда ҳам таажжуб».

Жобир ибн Абдуллоҳ (р.а.) айтдилар: «Пайғамбар соллаллоху алайҳи васалламнинг бир мажлисларида ўтирган эдим. Юзлари оппоқ, сочлари чиройли ва рангдор, оқ кийимли киши келиб, салом берди. Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам алик олгач, у киши: «Эй Аллоҳнинг элчиси, дунё нима?» – деб сўради. Жавоб бердилар: «Уйқудаги туш. Унинг аҳли эса мукофотланувчи ёки азобланувчидир». У киши яна сўради: «Эй Аллоҳнинг элчиси, охират нима?» Жавоб бердилар: «Абадийликдир, бир гуруҳ жаннатда, бир гуруҳ дўзахдадир». Яна савол қилди: «Эй Аллоҳнинг элчиси, жаннат нима?» Жавоб бердилар: «Дунёни ташлаган кишига (дунёнинг) ўрнига абадий неъматни беришдир». Яна сўради: «Эй Аллоҳнинг элчиси, жаҳаннам нима?» Жавоб бердилар: «Дунёни талаб қилувчига (дунёнинг) ўрнига берилади, аҳли ундан ҳеч ажралмайди».

Савол-жавоб яна давом этди:

- Умматнинг яхшиси ким?
- Аллоҳга итоат билан амал қиладиганлар.
- Ундай киши қандай бўлади?
- Енгини шимарган ҳолда карвонни изловчи каби.

- У одам дунёда қанча вақт туради?
- Карвондан орқада қолганчалик миқдорда.
- Дунё билан охиратнинг ораси қанча?
- Кўзни юмгунча.

Кейин у киши қайтиб кетди. Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам: «Бу киши Жаброил бўлади. Сизларни бу дунёдан юз ўтиртириш ва охиратга рағбатлантириш учун келди», дедилар.

Зикр қилинади: Аллоҳнинг дўсти Иброҳим алайҳиссаломдан сўрадилар-ки: «Қайси нарса учун сизни Аллоҳ дўст (халил) қилиб олди?» Айтдилар: «Уч нарса билан: икки ишни хоҳласам, Аллоҳ учун бўлганини танладим; Аллоҳ таоло менга кафолатини берган ризқдан бошқа ризққа ҳаракат қилмадим; тушлик ва кечки овқатни ҳар вақт меҳмон билан едим».

Баъзи ҳақимлар айтади: «Қалбнинг тириклиги тўрт нарсада: илм, розилик, қаноат ва зуҳдда. Илм уни рози қилади. Розилик билан қаноатга эришади, қаноат эса уни зуҳдга етказди. Зуҳд дунёни паст санашликдир».

Айтишларича, зуҳд уч хил бўлади: дунёни билиш ва кейин уни тарк қилиш; Мавлонинг хизматида бўлиш, хизматда одоблилик; охиратга шавқ қилиш, кейин уни талаб этиш.

Яҳё ибн Маоз Розийдан зикр қилинди: «Ҳикмат осмондан қалбларга отилиб тушади. Тўрт хислатга эга қалбга ўрнашмайди: дунёга ишониб қолган; эртанинг ғамида бўлган; биродарига ҳасадгўй; улуғликни севган қалбларга». Яна Яҳё айтдилар: «Муваффақиятга эришган оқил уч хислат учун амал қилади: дунё уни тарк қилмасдан олдин у дунёни тарк этади; қабрга кирмасдан олдин қабрини бино қилади; йўлиқишдан олдин Раббини рози қилади».

Али ибн Абу Толиб (р.а.) айтдилар: «Ким ўзида олти хислатни жам қилса, жаннат талабини ҳам, дўзахдан қочишни ҳам тарк этмайди. Аллоҳни таниб, Унга итоат этса; шайтонни таниб, унга итоат этмаса; ҳақни билса ва унга эргашса; ботилни билса ва ундан қочса; дунёни билса ва бош тортса; охиратни билса ва уни талаб қилса».

Жаъфар ибн Муҳаммад ривоят қилади. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам айтдилар: «Эй Али, тўрт иллат бадбахтликдандир: кўзнинг қуруқлиги; қалбнинг қаттиқлиги; дунёни севиш; орзуни узун қилиш». Яна айтдилар: «Агар дунё Аллоҳ назарида чивиннинг қанотичалик қадрли бўлганида эди, кофир дунёдан бир томчи сув ҳам ичолмас эди».

Абдурахмон ибн Усмондан ривоят қилинади. «Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам бир кечани уйқусиз ўтказдилар ва бомдод намозини «Думнатулҳай»да, яъни қабиланинг ахлат ташлайдиган жойи тарафда ўқидилар. Шу жойда ўлган эчки боласини кўрдилар, ёғларида шиш бор эди, яъни унинг терилари орасида қуртлар ғимирлаб юрарди. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам унга қарадилар ва туйларини ушладилар. Кейин қавм турди. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Мана шу эчкининг эгаси уни паст санаб ташлаб қўйган деб ўйлайсизларми?» дедилар. «Ҳа, эй Аллоҳнинг элчиси», дейишди саҳобийлар. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам айтдилар: «Муҳаммаднинг жони кўлида бўлган Зотга қасам-ки, дунё Аллоҳ хузурида бу улоқнинг ўз аҳлига хор бўлганидан ҳам хорроқдир».

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламдан ривоят қилинди: «Дунё мўминнинг зиндони, қабр

қўрғони, жаннат эса унинг маконидир. Дунё кофирнинг жаннати, қабр қамоқхонаси, дўзах эса маконидир».

Фақиҳ айтадилар: «Дунё мўминнинг зиндони», деган сўзларининг маъноси – мўмин агар неъматда ва кенгликда бўлса ҳам, Аллоҳнинг жаннатдаги неъматлари олдида бу дунёда гўё зиндондагидек, деганидир. Чунки мўминга ўлим ҳозир бўлса, унга жаннат кўрсатилади. Ва ўзи учун жаннатда тайёрланган нарсаларни кўриб билади-ки, у қамоқда экан. Аммо кофирга ўлим келса, дўзах кўрсатилади ва Аллоҳ унга тайёрлаб қўйган нарсаларни кўриб билади-ки, дунё жаннат бўлган экан. Ким оқил бўлса, зиндонда хурсанд бўлмайди, роҳатни талаб қилмайди. Оқил киши дунёга қарамоғи, дунё ҳақидаги зарбулмасаларни фикр қилмоғи лозим. Аллоҳ таоло ва Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам дунёни зарбулмасал қилиб баён этганлар.

Аллоҳ таоло айтади: **«Дарҳақиқат, бу дунё ҳаётининг мисоли»** яъни, унинг йўқ бўлиши ва кетиши ёмғир каби **«сувга ўхшайди»**; **«Биз уни осмондан ёғдирганмиз»** яъни, Аллоҳ таоло осмондан туширган; **«у ер набототи билан аралашади»** яъни, сув ерга сингади, кейин **«одамзод ейдиган»** донлар **«ва ҳайвонлар ейдиган»** ўт ва пичанлар униб чиқади, **«хатто ер чирой олади»**; **«ясан-тусан қилганида»** яъни, ер ўсимликлар билан зийнатланганда **«унинг аҳли гумон қилишади»** яъни, ўсимлик ва экинлар эгалари ўйлашади-ки, **«унинг устида кучли-қудратлимиз»** деб, яъни, унинг ғаллаларига эгамиз, деб; улар яқиндагина тугайди **«ва ерга кечаси ё кундузи Бизнинг буйруғимиз**

келади», яъни Аллоҳнинг азоби келади; «гўё куни кеча обод бўлмагандек, уни вайрона қилиб кўямиз». Шунингдек, экинзорлар қолмагандек дунё ва ундаги нарсалар қолмайди. «Тафаккур қила оладиган қавм учун оятларни (яъни мисолларни) шундай муфассал баён қиламиз» (Юнус, 24).

Ривоят. Бир киши Шомдан Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларига келди. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам уларнинг ерлари ҳақида сўрадилар. У ерларининг кенглигини ва турли неъматларга бойлигини айтди. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Қандай яшайсизлар, қандай кун кўрасизлар?»-деб сўрадилар. У киши жавоб қилди: «Турли-туман таомлар еймиз». Сўрадилар: «У нимага айланади?» «Ўзингиз билган нарсага» (яъни бавл, ахлатга). Шунда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Дунё ҳам худди шунга ўхшайди», дедилар.

Яҳё ибн Маоз Розий айтдилар: «Дунё Аллоҳнинг экинзори, одамлар шу экинзорнинг экини, ўлим – ўрок, жонни олувчи фаришта алайҳиссалом шу экинни ўрувчи, қабристон уни янчувчи, жаннат ва дўзах ҳавойи хоҳишларнинг уйидир. Бир гуруҳи жаннатда, бир гуруҳи дўзахда бўлади».

Луқмони Ҳакимдан зикр қилинади. У киши ўғилларига айтдилар: «Эй ўғилгинам, дунё чуқур денгиздир. Унда кўп кишилар фарқ бўлишган. Бас, кемангда Аллоҳга тақво қилгин».

Баъзилар айтади: «Солиҳ амаллар кўтариб юрган давлатингдир. Бу молга хирс қилсанг, сенинг фойданг. Кунлар – солиҳ амалларнинг тўлқини, таваккул – сояси. Аллоҳнинг китоби – далили, нафси

ҳаводан қайтариш – арқони, ўлим – соҳили, қиёмат – савдо қиладиган ери. Аллоҳ эса унинг эгасидир».

Фузайл ибн Йездан ривоят қилинади. У киши айтдилар-ки: «Дунё Қиёмат куни келтирилади. Ўзидаги чирой ва зийнати билан айтади-ки: «Эй Робб! Мени яхши бандаларинг учун уй қилиб қўйгин». Аллоҳ азза ва жалла: «Сени улар учун уй қилиб қўйишга рози эмасман, сен ҳеч нарсадирсан, сепилган чанг бўлгин», дейди. Шундан сўнг дунё чангга айланади».

Ибн Аббос (р.а.) айтдилар: «Қиёмат кунида дунё оқариб-кўқариб кетган, қари, тишлари кўринган, аъзолари титилган хас ҳолатда келтирилади. Ким уни кўрса, қайта қарагиси келмайди. У одамларга қаратилади ва «Буни танийсизларми?» – дейилади. «Уни танишдан Аллоҳдан паноҳ тилаймиз», дейишади. Шундан сўнг: «Бу дунёдир. Сизлар фахрланган ва унинг устида талашган дунё мана шудир», дейилади».

Фақиҳ айтдилар: Дунёга азоб берилмайди. Чунки унда гуноҳ йўқ, лекин дўзах аҳли уни кўришлиги учун дўзахга туширилади. Дўзах аҳли учун дунё хор қилиб кўрсатилади. Худди санамлар дўзахга ташлангани каби. Аллоҳ айтади: «(Эй мушриклар), сизлар ҳам, Аллоҳни қўйиб сиғинаётган бутларингиз ҳам жаҳаннам ўтинларидир. Сизлар у (жаҳаннамга) тушгувчидирсизлар» (Анбиё, 98). Бутлар учун азоб йўқ, лекин азоб ва ҳасратни зиёда қилиш дўзах аҳли учундир. Шунингдек, дунё дўзах аҳлининг азобини, ҳасратини зиёда қилиш учун дўзахга ташланади. Демак, мўмин киши охираат учун амал қилмоғи лозим. Дунё би-

лан машғул бўлиб қолмаслиги, шуғулланса ҳам, керак бўлганича, унга қалби билан ёпишмасдан шуғулланса бўлади.

Ийсо алайҳиссалом айтдилар: «Сизларга ажаб-ланаман. Дунё учун амал қиласизлар, ваҳоланки, унда амалсиз ҳам ризқланасизлар, охират учун амал қилмайсизлар, ваҳоланки, унда амалсиз ризқланмайсизлар».

Абу Убайда Асадий Пайғамбар соллаллоху алайҳи васалламдан ривоят қиладилар. Расулulloх соллаллоху алайҳи васаллам айтдилар: «Кимнинг қалби дунё севгиси билан тўлган бўлса, Аллоҳ таоло уни уч нарса билан боғлаб қўяди. Машғул бўлиш ва давомли чарчаш билан; тугамайдиган орзу билан; чексиз ҳирс билан. Унда қийинчилик бўлмайди. Дунё талаб қилади ва талаб қилинади. Охират ҳам талаб қилади ва талаб қилинади. Ким охиратни талаб қилса, уни дунё талаб қилади. Ҳатто дунёда ризқини тўлиқ олади. Ким дунёни талаб қилса, уни охират талаб қилади. Ҳатто ўлим келади, сўнгра бирданига олиб қўяди».

Иброҳим ибн Юсуф Кинонадан ривоят қилади. Айтадилар-ки: «Мен Абу Ҳозимнинг шундай деганларини эшитдим: «Дунёдан икки нарсани топдим. Бири – мендаги нарса, у йўқ бўлмайди, иккинчиси – бошқаники, унга етолмадим, чунки меники бўлган нарса бошқага берилмагани каби, бошқаники ҳам менга берилмайди. Мен бу нарсанинг қайси бирида умр ўтказай? Ва мен яна икки нарсани икки нарса деб билдим: бири – мол-дунёнинг ажали меникидан оддин келиб, ундан ғалаба қиламан; иккинчиси – менинг умрим уникидан оддин узилади, ўламан

ва бошқа кишига ташлаб кетаман. Қайси бири билан Раббимга осийлик қилдим?»

Абу Суфён ривоят қиладилар. Саъд ибн Абу Ваққос Салмоннинг (р.а.) олдига келдилар. У киши касал эдилар, зиёрат қилдилар. Салмон йиғладилар. Саъд ибн Абу Ваққос: «Эй Абдуллоҳнинг отаси, нега йиғлаяпсиз? Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам сиздан рози ҳолда дунёдан кетдилар-ку?» – деб сўрадилар. Салмон (р.а.) айтдилар: «Огоҳ бўлинглар! Мен ўлимдан кўрқиб ёки дунёга ҳирс қилиб йиғламайман. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам бизларга бир аҳд берганлар «Сизларнинг дунёдаги насибаларингиз йўловчи оладиган нарса миқдорида бўлсин», деганлар. Менинг олдимда эса, бу қора нарсалар турибди». У кишининг олдиларида ичадиган, ейдиган, таҳорат қиладиган идишлар бор эди. Кейин Саъад (р.а.) айтдилар: «Эй Абдуллоҳнинг отаси, сиз ҳам бизга аҳд беринг. Сиздан кейин бизлар ҳам уни ушлайлик». Салмон (р.а.) «Эй Саъд, қайғурган пайтингизда, ҳукм қилаётганингизда ва қасамингизни бажариш вақтида Аллоҳни эслангиз», дедилар.

Жубайр Заҳҳокдан ривоят қиладилар. Бир киши Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламдан сўради: «Эй Аллоҳнинг элчиси! Одамларнинг зоҳидроғи ким?» Айтдилар: «Ким қабрни ва чиришини унутмаса, дунё зийнатининг ортиқчасини ташласа, дунёдан кўра охиратни афзал билса, кунларнинг эртаси бор деб ҳисобламаса ва ўзини ўлганлардан деб санаса».

Ҳаким Хотам Лифофий айтдилар: «Тўрт нарсани тўрт нарсадан талаб этдик ва бу йўлда хато қилдик: бойликни молдан талаб қилдик – у қаноатда экан;

роҳатни кўпликдан изладик – озликда экан; неъматни таом ва кийимдан қидирдик – сатрда, яъни Аллоҳ ёпган айбларда ва Исломда экан».

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам айтдилар: «Ким дунёга катта аҳамият бериб тонг орттирса, Аллоҳ унинг қалбига уч нарсани боғлаб қўяди: ғамдан ҳеч узилмайди, машғуллиқдан ажралмайди ва камбағаллиги тугамайди».

Абдуллоҳ ибн Масъуд айтдилар: «Ким тонг орттирса, у меҳмондир. Моли яланғочдир. Меҳмон жўнаб кетади, яланғочлик ортига қайтади».

Фузайл ибн Иёз: «Ёмонликнинг ҳаммаси бир уйда бўлса, унинг калити дунёни севишлиқдир. Яхшилиқнинг ҳаммаси бир уйда бўлса, унинг калити дунёни тарк қилишдир», дедилар.

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Аллоҳ таоло: «Мўмин бандамга дунёни кўпайтирсам, хурсанд бўлади, у Мендан узоқроқдир. Дунёни камайтирсам, ранжийди. Кимнинг дунёсини камайтирсам, ана шу бандам Менга яқиндир», дедилар ва кейин бу оятни тиловат қилдилар: «Улар Биз уларга бераётган мол-давлат ва болаларни ўзлари учун яхшилиқларни тезлатишимиз деб ўйлайдиларми? Йўқ, улар (буни ғафлатлари янада зиёда бўлиши учун қилинаётганини) сезмайдилар» (Мўминлар, 55-56).

Анас ибн Моликдан (р.а.) ривоят қилинди. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам бир куни Абу Заррнинг қўлидан ушладилар ва: «Эй Абу Зарр, албатта, сенинг олдингда баланд тўсиқ бор. Унга фақат енгил кишиларгина кўтарилади», дедилар. Абу Зарр: «Ё Расулуллоҳ, мен енгил кишиларданман»

ми ё оғирларданманми?»-деб сўрадилар. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Сенда бир кунлик таом борми?» – деб сўрадилар. Абу Зарр: «Ҳа», дедилар. Сўрадилар: «Эртансиги-чи?» Абу Зарр яна «Ҳа», деб жавоб бердилар. «Эртадан кейингиси-чи?» деб сўрадилар. Абу Зарр: «Йўқ», дедилар. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Агар сенда уч кунлик таом бўлса, оғирлардансан», дедилар».

(Дилмурод Қўшоқов таржимаси).

«ЛИСОН УТ-ТАЙР»ДАН

Худхуддан сўрадилар:

– Эй қутлуғ жамол эгаси! Молу дунё менинг кўнглимга чексиз муҳаббат солди. Унга эришмоқ хаёли жонимга қувонч бағишлайди, унинг жаранглаган товушини эшитсам, кўнглим ҳузур топади. Қўлимда агар бир нафас олтин-кумуш бўлмаса, мени ўша заҳотиёқ ўлди, деб ҳисоблайвер.

Худхуд бу саволдан ранжиб жавоб берди:

– Эй ҳақиқатдан йироқ! Жонингга пул фироқ доғини қўйибди. Ҳирс жоми кўнглингни маст айлабди, сен бу мастликдан ер билан бир бўлибсан. Киши ҳам шундай сўзларни айтадимиз?! Ахир бу ҳақиқий инсонларнинг иши эмас-ку! Асл инсонлар бу ишдан ор қиладилар.

Бу хил тубан иш билан шуғулланиш фақат сичқонга ярашади. У ниҳоятда тиришиб, ерни қазиб билан доимо тупроқ ичра хору зор умр ўтказади. Шу ҳирси туфайли ер тагидан турли тешиклар кавлаб, бу ёмон иллатидан ниҳоят кўп машаққат чекади. Шу

тариқа доимо уй сари кавлаб бораверади. Ниҳоят, тешик очиб юзага чиққач, пусиб, пайт пойлаб ётган мушук унинг этини еб, қонини симиради.

Ёки сен йиллар туфроқ остида хазинани пойлаб ётган илонга ҳам ўхшайсан. Чарх бунинг эвазига унга лойиқ жазо беради, яъни у кишилар кўзига кўрингани заҳотиёқ, бошини янчиб ташлайдилар.

Сенинг зотингда ҳам шундай иллат борки, эй ифлос, бу билан сен илон ва сичқонни эсга келтирасан. Уларнинг оқибати нима бўлгани ўзингга маълум. Билгил-ки, сендаги бу иллат яхшиликка олиб бормайди.

Симу зарни севган одам унга қул бўлиб, унинг шавқидан ажойиб маст ҳолга тушади. Ёки фараз қилки, фақат жоҳил ва нодон, маст кишигина сийму зарни ўзига бут ҳисоблаб, унга сиғинади. Бундай кишини жаҳолат билан иймонни тарк этиб, дўзахга равона бўлган деб айтиш мумкин. У бу жаҳон боғида токи тирик экан, ўз умрини шу янглиғ машаққат билан ўтказади. Олтин-кумуш учун юз хил ҳирс ва шайдолик кўрсатади, аммо охирида расволик билан ўлиб кетади.

Майли, мен сени сичқон деб атамай, балки Қорунга тенг деб ҳисоблай; илон демасдан, Фаридун деб ҳам атай. Аммо оқибати нима билан тугайди? Улар нима қилдилару сен нима қила олардинг?! Барибир улар каби бутун бойлигингни қолдириб, нариги дунёга равона бўласан! Шунинг учун бу беҳуда хаёлни бошингдан чиқариб ташла! Миянгни эзиб ётган бу қаттиқ тошдан кутқар! Ҳақиқий эр бўлсанг, асл мақсадни кўзлагил, нимаики сўзласанг, ўшан-

дан сўзлагил. Бу номуносиб иш билан шуғулланма, чунки ундан сенга зарар етиб, охири жонингнинг уволи бўлади» (изоҳ: Қорун ўта хасис бўлгани сабабли бадиий адабиётда давлатмандлик ва хасислик рамзи сифатида тилга олинади. Фаридун (ёки Афридун) қадимги Эроннинг ғоят бадавлат подшоҳларидан).

* * *

Эй хожа, қачонгача бойлик тўплайсан, улар ўлимингдан кейин қолиб кетади-ку?! Агар Хорун хазинасини жамласанг ҳам, барибир, сенинг тамагирлигинг ва очкўзлигинг тугамайди (Хусайн Воиз Кошифий).

* * *

Пулу молга бўлган ташналик сувга бўлган ташналиқдан кўра даҳшатлидир (Муҳаммад Зеҳний).

* * *

Ким Аллоҳдан дунёлик истаса, у ҳисоб-китоб куни Аллоҳнинг ҳузурида кўпроқ туришни хоҳлайди, деганидир (яъни бойлигини керакли жойга ишлатмаса, узундан узоқ ҳисоб беришга мажбур бўлади) (Бишр Хофий).

* * *

Баъзилар дунёга шўнғигач, унинг севгисидан чиқиб кетиш йўлини тополмай қолишади. Шунинг учун дунёга муккадан кетиш тақиқланади (Имом Шавроний).

* * *

Ким Адлоҳни севса, ҳақиқий ҳаётда яшайди, ким дунёни севса нодон бўлади. Аҳмоқ одам умрини беҳуда ўтказди, оқил ўз айбини қидиради (*Сиррий Сақатий*).

* * *

Ошиқ дунёни ҳам, охиратни ҳам севмайди, балки фақат Парвардигорини севади (*Боязид Бистомий*).

* * *

Мол-дунёйим кўп, деб кибрланмагин. Мол-дунёнинг фойдаси нимага арзийди?! Ўлганда яланғоч кетасан. Ҳамёнинг, тўрванг, бойлик тўла сандиғинг – бари қолиб кетади.

* * *

Бу дунё бир қўниб, яна кетадиган работдир, бу работга тушиб ўтувчилар қўниб кета беради... Олдинги карвон йўл босиб ўтиб кетди, шу олдинги карвон неча манзилни босиб ўтди... Бу дунё бойлиги орқасидан қанча кишилар югурмоқда, хасис ҳам бойлик фойдали деб ўзига ўзи зўр бериб, ўзини ўзи қийнайди... Молга бунчалар кўнгил қўймоқ на керак?! Бу бойлик келса, кўпаяди, озаяди ва йўқ бўлади.

* * *

Кўнгилдан молга бўлган суқликни чиқар, фақат кийим билан қорин тўқлигини кўзла... Бойлик, камбағаллик емишнинг бор-йўқлигидир. Озиқ йўқлигини қашшоқлик деб айтма... Бу дунё бойли-

гидан егулик, кийгулик бўлса, етарли, ортиқча тила-
ма, унинг ошиқчаси зиён-уволдир ва оғирлик кел-
тиради.

* * *

Йигит қарийди, янги эскиради, бели қувватли
бўлса – букилади, кучи кетади... Бу дунё лаззати
бевафо, унинг мазали кечган пайти елдек ўтиб ке-
тади... Бу дунё бойлиги бугун бор бўлса, эртага йўқ
бўлади, меники деган нарсалар бировларга қолади...
Барча тўлган нарсалар камаяди, емирилади, обод
ерлар оқибатда хароб бўлади... Қанча обод ерлар
бор эди, халқи сиғишмас эди, халқи йўқ бўлди, жой-
лари бўш, эгасиз қолди... Қанчадан қанча доно фай-
ласуфлар бор эди, энди уларнинг мингдан бири йўқ.

* * *

Дунё кулдиради, яна қош ва манглайи билан
хўмраяди; бир қўли билан бол тутса, иккинчиси би-
лан заҳар қўшади... Қўли билан асал едириб, лаззат-
лантириб, таом бериб, кейинги қадахга эса заҳар
қўшиб ичиради... Ширинлик татисанг, аччиққа йўй,
кишига бир йўлдан роҳат келса, орқасидан ўнлаб
қийинчиликлар келади... Эй умидворлар, ранж ва
қийинчиликсиз роҳат истайсизлар, дунёда умид
қачон амалга ошган?

* * *

Бу дунё аврайдиган илон кабидир, уни ювош,
юмшоққа йўйсанг, ичи аччиқ ичимлик каби оғудир.
Илон юмшоқ, ювош бўлиб кўринса ҳам, ёмон феъл-
лидир; ювошлигига ишонмасдан, ундан узоқ туриш
керак.

* * *

Бу дунё сиртдан кўрувчи кишига жуда кўркамдир, ички томони эса минглаб ёқимсиз нарсалардан иборат. Дунёнинг кўркли ташқи гўзаллигини кўриб, унга кўнгил қўймоқ хатоликларнинг бошланишидир («Дунёга муҳаббат қўйиш хатоларнинг бошидир» – ҳадисдан)».

* * *

Ниқоб кўтарилади, дунё юзини баъзан бир оз кўрсатади, гўё учмоқчидек бўлиб кўлини очади ва яна қочади... Ҳаёт ўткинчи кўклам булутидек ё тушдек қуруқдир, бахт тўхтовсиз ўтади ёки қушдек учиб юради... Дунё молини тамоман тўплаган киши уни ея олмай ўлиб кетади, унинг ҳолини кўринг.

* * *

Ким мол-дунёсиз фақир бўлса, кишилар уни кўргач, юз ўгириб, кўз юмиб ўтадилар... Эй мол-дунёга кўзи оч киши, яхши билгин, бу мол бугун қайғу алам, эртага - у дунёда эса гуноҳлар ортилган юк ва азобдир.

* * *

Сенинг тўплаган молинг ўзингникидир, уни беркитиб сақлаганинг эса сенга ҳасратдир... Бутун тўплаган нарсаларинг сенга тотли бўлиб кўрилади. Сўнг уни қолдириб кетганингда захри юзага чиқади... Бу дунёнинг мазаси қийинчилик билан вужудга келган роҳатдир, бунинг ташвиши кўпроқ, роҳати оздир.

* * *

Молинг ҳаромдан йиғилган бўлса, аввалидан охиригача азобдир, агар ҳалоллик билан йиғилган бўлса, ҳисоб берилади.

* * *

Бу дунёнинг мазаси қийинчилик билан вужудга келган роҳатдир, бунинг ташвиши кўпроқ, роҳати эса оздир. Асал бор ерда араси ҳам бирга бўлади, кишига асалдан кўра ари захри ортиқ татийди (*Аҳмад Югнакий*).

* * *

Бойликка ҳирс қўйиш – жодунинг сиртмоғига тушиб қолиш билан баробар (*Қози Аҳмад Ғаффорий*).

* * *

Дунёнинг қийинчилиги тўртта: ғурбатда касаллик, қариганда ёлғизлик, ҳеч нарсаси бўлмаганда қарздорлик, сафарда узоқ йўл (*Ибн Мукаффа*).

* * *

Дунё – илон, илонбоздир дунё қидирган,
Илонбоздан қасдин олур илон оқибат (*Абу Абдуллоҳ Рудакий*).

* * *

Бу дунёнинг адолатсизлиги шунда-ки, у инсонни меҳнатига яраша тақдирламайди, ё хизматини ошириб баҳолайди ё камситиб (*Бузургмеҳр*).

* * *

Кел, э кўнгул, жаҳон савдосидан кеч,
Қадам ғам кишварина урмағил хеч.

*(Эй кўнгил, дунё ишлари ва завқларидан кеч,
оёғингни дунёнинг ғаму ҳасратларига урма. Дунё
қайғуси билан охират мулкидан қуруқ қолмагин. Ун-
дан кўраси қилмишларингга зудлик билан тавбаю
истиғфорлар қилгин).*

Ажаб маккорадур дунёйи фоний,
Минг алвон жилва бирла алдар они.

Ўшал маккораким, солса қўйниға,
Севингандин кирар шайтон ўйунға *(Сўфий
Оллоҳёр).*

*(Ўшал хийлагар дунё бир одамни алдамоқ учун
қўлини унинг қўйнига солган пайтда, шайтон суюниб,
ул одамнинг ибодату ишқи ўрнига кириб олади-ю уни
йўлдан чиқаради).*

* * *

Бойлик шўртанг сувга ўхшайди. Сувсаган киши
шўр сувни қанчалик ичгани билан унинг чанқоғи
асло пасаймайди, аксинча, шу сувдан кўпроқ ичгиси
келаверади. Бойлик кўланкага ҳам ўхшайди: қувсанг
қочиб кетаверади. Аммо ундан қочгудай бўлсанг, у
сенга ёпишади, орқангдан эргашиб келаверади.

* * *

Донишманд Ойтўлдини подшоҳ Кундуғди Элиг
ёнига чорлайди. Йигит эса ёнидан копток чиқариб,
ўшанга ўлтиради. Элиг унга кўп саволлар беради.
Йигитнинг жавобидан шодланади. Шунда Ойтўлди
кўзларини юмиб олади. Элиг бундан ажабланганида
Ойтўлди изоҳ беради:

– Эй Элиг! Сен менинг қиёфамда давлат ва бойликни кўрмоқчи эдинг. Мен уларни аниқроқ тасаввур эта олгин, деб шу ҳаракатларимни қилдим. Коптоқ давлат, яъни бойликка жуда ўхшайди. Уларнинг иккови ҳам жойида тўхтаб турмайди. Юмалаб кетаверади. Менга кулиб боққанингда, кўзларимни юмиб олишимга сабаб – давлатнинг кўзи кўр эканини сенга уқтириш эди. Бойлик билан давлат кўзи кўр одамларга ўхшайди. Ким бойлик ва давлатнинг қўлидан тутса, ўшанга эргашиб кетаверади: бу яхши, мана буниси ёмон, деб ажратиб ўтирмайди. Оқар сув, йўриқ тил ва қут бир жойда тўхтаб турмайди. Олам кезувчилар йўл юриб тинмайди. Бахт-давлат ҳам бир жойда қўним билмайди... («Қутадғу билиг»дан).

* * *

Мол-дунёни қанча тергамагин, у тугайди, оза-яди. Ёзилса-чи, сўз абадий қолади, оламини кезади (Юсуф Хос Ҳожиб).

* * *

Бу дунё ва унинг мол-мулкига кўнгил қўймагин. Чунки ҳеч бир киши ундан вафо кўрмаган (Абдураззоқ Самарқандий).

* * *

Эй одам, асл ёр висолига етишмоқни истасанг, дунё қелинчагини талоқ қил (Алишер Навоий).

(Агар жаннатни истасанг, жаннатда Аллоҳ висолига етишмоқ ниятинг бўлса, у ҳолда бойликка кўнгил қўйма, ундан ажрал).

* * *

Бир кун Яман шоҳин гўри устига борсам,
Қўл чўзди-ю тутди кафан, кўрсатиб карам.
Ва деди: «Бу саховатим айб айламагил,
Бу дунёда бундан бошқа йўқ бирор нарсам.

* * *

Кимнинг бўшроқ чўнтаги,
Тинчроқ тепар юраги.

* * *

Давлат гоҳи келиб, гоҳида кетар,
Бефаҳм кишилар ўзни йўқотар (*Низомий Ганжавий*).

* * *

Жаҳон моли эрур охир заҳри мор,
Азизларни ҳам айлар ул хор-зор (*Абулқосим Фирдавсий*).

* * *

Бил, оёқ остингда юрган чумоли,
Бир донга гаровдир юз жони-ҳоли.

* * *

Бойлик қидириб кон қазисанг магар,
Аввал тош-қум чиқар ва сўнггида зар (*Хисрав Деҳлавий*).

* * *

Йўқдир хабаринг, бошида не ҳол дунё,
Эй хожа, хаёлингда мудом мол-дунё.

Бир сидра кафандир улушинг, ох, уни ҳам
Кўргайми раво, йўқми бу баттол дунё (Паҳлавон
Маҳмуд).

* * *

Ўшал олтин идиш менга не керак,
Агар ёвлар унга қоним солажак (Фахриддин Жур-
жоний).

* * *

Эмас кишига бу дунёда мулку мол камол,
Хусули илму ҳунар келди безавол камол (Комил
Хоразмий).

* * *

Гар оқил эрсанг, сим-зар жамъига ғарра бўлма-
ким,
Ғафлат била кўп кимсани қилмишдур мағрур
ганж.

* * *

Ҳар кимки даҳр шоҳлиғин айлади ҳавас,
Бордур насиб ғуссаи фикри жаҳон анго (Огаҳий).

* * *

Дунёга муҳаббат қўйиш – ўғрилик, зулм,
ҳақсизлик, адолатсизликларнинг қилинишига, жа-
миятнинг қонун ва низомлари бузилишига сабаб
бўлади.

* * *

Дунё нашъали, аммо асл жойимиз эмас. Охират
учун ҳам ҳаракат қилишимиз керак (Маҳмуд Аъсад
Жўшон).

* * *

Биз дунёга манманлик учун келмадик. Биз севги учун, бошқаларнинг меҳрини қозониш, махлуқотни яхши кўриш, яратилган нарсаларга шафқат, муҳаббат кўрсатиш учун келдик (*Юнус Эмро*).

* * *

Инсоннинг мулки инсонийлигида (*Мустафо Отатурк*).

* * *

Билиб кўйки, сен ўз дунёнда амалинг уруғларини экмоқдасан. Дунёнг – сенинг даланг. Ўлим они – йиғим-терим замонинг, охират эса хирмонингдир. Нима эккан бўлсанг, ўша нарсани йиғиб-териб оласан, холос.

* * *

Дунёнинг ичига кир, сайр қил, аммо эҳтиёт бўл – дунё сенинг ичингга кирмасин.

* * *

Имкони бўлса инсон ухламасдан тунни ҳам дунёси учун сарфлар эди... Бироқ, дунё ҳамма нарса дегани эмас (*Муҳаммад Нуруллоҳ Сайдо ал- Жазарий*).

* * *

Дунё гами ўткинчидир. Абадий қолади, деб сиқилма.

* * *

Биздан олдин келиб-кетганларнинг бу дунёда излари бор, биздан кейин келадиганларга эса биз

из қолдирамиз. Тўғри из қолдирган киши қандайин бахтли!

* * *

Бойнинг бир кўзи камбағалда бўлиши керак. Бир қўлини камбағалга бериши лозим. Камбағалдан юз ўгирган бойнинг кўзлари хоин кўздир (*Муҳаммад Камол*).

* * *

Ўлимга барибир: гулдай дудоклар,
Ҳалол юрганлару ҳаром томоқлар.
Уст-боши бутлардан чопонни ечгай,
Ковуш кийиб кетмас ялангоёқлар (*Сирожиддин Саййид*).

* * *

Тобутимдан қўлларимни чиқариб қўйинглар,
одамлар у дунёга ҳеч нарса олиб кетмаётганимни
кўришсин (*Македониялик Александрнинг васиятидан*).

* * *

Дунё йўл бошида ёқиб қўйилган оловга ўхшайди.
Кимки ундан бир оз олиб, ўз йўлини ёритишга сарф
этса, фойда олади. Кимки кўпроқ олишга интилса,
ку-йиб қолиб ўзига азоб беради (*Буқрот ҳаким*).

* * *

Дунё муҳаббатига мубтало бўлган кишининг
юрагига панду насихатлар фойда бермайди (*Батлимус ҳаким*).

* * *

Ким бу ҳаётни олий неъмат деб билса, бу уни бадном қилади.

* * *

Бойлик – асло кўр эмас, фақат у – зийрак (Афлотун ҳақим).

* * *

Инсон кўпинча қўлидаги неъматнинг қадрини уни йўқотмагунича билмайди (Софокл).

* * *

Мени кўринг: на фуқаролик ҳуқуқим, на бир бошпанам, на давлатим, на қулим бор. Тунлари очиқ осмон остида ухлайман. Хотиним ва фарзандларим ҳам йўқ. Мана шу ер, осмон ва ёпинчиғимдан бошқа менинг ҳеч вақоим йўқ. Хўш, менга яна нима керак? Ҳеч нарса! Чунки мен эркинман. Ўзимга хон, ўзимга бекман. Бадарға қилишади? Қаёққа бадарға қилишарди? Ким мени бу оламдан ташлаб юборишга қодир? Қаерни истасам, ўша ерга бораман. Ахир, қуёш, ой, юлдузлар, қушлар хониши ҳамма ерда бир хил-ку! (Эпиктет).

* * *

Донишманд бойлик қуршаб олганида қашшоқлик ҳақида ҳар вақтдагидан кўпроқ ўйлайди.

* * *

Маънавий қуликдан шармандалироқ мутелик йўқ.

* * *

Оз нарсаси бор эмас, доим жуда кўпини хоҳлаган одам фақирдир (*Сенека*).

* * *

Мол-мулк мард ва Парвардигор насиб этган инсонларнинг олдига келади (*Вергилий*).

* * *

Ҳеч кимдан умидвор бўлмаган ва ҳеч нимадан кўрқмайдиган кишини мен хур одам, деб ҳисоблайман (*Демонакт*).

* * *

Йўғидан қайғуга ботмайдиган, бориға шукр қиладиган одам энг ақллидир.

* * *

Ҳеч нарса тасодифан юз бермайди. Масалан, хазина топиб олишнинг сабаби ё ер чопиш ёки дарахт ўтқозиш бўлиши мумкин.

* * *

Кимнинг истак-хоҳишлари кам бўлса, ўша бойдир (*Демокрит*).

* * *

Пулинг кўп бўлса қувонма, кам бўлса куйинма (*Эзон*).

* * *

Қашшоқ бўлиш нодон бўлишдан яхшироқдир, негаки, қашшоқ – фақат пулдан махрум, нодон эса одамийликдан (*Аристипп*).

* * *

Бойликни ҳамма истаиди, лекин ундан фойдаланишни ҳамма ҳам билмаиди (*Граф Сёдермере*).

* * *

Сен тақдири азални эмас, аввало ўзингни енгишга ҳаракат қил. Дунёни тартибга солишга уринма, энг олдин ўз истакларингни бошқара бил (*Рене Декарт*).

* * *

Сув оқими доимо пастга интилганидек, одамлар бойликка талпинадилар. Шу боис ҳукмдорнинг фармойишидан ўзларига фойда тегишини кўзлаган одамлар унинг ҳар қандай буйруғини сўзсиз бажарадилар.

* * *

Инсонлардаги бойликка ва аслзодаликка интилиш ҳаваси қабр ичидагина барҳам топади (*Шан Ян*).

* * *

Батамом серобчиликда яшаётган киши лиммолим тўлдирилган косага ўхшайди: ундан сув тўкилай-тўкилай деб турибди. Унга ортиқча бир томчи ҳам кўрқинчли. Ким фаровонликка ботиб кетган бўлса, у йиқилай деб турган чирик дарахтга ўхшайди, сал туртилса кифоя, ағдарилади (*Хун Сзичен*).

* * *

Дунё ҳаёти томошахонага ўхшайди: унда кўпинча жуда ёмон одамлар энг яхши ўринларни эгаллаган бўлишади.

* * *

Ўтган кун ҳақидаги: «Мен уни қандай ўтказдим, нималар қилдим у нималарга улгуролмадим?» деган саволга жавоб топилмагунча кўзларинг уйкуга кетмасин (Пифагор).

* * *

Дунё расвогарчиликларга ботиб кетган. Менинг у билан гаплашадиган гапим йўқ (Чжуан Цзи).

* * *

Бозор – бир-бирини алдаш ва тўнаш учун атайлаб белгиланган жой (Анахарсис).

* * *

Ўтмишга сажда қилманг, келажак учун ҳам чекманг ва ташвишли хаёлларга берилманг. Кези келганда, фурсатни қўлдан бермай ишга киришинг (Сюн-Сзи).

* * *

Дунё мени илинтирмоқчи бўлди, ammo тута олмади (С. Саввич).

* * *

Ҳаддан ортиқ тиришиш муваффақиятлар йўлини тўсади. Ироданинг ҳаддан ошиқ зўриқиши эса ишга халақит беради.

* * *

Мақсадим – қашшоқликка юз тутмай, исрофгарчиликка йўл қўймай, ўзгаларга буйруқ бермай, бировларга тобе бўлмай яшаш (П. Франческо).

* * *

Пул борлигида мен китоблар сотиб олдим, пул йўқлигида эса кийим-кечак ва озиқ-овқат харид қилдим (*Роттердамлик Эразм*).

* * *

Хали кўрасизлар, жаҳаннам сахни муסיқа шай-долари билан тўлган бўлади.

* * *

Пул очликни кетказади, бахтсизликни эмас, таом қоринни тўйдиради, руҳни эмас.

* * *

Тиш оғриғини кечирганлар тишлари соғлом бўлганларни, камбағаллар эса пули кўпларни бахтли санашади (*Б. Шоу*).

* * *

Пулни севиш барча кулфатларнинг илдизи деб ҳисобланади, пулнинг йўқлигини ҳам худди шундай ҳисобласа бўлади (*С. Батлер*).

* * *

Бир миллион доллар ўрнига бир миллион дўстни афзал кўрадим (*Э. Риччербакер*).

* * *

Пулни севмайман, аммо пул асабларимни тинч-лантиради (*Ж. Керси*).

* * *

Пулнинг яратилишига сабаб қанча қарзингиз борлигини билишдир (*Ж. Хентовет*).

* * *

Эҳтиёжларимга етарли даражада пулга эгаман... агар соат тўртгача ўлсам (*Х. Йонгман*).

* * *

Ҳар ой озроқ пул йиғинг ва охир-оқибат қанчалик кўп пулингиз борлигига ҳайрон бўласиз (*Э. Хаскинс*).

* * *

Ҳақиқий бой деб барига шукр қилган ва ҳеч кимга бўйин элмаган кўзи тўқ кишини айтаман.

* * *

Миллатларнинг бойлиги ипак, пахта ёки олтин эмас, балки комил инсонлардир (*С. Хоу*).

* * *

Пул ўлдирган руҳ қилич ўлдирган танадан кўра кўп учрайди (*В. Скотт*).

* * *

Бой одам қўлидагига қаноат этган кишидир (*Р. Эмерсон*).

* * *

Бахтли бўлмоқ учун давлатмандликнинг ўзигина кифоя қилмайди. Бунинг учун бойликдан фойдаланишни ҳам уудалаш керак (*П. Голбах*).

* * *

Пул худди гўнг каби – агар сочиб юборилмаса, ундан наф кам бўлади.

* * *

Пул яхши дастёр ва ёмон жанобдир.

* * *

Бошқаларнинг бойлиги сенга бойлик келтирмайди.

* * *

Бойиб кетишнинг жуда ҳам кўп йўллари бор, лекин ҳалол йўли кам; тежамкорлик – шуларнинг энг тўғриси. Лекин бу йўлни ҳам пок деб бўлмайди, чунки у кишининг инсонпарварлик, саховат каби мажбуриятларини бажаришига тўсқинлик қилади.

* * *

Кўпчилик ҳамма нарсани бойликка сотиб олса бўлади деб ўйлаб, аввало ўзларини бойликка сотишади(Ф. Бэкон).

* * *

Қарз қулликнинг бошланишидир (В. Гюго).

* * *

Бир бўлак олтин қорани оқ, хунукни чиройли, адолатсизни одил, наслсизни аслзода, кексани ёш, пасткашни ботир қилишга етади (В. Шекспир).

* * *

Мактабдаги тарбия ҳаётда йўл топишингизни таъминлайди. Ўз тарбиянгиз эса сизга бойлик келтиради (Ж. Рухи).

* * *

Бойлик оддийлик ичида кўпаяди» (Новалис).

* * *

Ҳеч қандай яхши одам бирдан бойиб кетмайди (П. Кюрис).

* * *

Мол-мулк кўпайгани сайин истаклар ҳам кўпаяди. Инсон қачонки эришолмаган нарсаларини эслгандагина қўлга киритганларининг қадрига етади (Дебс).

* * *

Биз мол-мулкимизни назорат қила олсаккина бой ва мустақил бўламиз. Аксинча, мол-мулкимиз бизни назорат қилса, ҳақиқатда фақир яшаймиз (Э. Борк).

* * *

Бойликка очилган эшик кичикдир. У ерга кириш учун эгилиш керак (М. Дисамп).

* * *

Бир йилда бойишни истаган одам олти ойда осилар (Сервантес).

* * *

Зехн ва руҳ китобдан қанчалик таъсирланса, инсон шу қадар бой бўлади (Г. Мюллер).

* * *

Катта мол-мулк инсонни баъзан ёлғизлантиради (Т. Уилиам).

* * *

Чеккага олиб қўйган пулингиз эришилган пулдир.

* * *

Одамни бой қиладиган кўнгилдир (Г. Бичер).

* * *

Бой бўлишни истасанг, пул топишни ўйлаганинг қадар йиғишни ҳам ўйла.

* * *

«Пул ҳамма нарсани ҳал қилади», деган инсон пул учун ҳамма нарсани кўз остига олган инсондир (Б. Франклин).

* * *

Бизнинг жамиятимизда бадавлатлардан ҳам кўпроқ пул тўғрисида ўйлайдиган синф камбағаллардир. Камбағаллар пулдан бошқа нарса тўғрисида ўйлай олмайдилар. Камбағалликнинг бахтсизлиги ҳам шунда (О. Уайлд).

* * *

Чўнтак тешилса, уни пул билан тўлдиришнинг ҳеч бир фойдаси йўқ (*Г. Элитон*).

* * *

Дунёнинг энг катта фожиаси камбағаллик эмас, бойликка тўймасликдир (*Ж. Сена*).

* * *

Дунёнинг энг бойи тежамкорликни билган, энг қашшоғи хасис одамдир (*Камфорт*).

* * *

Маида ишларни ўта тиришқоқлик билан амалга оширувчилар кўпинча буюк ишларга қодир бўла олишмайди.

* * *

Бошқаларсиз яшай оламан деювчилар катта хатога йўл қўйишади. Лекин менсиз ҳеч ким ҳеч нарса қилолмайди деювчилар бундан ҳам кўпроқ адашишади (*Ф. Ларошфуко*).

* * *

Қашшоқликни даҳоликнинг онаси деб даъво қилишни бас қилинг!

* * *

Камбағаллик тугаган жойда хасислик ва зикналик бошланади.

* * *

Миллионни қидирганларнинг топиш эҳтимоли бор, қидирмайдиганлар эса, ҳеч қачон топа олмайдилар (О.Балзак).

* * *

Одамлар ҳамиша фаровонликка интилишади, ammo унинг нимада эканини ҳамиша ҳам кўришавермайди.

* * *

Пул ҳукмронлик қиладиган барча ерларда халқ ўз тинчлигини сақлаш учун берган пуллар, ҳамиша, унинг ўзини асоратга солишга қурол бўлиб хизмат қилмоқда; бугун у ўз ихтиёри билан тўлаётган пуллар ҳам эртага уни яна пул тўлашга мажбур этиш учун фойдаланилмоқда.

* * *

Тушунаман, камбағалликдан фахрланиб юрган-нимдан кўра, моддий жиҳатдан етарли маблағим бўлгани яхшироқ. Камбағал бўлиб ҳам кун кўриш мумкин, лекин бойликдан ўз ўрнида фойдаланишга нима етсин, ахир яхшилик қилиш истагини амалга ошириш учун бойликка бойлик қўшиш айти муддао-ку...

* * *

Бойлик кетидан бекорга қувиб, ҳеч нарсага эриша олмасдан, ўзгаларнинг дуосини олмасдан, ўзи-ўзидан ҳам кўнглинг тўлмасдан, ҳамма нарчасини бой берган, омадсиз, ҳаётида бирорта ҳам одамни бахтли қила олмаган инсоннинг ўлими қандай даҳшат!

* * *

Келажакда хайрли ишларга сарф қилмоқчи бўлиб харом йўллар билан бойлик орттирсанг, Худо йўлига деб, яқинларини талаб, егуликни чўнтакка урган сохта художўйга ўхшаб қоласан.

* * *

Харом йўллар билан топган бойлигингизни яхшиликка сарфламоқчи бўлганингизда ҳам, улар янги жиноятларга етаклайди.

* * *

Бой билан камбағал ўртасидаги келишмовчилик шу даражада-ки, биринчиси иккинчисининг аҳволини яхшилагандан кўра, ўзи ноқулай аҳволга тушиб қолишни афзал кўради. Тубан йўллар билан бойлар даврасига киришдан кўра, яхшиликка сазовор бўлган одамлар орасида қолганинг маъқул.

* * *

Энг ажабланарли томони шуки, серғалва, серташвиш камбағаллар билан ёнма-ён яшашдан қутулиш учун анча-мунча пул сарф қилишга тайёр турган бундай нозиктаъб одамлар амалда бирорта бечорани қашшоқликдан қутқариш учун бир тийин ҳам бергиси келмайди.

* * *

Кимдир дўстлигини билдириш учун фақат киссасидан пул чиқаришни билади, бошқалар эса ўзгалар учун ташвиш чекади, вақтини, қобилиятини, ҳис-туйғуларини, ҳатто ҳаётини ҳам аямайди. Шундай тенгсизлик бўла туриб нонкўр бой арзимас

садақасини пеш қилиб мақтанади, уялмай-нетмай сурбетларча миннатдорлик талаб қилади.

* * *

Бойликка интилма, усиз яшашни ўрган; бойнинг такаббурлигидан ҳазар қил, олижаноб мақсадлар йўлида одамларни бахт излашда беғараз бўлишга ўз мисолингда ўргат, уларга намуна бўл.

* * *

Жамиятга хизмат қилишнинг фуқаролар учун асосий иш бўлмай қолиши ва улар унга шахсан ўзлари эмас, балки ҳамёнлари билан хизмат қилишни афзалроқ кўра бошлашлари заҳотиёқ – энди давлат бузилиб кетишга яқин.

* * *

Қадимги сиёсатчилар ахлоқ ва фазилат ҳақида тинмасдан гапирардилар, ҳозиргилар эса, фақат савдо ва пул ҳақида вайсайдилар (*Ж. Ж. Руссо*).

* * *

Пул ҳар нарсага қодир, дейдиган одам, пул учун ҳамма нарсани қилишдан тоймайди (*П. Буаст*).

* * *

Пулга муҳтож бўлмасликнинг оддий йўли керагидан кўп олмай, боридан ҳам озроқ фойдаланиб яшашдир (*В. Ключевский*).

* * *

Қарз олишга одатлансанг, секин-аста тиланчига айланасан (*Э. Хемингуэй*).

Халқ мақолларидан:

Пул топгунча ҳисоб топ.

* * *

Пул дарди – кабоб.

* * *

Пули кўпнинг кўзи кўр.

* * *

Бой бойга боқар, сув сойга оқар.

* * *

Пулни топиш осон, харжлаш қийин.

* * *

Бой боёгон бўлса, ичаги тороғон бўлар.

* * *

Бой – ўргимчак.

* * *

Бойнинг ўзидан бойтевати ёмон.

* * *

Оз бўлса эплаб кўр, кўп бўлса сеплаб кўр.

* * *

Бойдан мурувват тилаш – толдан зардоли тилаш.

* * *

Бойлик молда эмас, камолда.

* * *

Бойлик – тўзон.

* * *

Бойликнинг онаси – ер, отаси – меҳнат.

* * *

Кўп пул одамни кўр қилур (*Араб мақоли*).

* * *

Одам бойликни доим топа олар, бойлик одамни
топа олмас (*Эрон мақоли*).

* * *

Ортиқча мол – ортиқча ташвиш (*Япон мақоли*).

УЧ ТАЛОҚ ҚҰЙИЛГАН ДУНЁ

«Эй Одам фарзандлари, мен сизларнинг ҳусну сувратларингга ва мол дунёларингга боқмасман.

Балки дилларингга ва қилган амалларингга боқурман», деган ваъдага мувофиқ Аллоҳ қалбимизга қараганида уялиб қолмаймизми?

Аввалдан огоҳлантириб қўйишни лозим топдик: суҳбатдан муддао - дунё-бойликни, хусусан бойларни ёмонлаш ёки рад этиш эмас. Исломи дини охирамон дини экан, мусулмонлар Аллоҳнинг севган бандалари эканлар, нима учун улар бошқалардан кўра қашшоқроқ ва ҳақирроқ яшашлари керак? «Фақирлигим – фаҳрим» деган муборақ ҳадиси тўғри талқин қиляпмизмикин? Расулуллоҳ (с.а.в.) умматларини ҳамиша бечораликда яшашга ундамаган бўлсалар керак? Бу ҳадисда рамзий маъно бордир? Исломи бойликни мутлақ инкор этмайди. Бойликни ҳалол топиш ва ҳалол нарсаларга ишлатиш талаб этилади. «Эй Одам фарзанди! Дунё йиғишни касб қилиб олар экансан, Қиёмат кунинда ҳисоб беришингни, мол-дунёни қаердан олиб, қаерга сарф қилганингдан сўроқ қилинишингни ҳам эслаб қўй» (*Ҳадиси қудсийдан*). Абу Бакр Сиддиқ (р.а.) айтдилар: «Ёшликни пардоз билан, соғлиқни фақат дори ичиш билан қўлга киритиб бўлмаганидай, бойликка қуруқ орзу-ҳавас билан эришиш мумкин эмас. Бунинг икки йўли бор: 1. Тинимсиз ғайрат ва меҳнат. 2. Ғирромлик йўли». Исломи ана шу ғирромлик йўлида топилган бойликни ҳаром қилган. «Эй Одам фарзанди, агар сенга бойлик келаётганини сезсанг, би-

лгил-ки, азоб-уқубати нақд бўлган гуноҳ келаётир»
(*Ҳадиси қудсийдан*).

Бизнингча, масаланинг моҳияти – дунёни бутунлай рад этишда эмас, дунёга ружу қўймасликда! Яъни: мол-дунё – умр ва саодат учун, аммо умр молу дунё кўпайтириш учун эмас! «Эй Одам фарзанди, билгил-ки, қайси бир банданинг қалбини мол-дунё йиғиш сеҳри ишғол қилган бўлса, унинг дилини фақирлик хавфи билан банд қилиб қўяман. Ўлимни эсдан чиқариб қўяман ва яна уни мол-дунё йиғиш билан оворай сарсон қилиб, охиратини эсламайдиган, ғофил қилиб қўяман». «Эй одамлар! Дунё – охиратда ҳовлиси йўқ одамнинг ҳовлисидир, дунёга ақли йўқ одамларгина шод бўлади ва иймон ишончи йўқ одамгина дунёга ҳирс қўяди» (*Ҳадиси қудсийдан*).

Бойлик – имтиҳон турларидан бири: ҳамма ба-раварига камбағал бўлса ким кимга закот беради, ким кимга эҳсон қилади? Фақирлик ҳам ўзига ҳос имтиҳондир. Абдуллоҳ ибн Масъуд (р.а.) дейдилар: «Аллоҳга қасамки, бойлик ҳам, фақирлик ҳам бир неъматдир. Қайсиси билан имтиҳон қилинсам ҳам, хотиржамдирман. Бой бўлган кезлар муҳтожларга ёрдам қилиш, фақирликда эса сабр қилиш фазилати бор». Аллоҳ барчаларимизни шу фазилат билан неъматлантирсин! Яхши ҳаёт, фаровон турмуш Аллоҳга бўлган иймону эътиқод, тақво ва тоат-ибодатнинг самараси эканлигини унутган одам бу дунёда кўп нарсани ютқизади. Бу фаровонлик, тўқчилик ва се-робчилик синов ва имтиҳон учунлиги, неъматнинг синов-мақсадида берилишини англаб етиш кишини ҳушёрликка, гуноҳлардан ҳазар қилишга ундайди.

Фоний дунё имтиҳонининг мавжудлигини англамаган одам мол-дунё, ризқ-рўзнинг сероб бўлиши натижасида манманлик ва ношукурлик тузоғига илинади-ю, ўз Раббисини ҳам унутади, динни инкор қилади. Оқибатда эса шиддатли азобга дучор бўлади.

Донолардан бири айтган экан: «Фарзандларимга ҳеч нарса қолдирмагандан кўра бойлик қолдириб, Қиёматда унинг ҳисобини беришни афзал билман». Бундан мақсад – ота вафотидан кейин фарзандлар, айниқса, сағирлар сарсон-саргардон бўлмасликлари керак. Рўзғор халтасини елкага ташлаб юриш ўрнига ёшлик чоғларида илм олганлари жамиятга фойдали эмас-ми? Саҳобалардан бири барча бойлигини бошқаларга тарқатмоқчи бўлганида Расулуллоҳ (с.а.в.) «бундай қилма», деганлар. У киши «Бойлигимнинг ярмини тарқатайинми?» деб сўраганида ҳам «йўқ», деб бойликнинг учдан бирини тарқатиб, учдан икки қисмини фарзандларига қолдириши афзаллигини айтганлар. Шарафли ҳадис: Расулуллоҳ (с.а.в.) саҳобалардан:

– Қайсиларингизга ўз молидан кўра варасаларининг (фарзандларининг) моли яхшироқ кўринади? – деб сўрадилар.

– Ё Расулаллоҳ (с.а.в.), ҳаммамизга ҳам ўз молимиз меросхўрларимизнинг молидан яхшироқдир, – деб жавоб қилдилар.

Шунда Пайғамбар алайҳиссалом дедилар:

– Билиб қўйинглар-ки, варасаларингизга тегишли мол ўз молингиздан кўра яхшироқ кўринади. Ўзингиздан илгари юборган мол – бу сизнинг мо-

лингиз. Аммо ўзингиздан кейин орқангизда қолган мол эса, бу албатта варасалар молидир.

Нима сабабли шундай дедилар? Шарҳким, киши ўз ҳаёти мобайнида қўлидаги молидан яхши ишларга сарф қилса, гўё уни ўзидан илгари юборган бўлиб, манфаати ўзига тегади. Бироқ, молпарастлик туфайли уни йиғиб, яхши сарфламай ўзидан кейин қолдирса, у варасалар моли ҳисобланади. Шунинг учун Расулуллоҳ (с.а.в.) «у мол кишига яхши кўринади», дедилар. Ворислар инсофли бўлиб, отадан қолган молни яхши ишларга сарфласа, албатта савобдир. Аммо улар бетавфиқ бўлиб, ота молини ёмон ишларга сарфлайдиган бўлсалар (Аллоҳ сақласин!) бу хусрондир.

Абу Заррдан (р.а.) ривоят: «Эй абу Зарр, молнинг кўплигини бойлик нишонаси деб биласизми?» – деб сўрадилар Расулуллоҳ (с.а.в.). Мен «Худди шундай, ё Расулаллоҳ!» (с.а.в.) дедим. «Молнинг камлигини камбағаллик нишонаси деб биласизми?» – дедилар. Мен: «Худди шундай, ё Расулаллоҳ», дедим. Ул Зот шундай марҳамат қилдилар:

– Бойлик аслида қалб ва кўнгил бойлигидир. Камбағаллик эса қалб ва кўнгил камбағаллигидир. Ким қалбан бой бўлса, дунёда дуч келган нарсалари унга зарар етказа олмас. Ким қалбан камбағал бўлса, дунёдан ортиқ уни бой қиладиган нарса йўқдир ва дунёнинг хасислиги унинг нафсига зарар етказиши мумкин».

Энди суҳбатимиз шу йўналишда, яъни қалбни бойитиш учун дунёга ружу қўймаслик хусусида кечади.

«Дунё ҳаёти бир тушдан иборатдир. Дунёда мол-дунё соҳиби бўлмоқ, тушда хазина топиб олишга ўхшайди, – дейдилар мавлоно Румий. - Дунё моли наслдан наслга ўтиб, шу дунёда қолади. Ўлим фариштаси ғофилнинг жонини олиш билан уни уйқудан уйғотади. У киши ҳақиқатдан ҳам эга бўлмаган мол учун дунёда чеккан заҳматларидан ҳайратга тушади. Минг пушаймон бўлади. Лекин вақт ўтган, ғишт қолипдан кўчган бўлади...

...Хотинлару ўғиллар, қоп-қоп олтинлару кумушлар, наслдор отлару сурув-сурув мол-қўйлар, экинлар... ва ҳоказо нарсалар одамлар ҳирсини китиклайди. Буларнинг ҳаммаси дунё завқидир. Модомики, у безатилган бўлса, унда ҳақиқий гўзаллик ва яхшилик йўқдир, бу гўзаллик унда муваққатдир ва ўзга бир ердан келган, демакдир. Дунё – олтин қопламали сохта пул кабидир. Яъни қийматсиз кўпик бўлган дунё сохта, ёлғончидир, аҳамиятсиз ва қадрсиздир. Унинг уст қисмини биз олтин билан сувадик. Мана шунинг учун ҳам инсонларни хотинлару ўғиллар, қоп-қоп олтинлару кумушлар, наслдор отлару сурув-сурув мол-қўйлар, экинлар ва бошқа нарсалар ўзига тортади».

Ҳикматни бугунги кун назари билан талқин қилсак: спортчиларга бериладиган мукофот – «олтин медал» деб аталади. Номин олтин, бироқ, бу нишонда зарра миқдорида ҳам олтин йўқ. Лекин айрим нодон ўғрилар буни англамай, медални ўғирлайди, жонини таҳликага қўяди ва... ҳеч нарсага эришмайди. Дунёга алданганлар ҳам ўша нодон ўғрилар аҳволига тушади.

Бойлик асли надир?

Бойлик – пўлат сандиқдаги минг ёки миллион доллардан тортиб, чўнтагимиздаги сўнгги юз сўмгача бўлган маблағ ўзимизники эмаслигини, бизга омонат эканини биламизми?

Ҳазрати Иброҳим алайҳиссаломга ўғиллари ҳазрати Исмоил алайҳиссаломни қурбон қилиш амри бекор қилинган, Аллоҳ ул зотга сон-саноксиз қўй суруви эҳсон этди. Жаброил алайҳиссалом инсон қиёфасига кириб, ул зотдан сўрадилар:

– Бу қўй сурувлари кимники? Менга бир сурув қўй сотасизми?

– Бу қўйлар Раббимникидир, - дедилар Иброҳим алайҳиссалом, - Бу онда менинг қўлимда омонатдир. Агар бир марта зикр қилсанг, қўйларнинг учдан бирини, уч марта зикр қилсанг, ҳаммасини олиб кетишинг мумкин.

Жаброил алайҳиссалом зикр қилдилар:

– Суббуҳун, қуддусун, Роббуна ва Роббиул-маълоикати ваър-руҳ.

Шунда Иброҳим алайҳиссалом: «Бу қўйларнинг ҳаммасини олиб кетавер», - дедилар.

– Мен инсон эмасман, фариштаман, бу қўйларни ололмайман, – дедилар Жаброил алайҳиссалом.

– Сен фаришта бўлсанг, мен – Ҳалилман (Аллоҳнинг дўстиман). Берган нарсамни қайтариб ололмайман.

Бу воқеадан сўнг Иброҳим алайҳиссалом қўйларни сотиб мулк орттирдилар ва барчасини вақф қилдилар.

Дуоларимизда Аллоҳдан ҳамиша тани соғлик ва хотиржамлик тилаймиз. Ишларимизнинг ривожини сўраймиз... Бироқ, «менга бойлик бер!» деган

илтижони эшитмаймиз. Эҳтимол бойлик илинжида муножот қилувчилар бордир. Лекин улар овоз чиқармай сўрасалар керак, яна Худо билади. Ажабки, бойлик сўраб илтижо қилмаймиз-у лекин бутун вужудимиз билан бойликка интилаверамиз. Мулкдорларнинг баъзилари бойликларининг омонат эканини ҳам биладилар ва ундан ажраб қолишдан қўрқиб, саждага бош қўядилар. Демокчимиз-ки, саждага бош қўйишдан мурод Аллоҳ розилигини ишаш эмас, балки бойликдан ажраш қўрқуви. Энг олий бойлик саломатлик эканини ҳамма билади. Ҳатто яҳудийларнинг бир латифасини айтиб кулиб юрамиз: «Эй худойим, – дейишаркан улар, – Сен бизга саломатликни беравер, қолган нарсаларни сотиб олаверамиз». Саломатликни бойлик тўплаш учун сарфлаш керакми ё бойликни саломатликни асраш учун сарфлаш керакми? Ҳаётда иккала ҳолатни учратамиз. Баъзилар бойлик йўлида саломатлигини аямай қурбон қиладилар, бойлик тўплаш ишқида тиним билмайдилар. Бойликни тўплайдилару бироқ, муддаога етгунча бир касалликни ҳам орттириб оладилар ва... тўплаган бойликларини даволаниш учун сарфлай бошлайдилар.

Саҳобалар бойлик ҳақида гапиришганда Расулulloҳ (с.а.в.) дедилар-ки: «Кимки ўз оиласи бағрида тинч, тани соғ бўлиб тонг отгирса ва бисотида шу кунига етарли таоми бўлса, у одамга гўё бутун дунё зийнати берилган ҳисобланади». Фикр қилайлик: пўлат сандиқда миллионлар турибди. Бироқ, оилада ҳаловат йўқ. Бу миллионлар, айниқса, ҳаром йўл билан топилган бўлса бир лаҳзалик ҳам

ҳаловат бермайди, балки оилани хотиржамликдан бегона қилиб қўяди.

Шарафли ҳадис: «Бойлик молнинг қўплиги билан эмас, балки чин бойлик – нафснинг бойлигидир». Шарҳким: нафснинг бойлиги – топган молига қаноат қилишдан ва унинг баракотини Аллоҳ таолодан сўрашдан, шунингдек, одамлар қўлидаги бойлигидан тама қилиш ва уларга қарам бўлишдан Раббил олабийндан паноҳ сўрашдан иборат. Дунё кўланкага ўхшайди: қувласанг, олдинга тушиб қочиб кетаверади. Қочсанг – сенга ёпишади, изингдан эргашиб келади. Кимда ким унга қўнгил бергудай бўлса, ҳаёти зое бўлади. Дунё лаззатларининг энг кераклиси – тинч-омон ҳаёт кечирिश. Емак-ичмак ҳам лаззат. Бу лаззат аслида томоқники. Аммо ош сингмай қолса, мижоз бузилади. Мижоз айниса – унинг иложи нима бўлади? Одамнинг қорни бир марта тўйса икки кун юриши мумкин. Битта тўн кийса, камида икки йилга етади. Мана шу иккиси учун одамнинг ўзини қул қилиши ярашадими? Бугун дунёси тилагига мос бўлиб турган кимса, ақли бўлса унга ишонмасин, унинг учиб кетишини фаҳм этсин ва ўлимнинг ҳақ эканини унутмасин. Ўлим пистирмадан чиққандай пайдо бўладиким, охиратнинг «вой» бўлиши ҳеч гап эмас. Охиратда эса... «Эй Одам фарзанди! Доим умрингни дунё учун сарф қилаверсанг, қачон бундоқ бир чексиз умидлар билан тавба қиларсан?» *(Кудсий ҳадисдан)*.

Мазкурга Аҳмад Рифоъийнинг бу хитоби ҳамоҳангдур: «Эй дўст! Кўрмасмисан-ки, чақалоқ дунёга келган вақтда ҳирси сабабли қўллари бир нарсани ушлагандай ёпиқ бўлади. Дунёдан ке-

таётганда эса, кафтлари бўшлигидан очикдир. Чунки ҳирс билан орзу қилинган нарса қўлдан чиққан. Ўлим етарли насихатчидир, ўлим етарли воиздир».

Ёш Гўрўғлига шундай ўғит қилишган:

*Тирикликда билгин, даври давронсан,
Оқибатда бир жонзодга маконсан.*

Бир оқилдан сўрадилар-ки: «Некбахт кимдир ва бадбахт кимдир?» Ул оқил киши деди: «Некбахт улдурким, еди ва бағишлади ва бадбахт улдурким, ўлди ва ташлади». Шоир айтмоқчи:

«Мен-мен» деганларнинг «мен»и қолмади,
Наф бермади асло йиққан мол-ҳоли.

– *Эй кўнгил! Бу панд-насихат сенга ҳамдир. Сен унга амал қилишга ўзингда куч топа оласанми? Дунёга ҳокимман, деб ғавғо қилганлар ҳозир йўқ-ку! Сен дунё орзу-ўйларини йиғиштириб қўя қолгин. Эй кўнгил, дунё айши лаззатининг сўнггида ажал нишининг заҳмати борлигини унутма! Эй нафс, мени тинч қўй!*

Бу дунёнинг неъматлари камалакка ўхшаб оз умрли ва ўткинчи эканини ҳикмат аҳли кўп таъкидлаган. Бойлик заҳар аралаштирилган болга ҳам ўхшайди. У аввал ширин кўринади кейин эса ўлдиради. «Эй Одам фарзан-ди! Сенинг дунёдаги мисолинг – дунёнинг ҳаловатию унинг сенга кўрсатадиган макр-ҳийласи – асалга пашша тушиши кабидир. Агар у асалга қўнса, халок бўлади. Шундай экан, бошқа одамларнинг манфаати учун ўзини куйдирадиган ўтинга ўхшамагин» (*Ҳадиси қудсийдан*). Дунё киши уйғонганидан кейин ачиниш хиссини уйғотадиган ширин тушга ҳам ўхшайди.

Бу дунёга берил-ган одамни ипак қуртига қиёслаш мумкин. У қанчалик кўп ипак ўраса, ўз қўл оёғини шунчалик қаттиқ боғлаган ва нажот йўли шу қадар қийинлашган бўлади. Дунё мулкани илонга ҳам ўхшатадилар. Агар кимса мулкани янада кўпайтиришга тиришаверса, илонларни ҳам кўпайтирган бўлади. Илонлар уни кечасию кундузи чақаверади, чақаверади... Шу азобларда дунё дарди билан банд бўлиб, оқибатда Яратганни унутади. Ҳа, айтдик: бойлик айб эмас, лекин молни бутун жону тани билан, яъни қалбдан севса, киши ҳақиқий бой бўлиб роҳатга етолмайди. Чунки бундай ҳолдаги моддий бойлик қалбни касаллантиради. **Охиратни олиш учун дунё молини сотиш мумкин, дунё моли деб охиратни сотиш жоҳилликдир.** Инсон дунёнинг бўм-бўшлигини билган куни ибрат ва ҳикматга эришган бўлади. Зулматдан нурга чиқади.

Ҳикоят: Бир ҳаким чиройли товусни кўрди. Унинг гўзаллиги ҳакимни ҳайратга солди. Лекин товуснинг хунук қағиллаши, чиройли патларини юлиши ҳакимни ажаблантириб сўради-ки:

– Эй товус! Шундай гўзал патларингни нега юляпсан? Бундай чиройли патни ерга ташлашга қандай қилиб кўзинг қийди? Бу ишинг Аллоҳ берган неъматга ношукурлик эмасми?

Товус ҳакимнинг бу гапини эшитиб, фарёд қилиб йиғлади ва ҳакимга деди-ки:

– Эй ҳаким! Сен сувратнинг жозибасига қараб ҳукм қиляпсан. Менинг бу гўзал патим, бу гўзал қанотларим бошимга минг турли балолар келтирди. Барча чеккан заҳматларим, мана шу гўзал патларим туфайлидир. Бу патлар менда экан, ўзимни ҳимоя

қилишга ожизман. Кошки кўримсиз бир қуш бўлсам. Халқнинг назарида бўлмасам, ана ўшанда озод яшардим. Хоҳлаган жойимда эркин кезардим. Эй ҳақим! Бу зийнат, бу сифатлар менда бўлгани учун душманларим жуда кўп.

Мазкур ҳикоятда кишилар буюк ибрат оладиган сабоқ мавжуд. Зоҳири чиройли зийнатлар, мол ва мансаб кишилар ҳаловатини бузадиган нарсалардир. Инсоннинг мансаби, моли қанчалик ортса, хавотири ҳам шунчалик ортади. Минг турли балоларга мубтало бўлади.

Инсонларнинг бахтли яшашларига монелик қиладиган нарса - уларнинг мол тўплаш касалига мубтало бўлиб қолишларидир. Мол тўплашни инсон тотиб кўриш, хидлаш, сезиш каби эҳтиёжларини қондириш учун қилади. Лекин бу сезгиларнинг ҳеч бири мақсадга етиш учун кифоя қилмайди. Инсонга мол-дунё насиб бўлса-да, у дунёда ҳам, охирада ҳам зиёндан бошқа бир нарса келтирмайди. Бу эса туядан қочиб қутулмоқчи бўлган одамнинг ҳолига ўхшайди. Ривоят:

Бир одам қутурган туядан халос бўлмоқ учун жар устига эгилган икки шохга осилиб, жар ёқасига оёқ қўяди-ю оёғи остидаги индан тўрт илон бош чиқариб турганини кўради. Жарнинг тубига назар ташласа, у ерда бир аждаҳо оғзини катта очиб, унинг тушишини кутиб турибди. Юқорига қараса, оқ ва қора сичқон у осилиб турган шохларни тўхтовсиз кемирмоқда. Бу аҳволдан қутилиш йўлини ўйлаётган онда сал нарироқдаги асалари уясига кўзи тушадди-ю, боши узра тўпланаётган бало булутини ҳам унутиб, бармоғини болга ботириб, ялай бошлайди.

Асалнинг ширинлиги унинг бошини шу даражада айлантиради-ки, натижада, у ўзининг қандай аҳволдалигини унутади. Оёқларини тўрт илон боши устига қўйганлиги ва бу илонлар ҳар онда чақиб олишлари мумкинлиги, сичқонлар шохларни кемира-кемира синдиришгач, аждаҳо комига тушиши муқаррарлиги хаёлидан кўтарилади. Жаҳолат пардаси ақл нурини тўсиб қўйгани туфайли оз фурсат ўтмай, жарга қулаб, ҳалок бўлади.

Ривоятдан англашиладиган маъно: даҳшатли ва чуқур жарлик – дунё. Қора ва оқ сичқон – кеча ва кун-дуз. Улар инсонлар умрини озайтириш, ҳалок этиш учун узлуксиз бир-бирини алмаштириб туради. Тўрт илон – борлиқнинг моҳиятини ташкил этган тўрт унсур: ҳаво, тупроқ, ўт, сув. Булардан биронтаси ўз мувозанатини йўқотса, инсон ўша заҳоти маҳв бўлиб кетади. Асал – азоби кўп, фойдаси кам бўлган, одамларни тўғри йўлдан оздириб, уларга нажот дарвозаларини беркитган фоний дунёдир. Аждаҳо – ҳеч ким қочиб қутула олмайдиган ўлимдир. Ажал шарбатини ичишга тўғри келганида, ажал фариштаси тепангга келиб турганида ўлимдан қутулиб бўлмайди. Пушаймонлик ҳам фойда бермайди. На тавбага вақт қолади, на дуо ўқимокқа мажол.

Шайх Саъдий ҳазратларини мавлоно Огаҳий таржималарида ўқиймиз:

*Агар султон ғаний ва комрондир,
Ва гар дарвеш ҳожатманди нондур.
Икков ҳам элта олмас жонпарвар ҳол,
Кафандин ўзга даҳр амволидин мол.
Чу қилғунг мулк молингдин жудолиқ,
Эрур шохликдин авлороқ гадолиқ.*

Ҳа, дунёнинг лаззати чақмоқ каби, булут сояси каби бир зумда ўтиб кетади. Шу боис ҳам унга ружу қўймоқлик нодонлик ҳисобланади. Юқорида бу хусусда сўз бошлаб эдик, энди мавзуни яна давом эттирамиз. Шарафли ҳадис: «Дунёга рағбат қилмаслик, аҳамият бермаслик, дунё ишларидан йироқ обид ва зоҳид бир қул бўлмоқлик кўнги ва баданга роҳат бағишлайди. Дунёга рағбат қилмоқлик, уни севмоқлик ҳам ва маҳзунликни зиёда қилади». Шарҳким: дунёни севмаслик кўнги ва вужудга роҳат бағишлаши нима? Бундай одамда хирс, ҳақсизлик, кину адоват қилиш туйғуси бўлмайди. «Қандай қилиб фалончининг оёғини чалсам, фалончининг молини ёки мансабини тортиб олсам», деган вас-васа киши қалбини безовта қилса, виждони «Ғуноҳдан қўрқмайсанми, одамлардан уялмайсанми?» деб тергайди. Чунки у биладиким:

*Ўзингча тижорат қилгани келдинг,
Уй қуриб, иморат қилгани келдинг.
Бу дунё беш кунлик зиёратгоҳдир,
Аслида зиёрат қилгани келдинг.*

Аллоҳ таоло «Инсон ўзини бой-беҳожат кўрса, бас, туғёнга тушади, ҳаддидан ошади. Албатта, қайтиб бориш Раббининг Ўзига, бошқага эмас», деб огоҳ этган. Атрофимизга зийрак боқайлик: чиндан ҳам киши бойлик, мансаб ортгирса, дарров туғёнга кетади, ҳовлиқади, ҳаддидан ошади. Лекин Қиёмат куни барибир Аллоҳга қайтади. Ўшанда ҳар бир нарсанинг аниқ ҳисоб-китоби бўлади-ки, буни унутмаслиги даркор. «Шак-шубҳасиз, (кофир) инсон Парвардигори унга ато этган неъматларига кўрнамалик қилгувчидир. Ва шак-шубҳасиз у бунга (ўзи-

нинг ношукурлигига) гувоҳдир. Ва шак-шубҳасиз, у мол-дунё муҳаббатига жуда қаттиқ берилгувчидир» (*Вал-одиёт сурасидан*). «Билинглари-ки, бу дунё ҳаёти фақат ўйин-кулги, кўнгил эрмаги ва зеб-зийнатдир, ўрталарингиздаги ўзаро мақтанишдан ва мол-мулкни ҳамда фарзандларни кўпайтиришдан иборатдир. У худди бир ёмғирга ўхшар-ки, унинг ёғиши сабабли униб чиққан ўт-ўлан деҳқонларни ҳайратга солиб, ақллари банд қилиб қўюр, сўнгра у қурир, бас, уни сарғайган ҳолда кўрурсиз. Сўнгра у ҳас-чўпга айланиб кетади. (Дунё ҳаётининг ҳоли ҳам шундан ўзгача эмасдир.) Охиратда эса ўша дунёга алданиб қолганлар учун қаттиқ азоб ва иймон-эътиқод билан яшаб ўтганлар учун эса Аллоҳ томонидан мағфират ва розилик бор. Бу дунё ҳаёти ғурурга кетгазувчи матодан ўзга ҳеч нарса эмас» (*Ҳадид сурасидан*).

Энди оятни яхшироқ англаш учун «Тафсири хилол»-га мурожаат қиламиз: Аллоҳ таоло бу дунё ҳаётини «ўйин-кулги, кўнгил эрмаги, зеб-зийнат» деб таърифлаяпти. Чиндан ҳам одамлар ўлчови билан қаралганида ҳаёт беш кунлик дунёда ўйнаб олиш учун ажратилган фурсатга ўхшаб туюлади. Қаёққа қарасангиз, одамлар кийим-бош, емоқ-ичмоқ, ҳовли-жой, зеб-зийнат ортидан қувгани-қувган. Ўз обрўлари, мансаблари, хасабу насаблари билан фахрланишган, мол-дунё ва бола-чақани кўпайтиришга урингани-уринган. Аслида эса бу нарсалар арзимас, эътиборсиз ашёлардир. Бу ҳақиқатни янада очиқроқ тушунтириш учун Қуръони карим кўзимизга доимо кўриниб турган, лекин кўпларимиз эътибор бермайдиган ҳодисани мисол қилиб келтиради. Бу дунё ҳаёти шундай бир ёмғирга ўхшай-

ди-ки, у ёққандан сўнг чиққан наботот дехқонларни ҳайратга солади, завқлантиради. Аслида эса бу ҳол ўткинчидир. Яъни ўсимликлар тезда қурийд, ранги сарғаяди ва қуриб, қовжираб, уқаланиб кетади. Ҳа, бу дунё ҳаёти ҳам шу каби алдамчи бўлгани сабабли у билан алданиб қолмаслик керак. Чунки охи-ратда кофирларга азоб, мўъминларга Аллоҳнинг мағфирати ва розилиги мавжуд. Яна таъкидким, бу гаплар тарки дунё қилишга, ҳамма нарсадан юз ўгиришга чақириқ эмас. Балки мезон ва ўлчовларни тўғри йўлга солишга, ўткинчи ҳой-ҳавасдан устун бўлишга даъватдир. Одам ҳаром-хариш воситалар билан мол-дунё, ҳузур-ҳаловат топса ҳам, лекин маънавий жиҳатдан ҳақир бўлиши муқаррар. Зотан, «Бизнинг зикримиздан юз ўгирган, дунё ҳаётидан бошқани хохламайдиганлардан юз ўтиринг» (*Ваннажм сурасидан*), деб буюрилган.

Кимса олтин ва кумушни кўрмаса ҳеч гап эмас. Бироқ уларни кўргандан кейин жуда кўп нолайиқ ишларни қилиб юбориши мумкин, шуниси чатоқ!

*Киши фақирликда яшаса қашшоқ,
Эзгу феълни ташлар бойигани чоқ.
Гадоё тўқ бўлиб, у бойиса агар,
Тўғрилиқ йўли тез уни тарк этар.
Бу қут кўрмаган эр агар топса қут,
Қилиғи бузилар, қилар элга ют.
Эл ичра узаяр қўли ҳам тили.*

Дунёда гўзал ва жозибали нарсалар ғоят кўп: уюм-уюм пуллар, турли русумли машиналар, тилла-жавҳар безаклар, қиз-жувонлар, фарзандлар... Булар ҳар бир кишининг истагида оз ёки кўп даражада мавжуд. Бироқ, буларнинг барчаси ҳаёт учун

аҳамиятли нарса эмас. Дунё ясанган келинчак каби. Шоир айтмоқчи: «Фоний дунё хуштур, аммо оқибат мавт ўлмас». Ҳа, оқибат – бу дунёда ўлим бор. Ҳеч ким абадий қолмас. Яна ўлимдан сўнг ҳисоб-китоб бор. Оманно ва саддақно! Шак-шубҳасиз бор!

Ривоят: Бир девона киши бор эди. Унинг маскани кеча-кундуз вайрона эди. Ҳар дам ўша вайронанинг бир ёнини қазиб, ўз умрини хазинага эришиш умиди билан ўтказар эди. Иттифоқо, шунча машаққат чеккандан сўнг бахти чопиб, хазинани топиб олди. У қазийётган чуқурда бир эшик кўрди. Эшикни очиб, ичкари киргач, катта бир саройни кўрди. У ерда тиллаю жавҳарларга тўла қирқта хум турар эди. Девона бу бойликни кўрди-ю, ҳушидан кетди. Шу онда бу ерга бир аблаҳ киши етиб келди. Хазина остонасида беҳуш ётган девонани кўрди ва ҳеч бир иккиланмай унинг кўксига ханжар санчиб, бечоранинг қонини шу хазина устига тўқди ва барча бойликка эга чиқди. Яшашдан бирдан бир мақсади хазинага эришмоқлик бўлган девона эса бору йўқ сармоясидан – ҳаётдан ажралди.

Бошқа бир ривоятдаги бечора девона эмас, чапдаст савдогар эди. Унинг умри денгиз сафарларида ўтарди. Димоғига савдо мояси ўрнашиб олиб, сувга фарқ бўлиш ҳаёлига ҳам келмасди. Борган мамлакатда ўн кундан зиёд турмас, савдоси тугагач, яна сув узра йўл тутар эди. У денгизни ҳар хил офатлардан холи деб ишониб, йиллар оша шу зайлда сафар қилаверди. У Маккаи Мукаррама жойлашган ярим орол яқинидан бир неча марта ўтса-да, фарз амални бажариш лозимлигини ҳаёлига ҳам келтирмас эди. Кишилар унга ҳаж амалини бажариш ке-

рак, деб айтсалар-да, аммо бойлик орттириш ҳирси савдогарни у томон боришига йўл қўймас эди. Бир куни денгизда бўрон кўтарилди. У тушган кема гоҳ осмонга сапчир, гоҳ пастга тушиб кетар эди. Савдогар савдо ишларига фарқ бўлганидек, унинг кемаси ҳам денгизга чўкди. Ўзи эса катта бир балиққа ем бўлди.

Айрим биродарларимиз «Эмиратга бориб келдим», деб таассуротларини сўзлай бошлаганларида мен шу ривоятни эслайман. Улар «Эмират» деб атаётган Бирлашган Араб Амирликлари давлати Маккаи Мукаррамадан унча узоқ эмас. Ҳозир у ерга асосан тижорат мақсадида, бадавлатроқ кишилар эса сайру саёҳат ва дам олиш ниятида борадилар. Афсуским, ривоятдаги савдогар каби улўғ сафарга отланишни ҳаёлларига келтирмайдилар.

Дунё охиратнинг зироат майдонидир. Барча эътиборини дунё молига қаратиб, унга муҳаббат қўйиш жамият қонун ва низомларининг бузилишга сабаб бўлади. Ҳар қандай илғор жамиятнинг пойдевори адолатдир. Золимнинг зулм қилишига имкон бермасликдир. Қонунларни тўғри қўллашдир. Бу шартлар бажарилмаса, жамиятга зарар етади. Шунинг учун инсонларнинг кўнгли тўқ бўлиши, дунёга ҳирс қўймаслиги лозим. Шу туйғу инсонни ҳаромдан, ўғрилиқдан, зулмдан сақлайди. Аллоҳ ризолиги томон йўналтиради. Ибодат қилдиради. Ошиқи содиқ, фаол бир инсонга айлантиради. Инсон дунёга манманлик учун келмайди. У севги учун, бошқаларнинг меҳрини қозониш, махлуқотни яхши кўриш, яратилган нарсаларга шафқат, муҳаббат кўрсатиш учун келади. Кўнгилга эътибор қаратади:

одамларнинг кўнглини кўтаришга, хайрли дуосини олишга интилади. Акси бўлса-чи?

Шарафли ҳадис: «Кимнинг нияти охират бўлса, охиратни истаса, дунёни кўзи кўрмайди. Унга аҳамият бермайди». Натижада нимага эришадди? Унинг ишларини Яратганнинг ўзи ростлайди. Кўнглини бой қилади. Ҳузур-ҳаловат беради. Дунё моли унинг ҳузурига ўзи келади. «Агар бунинг тескариси бўлса-чи? Охиратни ўйламай, дунё молининг орқасидан елиб-югурган инсоннинг аҳволи нима бўлади? Аллоҳ унинг ишларини тўзғитиб ташлайди. Ишлари юришмай қолади. Камбағаллик хавфини икки кўзининг ўнгида гавдалантиради». Яъни «сен фақир бўлурсан», деган хавотир уни тинч қўймайди. Кўнгил бойлиги қайда-ю, бу хавотир қайда?! Мана шу кўнгил ғариблигидир ва бу ғариблик «Э воҳ, закот берма, хайрли ишлар қилма, мол ҳарж этма, хароб бўлурсан», деб васваса қилаверади. Оқибат эса...

Расулulloҳ (с.а.в.) марҳамат ила дейдилар-ки: «Кимнинг ҳиммати, истаги, васф этгани, орзу этгани, ўнгида ҳам, тушида ҳам такрорлаб турган нарсаси дунё бўлса, Аллоҳ ундай бандога охиратда менинг ёнимда кўшни бўлмоқликни ҳаром қилади!» Ақли бор одам учун бу ҳукм баданга минг-минг игна санчилгани кабидир. Охиратда Расулulloҳнинг ёнлариди бўлиш бахти қайда-ю акси – фожиа қайда?! Мадинаи Мунавварада бўлган, Пайғамбаримиз алайҳиссалом муборак қабрларини зиёрат қилиш бахтига етишган биродарларимиз бу ҳикматни чуқур англаб етишлари ва бошқа биродарларига англантишлари лозимдир.

Ҳикоятким, ҳазрати шайх Утбат ул-Ғулом (қ.с.) сайрда эқанлиқларида бир ҳурни кўрдилар. Ул Хур: «Ё Утба! Мен сенга ошиқман, ҳеч қачон мени қўйиб, бошқа аёлни истама. Токи мен сенга ҳаром бўлма-йин», – деди. Бу хитобга жавобан ҳазрат бундай дедилар:

– Мен дунёни уч талоқ қўйдим! Киши уч талоқ билан қўйиб юборганини қандоқ олгай?!

Мазкур ҳикматга ҳазрат Навоий байтлари шарҳ вазифасини ўташи мумкин (мазмуни): **«Эй одам, асл ёр висолига етишмоқни истасанг, дунё келинчагини талоқ қил»**, дейилмоқдан муддао: агар жаннатни истасанг, жаннатда Аллоҳ висолига етишмоқ ниятинг бўлса, у ҳолда бойликка кўнгили қўйма, ундан ажрал. Дунё молидан бенасиб қолиш баъзи одамларга фожиа бўлиб туюлади. Аслида эса жаннатни йўқотиш фожиадир. Охиратнинг маҳри – дунё молига кўнгили қўймаслик, уни тарк қилишдир. Дунёга алданган одам охиратга қўллари бўш кетадими, Искандар Зулқарнайнинг васияти мисолдир.

Иқлимларни фатҳ этувчи Искандар жаҳон мулкининг тождори бўлди. Унинг тасарруфига кирмаган ер қолмади. Денгизу қуруқлик, ҳўлу қуруқ унинг фармонида эди. Осмон гумбази устида хутба ўқиб, адолат муҳрини юлдузларга урди.

Унга қуллуқ қилишни шоҳлар орзу қилиб, шу билан фахрланар эдилар. Хулқ-атвори ҳикмат билан зийнатланган эди. Зотида Жамшидлик нишонаси бўлиб, жаҳонни кўрсатувчи жом унинг кўзгуси эди. Етти иқлимни забт этган ва етти осмонга ҳукми ўтар эди. Шундай саодатманд шоҳ оламдан ўтар вақтида шундай бир ожизлик ва бечораликка учради-ки, на

ҳакимларнинг ва на табибларнинг тадбири фойда берди. Барчалари бу яшил дунё боғида қолиб, у қора тупроқ сари кетди. У ўзининг бу ҳолатидан ичидан ўртаниб, бундай сўз айтди:

– Мен хору залиллик билан бу оламдан кетар эканман, мен учун сафар ноғораси чалинар экан, кимки ор-номус шартини сақламоқчи бўлса, унга менинг шундай васиятим бор: вақтики мендаги муқаддас бўстон қуши муқаддас маскан айвони сари учса (яъни, жоним узилса), оҳу фарёд билан оламни қора қилиб, хобгоҳимга тобутимни солсангиз ва қабр томон юрсангиз, тобутнинг ёнидан бир қўлимни чиқариб қўйинг. Токи одамлар бу қўлимга ибрат кўзи билан қарасинлар. Билсинлар-ки, етти иқлимнинг шоҳи, етти осмон сирларининг огоҳи жисмида жон йўқ ҳолда бу дунёдан бўш қўл билан бормоқдаман. Кимки жаҳон мулкига эга бўлишни ҳавас қилса, шу бўш қўл унга ибрат бўлсин!

Бу баён сўнгидаги шоирнинг «Эй Навоий, бу дунёдан қўлингни торт», деган хитоблари бизларга ҳам қаратилгандир. Дунёдан қўлни тортиш шоирнинг шунчаки баландпарвоз сўзлари эмас. Ҳазрат Навоийнинг бадавлат оилада туғилганлари, кейинчалик ўзлари ҳам жуда катта мол-мулкка эга бўлганлари маълум. 1481 йили шоир бор мол-дунёсидан воз кечиб, хайрия, яъни вақф мулкани ташкил қилганлар. Бу мулкдан тушган даромаднинг катта қисми таълим муассасалари, мусофирхоналар ва дарвешлар, қаландарлар, камбағаллар, муҳтожлар, етим-есирларнинг эҳтиёжини қоплашга қаратилган. Бошқа бири қисми эса илм-фан ва адабиётни ри-

вожлантиришга сарфланган. Ҳиротда ва бошқа шаҳарларда ҳазрат Алишер Навоийнинг шахсий ташаббуслари ва ва маблағлари билан мадрасалар қурилган ва моддий томондан таъминланган. Машҳур тарихчи Хондамирнинг маълумотига кўра, 40 работ, 17 масжид, 10 хонақоҳ, 9 ҳаммом, 9 кўприк, 20га яқин ҳовуз қурдирганлар. Хусусан, Ҳиротдаги «Ихлосия» ва «Низомия» мадрасалари, «Халосия» хонақоҳи, «Шифоия» тиббиёт муассасаси, Марвдаги «Хусравия» мадрасаси, Машҳаддаги «Орул-ҳуффоз» хайрия биноти каби иншоотларни қурдирганлар («Ихлосия» ва «Низомия» XIX асрда Англия ва Россиянинг Ҳирот учун олиб борган жанглари пайтида бузиб ташланган).

Эгалланган илм ва амал бирлиги, сўз ва иш бирлиги деб шунга айтадилар.

Киши бойлик эмас, ҳақиқат изловчиси бўлса, уни қаерда топса, олишга интилса, ҳақиқий бойликка эришган бўлади. Пулнинг фойдаси савдогарни қувонтирганидек, обиднинг ибодати ҳам обидни севинтиради. Пул севгисига мубтало бўлганлардан бир нарса сўрамаслик тавсия этиладиким, улардан нимадир сўраш – қутурган ит олдидан таомини олиш кабидир. Олмонларда «Пул бераман, десанг, шайтон ҳам рақсга тушади», деган мақол бор. Лев Толстой пулни қулликнинг бир кўриниши деб таърифлаган. Чиндан ҳам хаёли ҳамиша пул билан банд бўлган одам пулнинг қули ҳисобланади. Одамзот орасидаги қулдорлик йўқолган аммо пул қулдорлиги мавжуд ва у қиёматга қадар ҳам йўқолмайдиким, бу қулликдан ғоят эҳтиёт бўлмоқ жоиз. Қулдорлик замонларида

сахий бойлар кулларига эрк берганлар. Бироқ пул кулдорлигида бундай марҳамат йўқ. Шу боис ҳам қадим файласуфи Софокл: «Пул – инсоният гарданидаги энг катта тавқи лаънатдир», деган. Ажаб! Ажаб! Биз ана шу тавқи лаънатни севамиз-а!! Кишини юксалтирадиган пули, мансаби эмас, балки иймони ва илмидир. Чунки пулни ишлата-ишлата адо қилади, иймон билан илм тугамайди. Пулни ўғирлатса, хонавайрон бўлади, иймони ва илмини эса ҳеч ким ўғирлай олмайди. Шунга кўра, Аллох муҳаббатига суянган кимса йиқилмайди, мол ва мансабга суянган киши эртами кечми суянчиқсиз қолгандаги аҳволини ўйлаб қўйсин. Моддий аҳли пулга севинади. Иймон ва умид ҳақиқий инсонни севинтиради. Моддий ўлим – охиратга қайтишдир. Иймон аҳли учун эса ўлим йўқ.

Дунёдаги яралмиш ҳар бир нарса, фақат буюмлар эмас, ҳатто туйғулар ҳам аҳамиятли ва аҳамиятсиз деб икки турга бўлинади. Аллоҳга ишқни, ота-она, оила, дўстларга муҳаббатни аҳамиятсиз деб ҳисоблаган кишини аҳмоқ дейдилар. Бойликка муҳаббатни аҳамиятли деган кимса янада аҳмоқроқдир. «Мен мол ва дунёга амр қилдимки, эй дунё, сен менинг дўст бандаларимга хор ва эътиборсиз бўлгин. Токи уларнинг меҳр ва муҳаббатлари сенга эмас, менга мойил бўлсин» (*Ҳадиси қудсийдан*). Ҳа, агар Аллоҳнинг наздида мол-дунёнинг қадри заррача бўлса эди, уни аввал пайғамбарларига, сўнгра авлиё ва анбиёларга раво кўрган бўларди. Мол-дунёга ҳирс қўйишдан ва унинг фитналаридан барчаларимизни раббимиз Аллоҳ ўз паноҳида асрасин!

Аллоҳ таоло Жаброил алайҳиссалом орқали расулига: «Агар расулим бойликни хоҳласа, Макка атрофидаги тоғларни олтинга айлантириб бераман», деб билдирганида Пайғамбаримиз алайҳиссалом бу таклифни қабул қилмадилар. Фоний дунёдан кўра боқий охиратни, умматлари ғамини афзал кўрдилар. Бир киши Расулуллоҳга (с.а.в.) юмшоқ тўшак ҳадя қилди. Ўша кеча Фаҳри олам (с.а.в.) қаттиқ уйқуга кетиб, таҳажжуд намозига тура олмадилар. Шу боис «Энди бу тўшакда ётмайман, бу тўшак мени намоздан қолдирди», деб эгасига мулойимлик билан тушунтириб, ташаккур айтиб, қайтариб бердилар. Расуллоҳ (с.а.в.) шолча устига битта бўз ёпинчиқ матони ёпиб, ухлардилар (олдинги суҳбатимизда бўйра устида ётганларини баён этиб эдик). Ҳатто шу даражада оддий ва камтарона ҳаёт кечирардилар-ки, баъзан аҳли аёлларига бир оз малол ҳам келарди. Ҳазрати Фотима онамиз (р.а.) оталаридан: «Ҳасан ва Ҳусайн жуда ҳаракатчан ва шўх, уларга қарашга кучим етмай қоляпти», деб ёрдамчи сўраганларида Аллоҳнинг расули (с.а.в.) дедилар-ки:

– Қизим, истасанг икки ёрдамчи берай. Лекин шуни билгин-ки, айна замонда икки дунёда ҳам роҳат топишинг қийиндир. Бу дунёда қийналгинки, у дунёда роҳат оласан.

Бошқа бир ривоятда ҳазрати Фотима онамиз (р.а.) тегирмонда ун туйишдан, қудуқдан сув тортиб чиқаришдан қабариб кетган қўлларини оталарига кўрсатиб у Зотдан ёрдам истаган эдилар. Расулуллоҳ (с.а.в.) қизларига дедилар-ки:

– Аҳли иймон бундай фақир яшар экан, Бадр шаҳидларининг етимлари паришон ҳолда эканлар, сен қайси юз билан мендан ёрдам сўраяпсан?

Пайғамбаримиз (с.а.в.) ҳазратларининг масжидлари ёнида «Хужраи саодат» деб аталадиган аҳли байт-ларининг хоналари бор бўлган. Уммавийлар даврида масжид кенгайтирилаётган вақтда ўша уй бузилади. Бу ишдан мусулмонлар йиғлаб: «кошкйди, «Хужраи саодат» бузилмасайди, уни кўриб одамлар ибрат олсайди», деб афсусланган эканлар. Узунлиги уч аршин, эни бир аршин келадиган, яъни битта каравот сиғадиган кенгликдаги уйчада бир киши бемалол ётиши, икки киши сиқилиб қолиши мумкин бўлган.

Айниқса, бугунги кунда, данғиллама иморатлар қуриш авжга чиққан замонда: «Эй кўнгил! Данғиллама иморатларни кўрганингда уларга ҳавас қилма, «Хужраи саодат»ни эсла!» деб хитоб қилиб туришимиз керакка ўхшайди. Сароймонанд қурилган янги уйига кўчиб ўтган бир йигит домла-имомларни эҳсон дастурхонига чорлаб деди-ки: «Расуллулоҳ ҳаётларини ўқиб, ўрганиб ўйланиб қолдим: бу данғиллама иморатни қуриб исломий жиҳатдан тўғри қилдимми?» Савол ниҳоятда жиддий эди. Бироқ, меҳмонлар гапни ҳазилга буришди: «Бизларни тез-тез меҳмонга чақириб турсангиз динга ҳеч бир зарари йўқ». Жавобни айтиб кулдилар. Биз эса «Эй кўнгил, сен бу гапга кулма!» дедик. Данғиллама иморат қуришнинг динга зарари йўқ. Аммо ҳар бир нарсанинг меъёрини сақлаш афзал. Мусулмонлар чакка ўтиб ётган эски кулбаларда яшамасликлари керак. Озода, кенг ва ёруғ, иссиқ уйларда истиқомат қилишлари лозим. Бироқ, узунаси эллиқ, эни ўттиз қадамли хоналар қуришдан фойда борми? Иморатда бир оила яшагани ҳолда, қирқ хона қуришдан наф

борми? Ўзига зарур миқдорда кераклисини қуриб, ортиб қолган маблағига камбағал қариндоши ёки қўшнисига биттагина хона қуриб берса савоб эмасми?

Имкони бўлмаган кишининг фақирона ҳаёт кечириши табиий. У шундай яшашга мажбур. Бироқ, тўкин-сочин яшашга имкони бўла туриб, камтарона, оддий яшаб ўтган кишининг ҳаёти аҳамиятли ва ибратли бир ҳодисадир.

Пайғамбаримиз алайҳиссалом шундай яшадилар.

Саҳобаи киром ҳам шундай яшадилар.

Ҳазрати Умар (р.а.) ҳаётларидан ҳикоя: Рум элчиси Мадинаи Мунавварага сиёсий мулоқот учун келди. Элчи одамлардан халифа ҳазрати Умарнинг яшайдиган саройини сўради. Одамлар: «Халифанинг саройи йўқ. Лекин унинг порлаган кўнгил саройи бордир. Унинг бу дунёга оид, фақат фақирлар ва ғариблар сиғинадиган кулбаси бор», деб жавоб қилдилар. Бу сўзларни эшитган элчи ҳайрат ва даҳшатга тушди. Мол-мулкани, от-уловини, ҳадяларини унутиб, ҳазрати Умар Форукни излай бошлади. Учраган одамдан халифани сўрайверди. Ҳайрат билан ўз-ўзига: «Демак, дунёда шундай ҳукмдор ҳам бор экан-да! Худди руҳ каби қолганларнинг кўзидан узоқда эмиш», деди. Ниҳоят бир араб аёл: «Сиз излаётган халифа, ҳов анави хурмо дарахтининг соясида ухлапти. Одамлар уйларида, ётоқларида ухлар эканлар, халифа қумнинг устида истироҳат қилмоқда. Бориб хурмо дарахтининг соясида ётган зулли илоҳийни (Ҳақнинг соясини) кўринг», деди.

Уйқуда ётган халифа Умар элчининг кўнглига ҳайбат, руҳига шодлик солди. Элчи яна ўзи-ўзи-га: «Мен императорлар билан бирга бўлган ва улар қаршисида обрўга эга бўлган бир инсонман. Лекин улардан биронтаси ҳам ҳайбатли эмас эди. Бу халифа қурол-яроғсиз, кўриқчиларсиз ерда ётибди. Мен ухлаётган бу кишининг қаршисида титраб турибман. Нега шундай бўлмоқда? Демак, бу ҳайбатни Ҳақдан олган бўлса керак. Бу ҳайбат эски ҳирқа кийган бу кишининг ҳайбати бўлмаса керак», деди.

Рум элчиси бундай руҳий туғёнлар ичида экан, халифа Умар уйқудан уйғондилар. Элчи таъзим билан халифага салом берди. Халифа алик олдилар. Самимий ва сеҳрли сўзлар сўзлаб, юраги така-пука бўлиб турган элчини жон саройига киритиб, ҳузурга қовуштирдилар. Шундан кейин ўзини халифага бегона деб билган элчи ул зотнинг дўстига айланди. Халифа билан қилган суҳбатидан дунёни, ўзлигини, элчилигини унутди...

Бошқа асҳоби киромлар ҳам шундай бўлганлар. Ҳазрати Али – халифа, Абдуллоҳ ибн Масъуд, Салмони Форсий ҳазратлари ҳам шаҳар ҳокими бўлганлар. Лекин яшаш тарзларини ўзгартирмаганлар. Ҳокимликка ҳос шинам хоналарда ётмаганлар, дабдабали либослар киймаганлар. Бошқа мусулмонлар қандай бўлсалар, улар ҳам шундай бўлганлар. Буларнинг асосида бир туйғу бор эди: дунёни кўзга илмаслик, аҳамият бермаслик! Унинг мол-мулкига, роҳат-фароғатига асир бўлиб қолмаслик! Охиратни исташ ва унга рағбат қилиш. Аллоҳнинг ризоси ҳақида ўйлаш ва ризосини қозониш учун ҳаракат қилиш. Тунларни ибодат ва кўз ёшлари билан ўт-

казиш. Кундузлари елиб-югуриб халқ хизматини қилиш, **бошқаларнинг дуосини олмоқ, лекин мол-мулкни олмаслик!** Қўл остида бошқаларнинг ҳақ ва ҳуқуқидан фойдаланиш имконияти бўла туриб, ўз манфаати учун фойдаланмаслик ва содда ҳаётни давом эттиришни зуҳд-зоҳидлик дейдилар. Охират муҳим. Мўъмин учун уни назардан қочириш, инкор этиш асло мумкин эмас. Зоҳидлик туйғуси шу сабабли аҳамиятли. Фарзандларимизга «Зоҳиджон» деб чиройли исми бежиз севиб қўймаймиз... Баъзи биродарларимиз шундай исмларни зурриётларига қўядилару бироқ, ўз кўнгилларини дунё бойлигидан узишни ўйламайдилар.

«Аллоҳ бир бандани севса, уни дунёдан асрайди. Худди сиз беморингизга сувни таъқиқлаганингиз каби». Пайғамбаримиз алайҳиссаломнинг бу ҳикматлари ажиб гўзалдир. Сув – ҳаёт манбаи. Лекин маълум пайтда бемор учун хатардир. Дунё ҳам солиҳ банда учун хатар. Аллоҳ солиҳ бандасини бу хатардан Ўзи асрайди. Бойликка алданиб қолмаслик, уни аҳамиятсиз нарса деб билиш бунга бир ишорадир. Бир киши Расулуллоҳнинг (с.а.в.) ҳузурларига келиб деди:

– Ё Расулаллоҳ! Менга бир амал ўргатинг-ки, уни бажарганимда Аллоҳ мени яхши кўрсин, инсонлар ҳам яхши кўришсин.

Расулуллоҳ (с.а.в.) марҳамат қилдилар:

– Бу дунёдаги нарсаларга аҳамият берманг. Аллоҳ сизни яхши кўради. Инсонлар ёнидаги нарсаларга аҳамият берманг, инсонлар сизни севади».

Қудсий ҳадисда Аллоҳ бандаларига хитобан деди-ки: «Эй дунё аҳли! Кимки дунё ҳузур ҳаловатини

талаб қилса, унинг маърифати йўқлиги, кимки ўт-кинчи неъматни, тугайдиган ҳаётни ва битадиган роҳатни яхши кўрса, у ўзига жабр қилгани, Раббисига гуноҳкор бўлгани, охиратни унутганидир ва дунё у одамни алдагани белгисидир». «Эй Одам фарзанди! Охиратинг учун сен гўё эртага ўладигандек амал қилгин. Мол-матохни дунёда абадий турадигандек жам қилмагин». Чунки «у кунда на мол манфаат берар ва на болалар». Ҳа, айнан шундай! Қиёматда иймон ва солиҳ амалдан бошқа ҳеч нарса фойда бермайди. «Магар ким Аллоҳ ҳузурига тоза қалб ила келса, ўша манфаат топар» (*Шуаро сурасидан*).

Ривоятким, басир ва сўқир ҳамроҳ эдилар. Иттифоқо кўрнинг қўлидаги қамчиси тушиб кетди. У отидан пастга тушиб, ерни пайпаслаганича қамчисини қидирди. Бу онда бир захарли илон тун совуғи таъсирида карахт бўлиб, қотиб ётарди. Кўр одам уни қамчи деб ўйлаб, қўлига олди-да, отига минди. Кўзи очиқ одам унинг қўлидаги илонни кўриб, қичқириб юборди:

– Дўстим! Қамчи деб хаёл қилиб қўлга олганинг захарли илон-ку! Ташла!

Сўқир: «Қамчин ниҳоятда гўзал бўлса керак-ки, ҳамроҳим унга ишқибоз бўлиб, алдов йўли билан мендан тортиб олмоқчи», деб ўйлаб, аччиқланди:

– Сен қандай ҳасадгўй дўстсан ўзинг! Аллоҳ менга янги қамчинни раво кўрганда, бир алдов билан тортиб олмоқчимисан?

– Эй азиз дўстим, сендан қамчин тама қилаётганим йўқ, – деди басир. – Ҳамроҳликнинг шартларидан бири – йўлдоши хатарда бўлса, уни хабардор қилишдир. Мен шу бурчимни адо этияман, холос.

Кўзи очиқ одам ҳақ гапини сўқирга маъкуллата олмади. Йўлда давом этдилар. Бир оздан кейин куюш кўтарилиб, кун қизиди. Илон жонланди-ю кўрнинг кўлини чакди ва уни ҳалок қилди.

Агар бу ривоятни ҳаётда юз берган воқеа сифатида қабул қилсак, кўзи ожиз биродарларимизни ранжитган бўламиз. Ривоятда «сўқир» дейилганда иймони, қалби ожиз бўлгани туфайли дунё молига алданиб қолган нодон назарда тутилган. Аслида манзилга бехатар етиб бормоқ учун отга чиройли қамчи уриш шарт эмас. Оддий хипчин ҳам кифоя қилади. Лекин кўнгил чиройли отни ва чиройли қамчинни талаб қилаверади. Ҳаётимиз ҳам шундай. Яшаш учун унча зарур бўлмаган нарсалар учун хатто жонимизни хатарга қўямиз. Биз ўғриларни «жиноятчи» деб айблаймиз. Ҳолбуки, ўғирлик унинг касби. Жонини хатарга қўймаса, тирикчилиги ўтмайди. Лекин биз, тўғрилар-чи?

Бир сайёҳ саҳрода адашиб қолди. Ейишга таоми, ичишга суви қолмай, «энди ўладиган бўлдим», деб тушкунликка берилган пайтда кўзига узоқдаги хум кўринди. Умид унга куч бериб югурди. Шунчалар югурди-ки, жони ҳалқумига келиб қолди. Бироқ, етиб бориб қараса-ки, хум сувга эмас, олтинга тўла экан! Бунга кўриб шунчалар изтиробга тушдики...

Ҳаётда шундай бойлик топиб олишни орзу қилиб яшайдиганлар топилади. Лекин инсонни хушнуд қиладиган нарса олтинга жавоҳир эмаслигини ҳамма ҳам ўйлаб кўрмайди. Бойлик, кам-кўп миқдоридан қатъи назар, ҳаёт кечириниш учун бир восита холоску? Агар одам саҳродаги адашган сайёҳ ҳолига тушса, бир пиёла сув учун бир қоп олтини бўлса-да, бе-

риб юбормайдими? Инсонни бир қоп олтин эмас, томоғидан ўтган бир қултум сув ва бир тишлам нон севинтиради. Хорун ар-Рашиддан сўрадилар:

– Эй подшоҳим, тасаввур қилингким, саҳрода ёлғиз қолиб, ташналиқдан азобланыпсиз. Бир қултум сув эвазига нима берасиз?

– Ҳазинамнинг ярмини бераман, - деди ҳукмдор. Яна сўрадилар:

– Ичга кирган бир қултум сувнинг чиқиб кетмоғи ҳам бор. Бунинг учун нимани бағишлар эдингиз?

– Ҳазинамнинг қолган ярмини бахш этгум.

– Ҳукмдорим, у ҳолда барча бойлигининг қадри бир қултум сув қадрига тенг эканда, а?

Бизнинг бир хавотиримиз борким, бойлик орттиришга даъват этаверади. Бу – эртами, индинми, кутилмаганда бор-йўғидан ажраб, қашшоқланиб қолиш хавотири. Ҳолбуки, Одам фарзанди ўзига фақирлик етаётганини билса, Қудсий ҳадисдаги амрга риоя этмоғи, яъни фақирликни «солиҳ бандалар каби «хуш келдингиз!» дея қарши олиши» даркор. Инсон табиати ғалати: у бойлигини йўқотса қайғуради, аммо ҳаётининг кунлари мангуга йўқолаётганлиги билан иши йўқ. Билмаймиз-ки, қашшоқлик – ожизликдан келиб чиқади. Аллоҳ огоҳ этади-ки: «Эй Одам фарзанди! Фақирликдан бўлган хавфинг дўзахдан бўладиган хавфни дилингдан чиқариб юборади. Дунё ишларида қилинадиган кўп ва узоқ орзу-ҳаваслар охираат ишларини қилишдан тўсиб қўяди. Дунё молига муҳаббат менинг муҳаббатимни дилингдан чиқаради» (Ҳадиси қудсийдан).

Қадим замонларда турли мамлакатларда бадавлат одам вафот этганида бойлигидан бир қисмини

хам кўшиб кўмганлар. Лекин лаҳад куртлари бу тилла ва жавҳарларга тегмаганлар, балки ҳаётлик пайтида бойликка тўймаган шу бойлик эгасининг кўзларини еганлар. Подшоҳнинг тантилиги тутиб бир одамга: «Тила, тилагингни», деганда у одам бир косача узатиб: «шуни тиллага тўлдириб беринг», деб сўради. Подшоҳ озгинагина нарса сўраганидан уни нодон фаҳмлаб кулди. Косача ўн-ўн беш тилла танга билан тўлади, деб ўйлади. Аммо мўъжиза юз бериб, хазинадаги барча олтину жавоҳир солинсада, косача тўлмади. Охири подшоҳнинг ҳеч нарсаси қолмагач, мўъжизанинг сирини сўради. «Бунда ҳеч мўъжиза йўқ», деди у одам ва косачанинг тубидаги КЎЗнинг суратини кўрсатди. Кейин шу кўз устига ярим сиқим тупроқ ташлаган эди, косача ўн танга билан тўлди. Қиссадан хисса шуки, бойликка тўймаган кўзни тупроқ тўлдиради.

Дунё вафосизликдан иборатдир. Шоир айтмоқчи: «Ким кутар сендан вафони, ёлғон дунё сен эмасми?» Дунё берган омонатини тезда қайтариб олади. Бир кун кўкка кўтарса, эртаси куни юзтубан йиқитади. Дунё бир соя кабидир, уни ушламоқчи бўлсанг, олдингга тушиб қочади. Унга эргашиб сарсон саргардон бўлгунча умр ўтиб кетади. Дунёга кўнгил қўйиш ҳаёсиз аёлга кўнгил қўйиш кабидир. Бу ишқ инсонни бир куни юзтубан қилади. У доимо қалбга васваса солади. Сўнгида инсонни бор-йўғидан айиради.

Ўлимнинг маъносини билганлар фоний дунёнинг лаззатларига, йўлчиликнинг маъносини билганлар эса меҳмонхонадаги ўйинларга алданмайдилар. Бутун фоний дунёнинг ноз-неъматлари бир кишининг қўлида тўпланса-ю бу одам минг йил

яшаса бундан нима фойда бор? Охир-оқибат бора-диган жойи тупроқ туби эмасми? Шарафли хадис: Расулulloх: «Асло ўликлар ёнида ўтирманглар», дедилар. Саҳобалар: «Эй Аллоҳнинг расули, бу ўликлар кимлар?»-деб сўрадилар. Пайғамбаримиз алайҳиссалом дедилар:

– Ўликлар – бу дунёга кўнгил кўйганлардир.

Киши ўликлардан фарқи бўлмаган ғофилларга кўшилса, уларнинг кўлидаги ўлим заҳарини ўзи билмаган ҳолда ичган бўлади. Шу тарзда унинг қалби ҳам ўлик қалбга айланади. Ягона йўл – маънавий жиҳатдан тирик бўлганлар билан яқинлашишдир. Муз сотувчи Жунайд Бағдодий (қ.с.) ҳазратларига рўпара келиб: «Сармояси эриб бораётган инсонга ёрдам беринг», деб нидо қилди. Ҳазрат бу нидони эшитиб, маъносини англадилару ҳушдан кетдилар. Нединким, аслида ҳар бир одам бу дунёда сармояси эриб бораётган бир бечорадир. Шундай экан, ҳар биримиз ўз кўнглимизга хитоб қилайлик:

– Эй кўнгил! Дунё сармоясини охират сармоясига олиб борувчи восита сифатида кўрмас экансан, бу дунёдаги амалларинг шайтонларга ем бўлишда давом этаверади. Натижа эса ғам-алам ва алданишдан иборатдир. Исроф тентаклиги ва марҳамат йўқсиллиги фоний дунёнинг бош балосидир, охиратда эса азоб сармоясидир. Ўтган кунларинг моҳиятини ўзгартириб бўлмайди. Келажагинг моҳияти эса шубҳалидир. Он бу ондир. Бу оннинг кўнгил ва пешона терларини ҳаёт тупроғига эка олсанг, инша Аллоҳ, охиратинг ёруғ бўлғувсидир.

Инсон дунёга шўнғиш билан уйқуда қолади. Буни «ғафлат» деб атаймиз. Ҳаққа кўнгил берганларгина

ғафлат уйқусидан уйғона оладилар. Кўнгил бойлик ҳавасидан узилмағунича киши Ҳаққа астойдил руку ва сажда қилолмайди.

Аллоҳ бандага бойлик бериш билан зиммасига оғир масъулиятлар ҳам юклайди. Барча бойларни адашганлар, алданганлар, дея олмаймиз. Шукрки, ҳалол топиб, ҳалолга ишлатаётган бойлар қадимда ҳам бўлишган, ҳозир ҳам борлар. Бойликни имтиҳон, дедик. Шунинг баробаринда камбағаллик ҳам имтиҳондир. Аллоҳ бандаларни синаш учун бирига кўп, бирига эса оз берганини Ўз Китобида зикр этган. Шунга кўра, камбағалдан сабр ва шукр талаб қилинади. Бойларга ҳасад билан қарашдан тўхтатилади. Сир эмас, бойликка эга бўлмаганларнинг кўпчилиги бойлик эгаларини ёмон кўрадилар. Бу нафратларини айримлар ичларида сақлайдилар, айримлар ошқора билдириб турадилар. Ўтган асрдаги ўктабр тўнтаришидан кейин бу нафратлар юзага чиқиб, ёмон оқибатларга олиб келди. «Йўқолсин бойлар, яшасин камбағаллар!» деган шиор амалга ошиб, бойлар йўқолди, барча ёппасига ҳам моддий, ҳам маънавий камбағалга айланди. Совет замонида закот, эҳсон, мурувват... каби гўзал хулқлар унутилди. Қирқ беш йиллик умрим совет замонида ўтиб бировнинг бировга закот берганини эшитмадим. Кимдир яширин ҳолда берган бўлса, Аллоҳ бу мурувват эгасидан рози бўлсин!

Аллоҳнинг ҳар бир ишида ҳикмат бор. Кимгадир бойлик бермабдими, бу одам ўзини бечора, ҳокисор деб англамасин ва атрофга аламзадалик билан боқмасин. Агар бирон қариндоши ёки биродари ҳаром йўл билан бойиётган бўлса, бу йўлдан

қайтаришга уриниб кўрсин. Ҳалол йўлдагиларга эса хавас билан боқсин. Фарзандларини уларга ўхшатиб тарбия қилсин.

Мазкур рисолани бой биродарларимиз ҳам ўқишар, деган умидда уларга айрим нарсаларни эслатиб ўтишни жоиз деб билдик. Агар бу нарсаларни билсалар, нур аланнур, такрорлаш ўрнида қабул қиларлар:

Аллоҳ таборак ва таоло огоҳ этади-ки: «Эй Одам фарзанди! Ўзим берган мол-дунёдан ҳақимга закот ажратиб, фарзимни адо этмасанг, фақир ва мискинлар ҳақини ушлаб турадиган бўлсанг, билгил-ки, мажбуран мол-дунёнгни тортиб оладиган золимларни юборурман. Улар қўлига ўтиб кетган молинг учун сен ҳеч қачон, ҳеч қандай савоб ололмайсан» (*Кудсий ҳадисдан*). Кучли кишининг заифларга илтифоти унга зийнатдир. Хасислик билмайдиган бадавлат киши тўғрисида ҳам шуни айтиш мумкин. Бадавлат киши хасис бўлмаса, унга бу зийнат бўлиб тушади. Ҳузур-ҳаловатни ўз олдига асосий мақсад қилиб қўймайдиган бойликнинг эса ҳеч бир ёмонлик ери йўқлигини яна таъкид этамиз. Ҳикмат аҳлидан яна таъкид-ки: «Мол умр осойиши учундур, умр мол жамъ этмак учун эрмастурур». Бойнинг бир кўзи ҳамиша фақирда бўлиши ва бир қўлини фақирга бериши талаб этилади. Ҳикмат-ки: «Фақирдан юз ўтирган бойнинг кўзлари хоин кўзлардир. Фақирдан қўл тортган бойнинг қўллари хоин қўллардир».

Бугунги кунда бойларнинг саҳоватларини кўриб турибмиз, узоқроқдагиларни эшитяпмиз. Барчаларини дуо қиламиз: Аллоҳим, ваъдангга мувофиқ, бу Саҳоват эгаларининг ажрларини бер!

Лекин бу борада бир мулоҳазамиз ҳам бор. Кўп биродарларимиз саҳоватни асосан масжидларнинг беағига қаратяптилар. Ҳолбуки, масжидни ҳаддан ташқари безаш ҳам бидъат ҳисобланади. Нединки, Аллоҳ масжиднинг беағига эмас, масжидга қадам босиб келганларнинг қалбига қарайди. Бир масжидда имом саҳоватли биродаримизни гилам берганлари учун дуо қилдилар. Албатта, бу иш таҳсинга лойиқ. Лекин шу масжид гиламга муҳтож эмас. Шу қадар гилам ва кўрпачалари кўп-ки, икки қават солинса ҳам ортиб қолади. Шу биродаримиз саҳоватларини боғчагами, мактаб ёки шифохонагами қилсалар нақадар гўзал бўлар эди! Фақат масжид қуриш ёки безаш билан инсоният иршод бўлмайди. Илмга ўзини бағишлаганларга ёрдамлашиш, илм аҳлининг халққа нафи тегадиган асарларини нашр этишга кўмаклашиш ҳам ғоят савобдир. Бу Аллоҳ наздида ёрдамларнинг энг яхшисидир. Айрим китоблар қиммат бўлгани сабабли илмга рағбати бор ёшлар сотиб ололмайдилар. Агар шу китоб саҳоватли бойнинг маблағига чиқарилса, қанчалар савоб иш бўларди. Афсуски, ҳозирча биз бундай савобга эришган бойларни кўрмаймиз. Мактаб кутубхоналарига китоблар совға қилаётган ҳиммат эгалари ҳам бармоқ билан санарли даражада кам. Довруғи етти иқлимга татийдиган тўйлар қилинади. Ўнлаб, ҳатто юзлаб одамларга зар чопонлар кийдирилади. Ҳолбуки, бу чопонларни бирон киши бирон марта киймайди. Шунинг ўрнига шу одамнинг аввало ўзига, хонадонига нафи тегадиган беш-ўн китоб совға қилингани аълороқ эмасмикин? Дейлик, меҳмон тўйдан эсдалик сифатида тақдим этилган «Тафсири

ҳилол», «Ҳадис ва ҳаёт» ёки бошқа бир китобни уйига олиб бориб ўқиса, фойдаланса, тўй эгасига савоби тегади-ку? Олиб бориб, ташлаб қўйиладиган чопондан қандай савоб унади? «Олам олим билан тирик, олим бўлмаса олам қоронғуликда қолади», дейдилар. Келажакда мунаввар олим бўлиб етишувчилар бугун турли даражадаги мактабларда ўқияптилар. Шу мактабларга ҳиммат қилиш олимлар тарбияси учун хизмат ҳисобланади. Бу ҳам садақатул жориянинг бир кўринишидир.

Бир латифа борким, кўнгилларига оғир ботмасин: Бир одам фарзанд кўрган эди «Хотининг нима туғди?» деб сўрадилар. «Камбағалники нима бўларди ё ўғил ё қиз-да», деб жавоб берди у. Бу гапдан ажабланиб сўрадилар: «Ия, бойлардан нима туғилади?» «Бойлардан бевош, бемаъни, бефаросат туғилади», деб жавоб қилди у. Ҳа, кишига малол келадиган гап бу. Аммо начора, латифанинг замирида ҳақиқат ҳам бор. Фақат изоҳким, бойнинг боласи бевош, бемаъни, бефаросат бўлиб туғилмайди. Балки бойлигидан ғурурланувчи ота-онанинг айби туфайли бемаъни, бефаросат, бевош қилиб тарбияланади. Ўтган аср бошларида Маҳмудхўжа Бехбудий ҳазратлари «Падаркуш» деган сахна асарларида фарзандига илм ва тарбия беришни истамаган бойнинг фожиасини ёзган эдилар. Не ажаб ва не афсуски, ўшанга ўхшаш ҳодисалар ҳозир ҳам учраб турибди. Бузуқлар, гиёҳвандлар орасида бойваччаларнинг кўплигидан фақат жамият озор чекмайди, энг аввало ўша ота-оналар азобланишади.

Давлат ҳаммага ҳам ярашади, аммо укув-идрокли донишманд кишига у кўпроқ мос бўлади. Давлат но-

дон билан фақат ёнма-ён туради халос. Бироқ, у доно билан ҳақиқий гўзаллик касб этади. Жоҳилларнинг дунёга берилишлари ёмон. Олиму донолар берилсалар, янада ёмонроқ. Бой одам фарзанд тарбиясида шу ҳақиқатларни унутмагани дуруст.

Мол-дунёси кўп одамнинг дўстлари, оғайнилари ҳам кўп бўлиши барчага маълум. Айрим бойлар бу билан фахрланадилар, аммо билмайдилар-ки, буларнинг ярмидан кўпи «манфаат дўстлари»дирлар. Киши дўстга зор бўлган куни хор айлайдиганлар ҳам айнан шу «манфаат дўстлари»дирлар. Агар қўлимиздаги танганинг бир томонига «Дунёга берилганнинг дўстлигига ишонма», деб ёзилса, иккинчи томонига «Бой бўлганинг учунгина сенга интилувчилардан эҳтиёт бўл», деб ёзиб қўйиш керакмикин? Бу ҳақда ҳикмат: «Мол дунё баъзи кишининг маҳбубаси ва маъшуқасидир. Маъшуқа қаерда бўлса, ошиқлар унга бош эгадилар. Маъшуқа, яъни мол-дунё кишининг қўлидан кетса, ошиқлар у кишининг яқинига йўламайдилар. Кўрмайсизми, гул ўз этагига зар тўлатиб ишва-карамлар билан булбулга кўринса, булбул гулга шайдо бўлиб, минг оҳанг билан унинг мадҳини сўзлайди. Гул кесилиб, фақат шохи ва барги қолса, булбул унинг отини ҳам атамайди».

Юқорида баён этилган фикрлар айрим шахсларга оиддир. «Бойликка ружу қўйиш» дейилганда фақат шахсни назарда тутмаслик керак. Бу мамлакатларга хос касаллик ҳамдир. Мамлакатлар орасидаги ўзаро урушларнинг сабабчиси ҳам айнан шудир.

Агар бир одам бойликка хирс қўйса ва бу йўлда бошқа кишига зулм қилишдан қайтмаса, у бир ёки

бир неча кишига зарар келтириши мумкин. Лекин, афсуски, биз буни давлатлар орасида ҳам кўрамиз. Минг йиллардан бери бир қабила бошқа бир қабила ҳисобига бойишга ҳаракат қилади. Бугун, яъни Ийсо алайҳиссалом туғилганларидан эътиборан йил ҳисобидаги йигирма биринчи асрда ўзларини тараққий этган, комил маданиятли, инсофли ҳисоблаётган, оламга ўзларини фаришта мисол кўрсатишга уринаётган давлатлар кимлар ва нималар ҳисобига бойлар? Нима учун урушлар тинмай давом этапти? Чунки уларнинг қурол савдосидан оладиган фойдаси ақл бовар қилмас даражада кўп. Нима учун нефтга бой мамлакатларга тинмай фитналар қилишади? Чунки улар махсулотни эгаларининг эмас, ўзларининг манфаатларини кўзлаб сотишлари шарт. Европанинг бой мамлакатлари Африка ва бошқа қитъадаги камбағал давлатларнинг қарзларидан воз кечиб, тантилик ҳам қилиб қўйишади. Айёрликни қаранг: уларни қулоғига қадар қарзга ботирган ким? Ўзлари-ку! Нима учун миллионлаб одамлар бир бурда нонга муҳтожлар? Нима учун миллионлаб одамлар турли касалликлардан қирилиб кетяптилар? Ҳар йили Европа аҳолиси ўн бир миллиард доллар пулини морожна (музқаймоқ) ейишга сарф этади. АҚШ ва Европаликлар ҳар йили ўн етти миллиард доллар пулларини ит-мушукларини боқиш учун сарфлайдилар. Европаликлар ҳар йили бир юз беш миллиард доллар пулларини маст қилувчи ичимликка сарф қиладилар. Дунё бўйича тоза ичимлик сувига зор қашшоқ аҳолини сувга тўйдириш учун шу маблағнинг ўндан бир улуши кифоя қилар экан.

АҚШ аҳолиси дунёнинг беш фоизини ташкил этади. Мана шу беш фоиз одам дунёдаги неъматларнинг йигирма беш фоизини истеъмол қилади. Европанинг кучли мамлакатлари ҳам улардан кам эмаслар. Улар ҳеч қачон дастурхонларидаги ҳатто битта ушоқнинг ҳам камайишига рози бўлмайдилар. Шу боис ҳам дунёни фитнага булғаб, кун кечирадилар. Бойлик ишқи Ер юзини ана шундай таҳликада ушлаб турибди. Тарихда энг офатли ҳисобланган Иккинчи Жаҳон уруши тугаганига ярим асрдан ошди. Етмиш йилдан бери катта урушлар йўқ. Лекин шу вақт мобайнида Иккинчи жаҳон урушидаги талофотдан кўра кўпроқ одам қурбон бўлди ва ҳар дақиқада уруш қурбонларининг сони ошиб бормоқда. Такрор айтамиз-ки, бу офатнинг асосий сабаби бойлик талвасаси. Бу сатрларга диққат билан эътибор беринг:

Америка узоқ замон мобайнида бойлик васвасасига тушиб қолган эди. Бу бойлик васвасаси жуда қўпол шаклларга кириб, жуда зўр очкўзликни вужудга келтирди. Бу нарса ҳозир тобора кучайиб бормоқда. Бу васвасада инсон характерининг гўзаллиги оёқ ости қилинди ва одамнинг бойлик орттиришига интилиши биринчи ўринга қўйилди. Шундай очкўзлик балосига гирифтор бўлган бу азим мамлакат мақсади томон елиб бораётганида, ярим йўлда аравасининг катта-конт ғилдираги синиб қолди ва арава-параваси билан чанг йўлга ағдарилиб тушди. Бугун мана шу ҳалокатга яқин ясаб, одамнинг ана шу ҳалокатдан бошқа энди нимаси қолди, деган савол беришимиз мумкин. Катта-катта ҳаражатлар, ҳамма ҳаракатлар – барчаси зоҳирий нарса. Шу зоҳирий нарса барбод бўлса,

ичимизда алиф ҳам йўқ эканлиги дарҳол маълум бўлиб қолади. Агар бу зоҳирий нарсани, хўжакурсинга ишлатиладиган нарсани, моддий негизни улоқтириб ташлайдиган бўлсак, у тақдирда инсоннинг ўзи қани? «Унинг моҳияти қаерда?» деб савол бериш мумкин. Натижада ана шу ҳалокатидан боши гангиб қолган одам қандайдир ички дунём бор, деб айтишдан ожиз қолади. Бугунги инсоннинг ўзи ҳеч қандай қадрқимматга эга эмас. У бутунлай бозор кишиси бўлиб қолган. Бугун эса бозор кунни эмас!

Ҳўш, бу фикрларга нима дейсиз? Бугунги куннинг гаплари, дейсизми? Ҳа, бугунги кун нафаси келиб турибди. Бироқ бу гаплар Ҳиндистоннинг улуғ фарзанди, дунёнинг бебаҳо адиби Рабиндранат Тҳакур томонидан 1935 йилда айтилган. Афсус шуки, бойлик васвасаси ҳамон давом этмоқда. Бойлик васвасасида тўлғонаётган жаҳон бойлари яна ижтимоий тенглик ҳақида тинмай гапирадилар. Бир шахснинг камбағаллик домида нонга зор яшагани ҳолда, иккинчи шахснинг ғоят бойиб кетишини ижтимоий тенглик дейиш мумкинми? Асло! Улар мингоёқ – медузага ўхшаб жаҳондаги камбағал мамлакатларга чанг солганларича уларнинг қонларини сўриб ётибдилар. Ҳар нарсанинг охири бўлгани каби бу адолатсизликнинг ҳам ниҳояси мавжуд. «Дунёни биз тебратяпмиз», деб бойликларига мағрур бўлган кимсаларнинг динлари йўқ. Чунки будда ҳам ўз тобеларини бугун оҳлардан қайтишларини буюради. Таврот, Инжил ҳам шундай. Лекин бойликларини бут қилиб сиғинувчи бу одамлар дунёни Яратган Зот борлигини унутганлар.

Ҳазрати Усмон ибн Аффон (р.а.) халифа этиб сайланганларидан сўнг масжидга чидилар. Ниҳоятда хафаҳол ва юзлари сўлғин эди. Расулуллоҳнинг (с.а.в.) минбарларига чиқиб Аллоҳга ҳамд, Пайғамбаримиз алайҳиссаломга саловот айтгач, бундай дедилар:

– Сиз ўтқинчи бир ҳаёт уйидасиз ва умрингизнинг қолган қисми ҳам ўтишини кутмоқдасиз. Шу ҳолда ҳануз ўлим келмай туриб, ишларнинг энг афзалини қилиб олишга шошилинг. Бир қарабсиз-ки, қутилмаган соатда ушланиб қоласиз. Унутманг-ки, бу дунё ёлғон ва алдов устига бино бўлган. «Бас, сизларни дунё ҳаёти сира алдаб қўймасин ва сизларни алдамчи шайтон «Аллоҳ кечираверади», деган алдов билан алдаб қўймасин» (Луқмон сурасидан).

Сиздан аввал ўтган кимсаларнинг ҳолидан ибрат олинг. Сўнг сабъ-ҳаракат қилинг ва ғафлатда қолманг. Зеро, сиз ғафлатга тушиб қолсангиз ҳамки, ишларингизни ҳисоб-китоб қилишда сира ғафлатга тушилмайди. Дунёда экинлар экиб-ўрган, баланд қоналар қурган ва узоқ вақт завқу сафо сурган дунёнинг ўғиллари, биродарлари бугун қаердалар? Дунё уларни ютиб юбормадими? Жалил Аллоҳ дунёга нақадар аҳамият бермаганидек, сиз ҳам шундай унга берилманг. Охират учун ҳаракат қилинг.

Мазкур хитобни дилга жо қилган ҳолда, дуога қўл очамиз:

– Аллоҳим, Сенга ҳамдлар бўлсин! Сен ҳақсан, Сенинг ваъданг ҳақ, жаннат ва дўзах ҳақ ва пайғамбарлар ҳақдирлар ва Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳақ ва Қиёмат ҳақдир! Аллоҳим! Бизлар бойлик сабабидан туғёнга кетишдан, камбағаллик

сабабидан хор бўлишдан фақат Сендан паноҳ тилаймиз. Эй ваъда қилиб, вафо қилган, қўрқитиб, афв этган Зот, бойлик илинжида бошқаларга зулм қилиб, сўнг бу ишидан афсус-надомат чекканларни мағфират эт. Эй марҳаматлиларнинг энг марҳаматлиси бўлган Аллоҳим! Бу дунёга келиб, ўзини бойлик жилвасида ҳалок қилганларнинг оқибатидан бизларни ўзинг асра! Аллоҳим, фақат бойлик ишқида яшаётган туғёндаги биродарларимизни шайтон васвасасидан қутқар, токи дўзах азобига мубтала бўлмасинлар. Аллоҳим, бойлик неъматини бермаган бандаларингга шукр ва сабр неъматини янада мўл қилиб бер, токи қиёматда Фирдавс боғларига етишсинлар. Аллоҳим! Бизларни ҳақиқий ҳаёт – охират ҳаёти эканига иймон келтирган бахтиёр бандаларингдан қил. Аллоҳим бизларнинг рағбатларимизни ёлғиз Ўзингга қил, бойлигимизни кўксимизда қил ва бизларга ризқ қилиб берган нарсаларингни баракали эт, Аллоҳим! Сендан гуноҳларимизни мағфират қилишингни, ишларимизнинг ҳидоят йўлида бўлишини сўраймиз. Ўз нафсимизнинг ёмонлигидан Сендан паноҳ тилаймиз ва Ўзинггагина тавба қиламиз. Аллоҳим! бизларни раҳматингга ол! Ҳидоятда барқарор қил, қалбимизни ислоҳ эт, амалларимизни қабул қил, рушду-ҳидоятимизни ўзимизга илҳом қилиб бер ва барча ёмонликлардан Ўзинг сақла. Омийн, йа Раб ал-олабийн!

МУНДАРИЖА

Безанган келинчак	3
Дунё ҳаёти	25
Мол-мулкнинг бевафолиги	61
Ҳою ҳавас ёки орзу-истакларнинг битмас- туганмаслиги	67
Ҳирс ва узун орзу	75
Камбағалларнинг фазилатлари	82
Дунёдан юз ўгириш	93
«Лисон ут-Тайр»дан.....	105
Уч талоқ қўйилган дунё.....	133

Тоҳир Малик

БЕЗАНГАН КЕЛИНЧАК

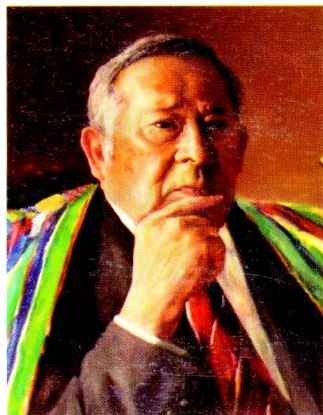
Муҳаррирлар:	А.Тилавов А.Абдужалилов
Техник муҳарир:	Ю.Ўринов
Мусахҳиҳа:	И.Захидова
Саҳифаловчи дизайнер:	Ю.Ўринов

Наш.лиц. № АІ 245, 02.10.2013.

Теришга 11.11.2018 йилда топширилди. Босишга
07.12.2019 йилда рухсат этилди. Бичими: 60x84 $\frac{1}{16}$.
Офсет босма. Таймс гарнитураси. Шартли б.т. 10.23
Нашр б.т. 11 Адади: 10000 Буюртма №148.
Баҳоси шартнома асосида

«Sano-standart» нашриёти, 100190, Тошкент шаҳри,
Юнусобод-9, 13-54. E-mail: sano-standart@mail.ru

«Sano-standart» МЧЖ босмаҳонасида босилди.
Тошкент шаҳри, Широқ кўчаси, 100-уй.
Телефон: (371) 228-07-96, факс: (371) 228-07-95

Тоҳир Малик

*Бойлик кетидан бекорга қувиб, ҳеч нарсага эришиш
олмасдан, ўзгаларнинг дуосини олмасдан, ўзи-ўзидан
ҳам кўнгли тўлмасдан, ҳамма нарсасини бой берган,
омадсиз, ҳаётида бирорта ҳам одамни бахтли қила
олмаган инсоннинг ўлими қандай даҳшат!..*

*Мазкур китобда шу каби муаммолар хусусида
баҳс юритилади.*

“Sano-standart”
нашриёти

ISBN 978-9943-5467-2-1

9 789943 546721